

MEHMET ŞERİF ÇAVDAROĞLU

(Esbak Dahiliye Nazırı)

FATİH SULTAN MEHEMMED
HANI SÂNİ
ve
İSTANBULUN FETHİ

Nasiri

GÜN BASİMEVİ
İstanbul — 1953

İstanbul Ankara Caddesi
1953

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

MUKADDİME

Fatih Sultan Mehmed Hanı Sâni'nin tarihini Türkçe ve Fransızca vesikalara müracaatle mufasssalan ihzar etmiştim. Hakanı müşarünileyh tarafından İstanbul şehri fethinin beş yüzüncü senei devriyesi münasebetiyle iki defa tahtı saltanata cülûsu ve İstanbulun fethi hakkındaki kısmını neşretmek muvafık olacağı bazı zevat tarafından ihtar edilmesine mebni tarihe naçizane hizmet maksadiyle bimennâhi Taâlâ buna karar verdim.

M. Şerif Cavdaroğlu

Fatih Sultan Mehmed Hanı Sâni

(Fatih Sultan Mehmet Hanı Sâni) nin pederi (Sultan Murat Hanı Sâni) zamanında Mezit Bey hudut akıncıları ile Eflak diyarına geçerek Transilvanyaya girmesiyle Hermanstadı muhasara eyledi. Kadim Macar ailesinden olup Macaristan Kralı Birinci Lâdislas kralığa intihabına hizmet etmesine mükâfaten onun tarafından Transilvanya Voyvodası yapılmış olan Jan Hunyad —ki Osmanlı tarihlerinde «Yanko» diye yâdolunur— Osmanlı askerleri ganaim toplamakla meşgul bulunduğu sırada zuhur ederek iki taraf karşılaştıkça Mezit Bey şehiden vefat etmesiyle askerin bir kısmı esir edildi, bir kısmı da kılıçtan geçirildi. Jan Hunyad Alp dağlarını geçmekle Eflaka girerek Tunanın iki sahilindeki beldeleri yağma eyledi. (Sultan Murat Hanı Sâni) bu hezimetten pek ziyade müteessir oldu. Düşmandan öğ almak ve inkisarı telâfi etmek maksadiyle Rumeli Beylerbeyi Kula Şahin Paşayı, yahut bir rivayete göre Hadım Şahabeddin Paşayı Rumeli ümerasına serdar yaptı. Ve Anadolu ümerasından dahi altı sancak beyini sipahilerle birleştirerek gazaya gönderdi. Jan Hunyad ile vukubulan muharebe de Osmanlı ordusu yine mağlûp ve bir hayli dilâver şehit oldu. Bu sırada Karamanoğlu İbrahim Bey dahi isyan ederek Osmanlı memleketlerine tecavüzle zarar verdiğinden, (Sultan Murat Hanı Sâni) Anadoluya geçti (846). İbrahim Bey Osmanlı memleketlerini taksim için Hristiyan devletlere teklifte bulunduğu için padişah Konyaya kadar Karaman diyarını yağma ettirdi. İbrahim Bey âdeti vec-hile Taşilîne kaçtı. Padişahın affını rica ve zevcesi bu-

lunan padişahın hemşiresini de haremi hümayuna isra etmesiyle hakani müşarünileyh bu defa dahi Karamanoğlunun kabahatlarını affederek memleketini elinde bıraktı.

Ertesi sene Sırp Kırak Jorj Branković Macar kiralını teşvik ettiği gibi, Karamanoğlu İbrahim Beyin yine Osmanlı memleketlerini taksim eylemek teklifine Papa Dördüncü Öjen'in vekili Jülyen Sezarini'nin tahrikâtı inzimam eylemişti (1). Ve İstanbul İmparatoru dahi Karadeniz Boğazını muhafaza ve müdafaa etmek ve askeri ile Kıstantaniyeden çıkarak imdat eylemek hususlarını taahhüt etti (2). Sultan Murat Hanı Sâni Anadolu'da Karamanoğlunu tedip ile meşgul olduğu sırada Jan Hunyad Macar ve Sırp ve Alman ve Eflak vesair Hristiyan milletlerden mürekkep bir (Ehli Salıp) ordusunu Jorj Branković delâletiyle Semendire kurbunda Tuna nehrini geçirerek Osmanlı memleketlerine dâhil oldu. Alacahisar ve Şehirköy ve Niş havalisini tahrip eyledi. İzladı derbendinden geçerek Filibe ve ondan Edirneye yürümek ve Osmanlı memleketlerini harap etmek niyetinde bulunan Ehli Salıp ordusuyla İslâm askerleri arasında ilk musademe Niş havalisinde vuku buldu. Semendire valisi Turhan Bey ile Evrenosoğlu Ali Bey düşman hücumuna mâni olamadı. Sultan Murat Hanı Sâni düşmanın memlekete girmesinden haberdar olunca Karamandan avdetle İzladı derbendini süratle muhafazaya başladığı gibi Rumeli Beylerbeyi Kasım Paşa ve Tokat hâkimi Balaban Paşa ve Bolu Beyi Veziriâzam İbrahim Paşazade Mahmut Çelebiyi vesair namdar ümerayı düşmanlara mukabele için gönderdi. Niş derbendinde düşman, İslâm ordularını bağteten sarmakla Osmanlı askeri pek fena bir hezimete duçar

oldu ve birhayli esir ve şehit verdikten başka padişahın enistesesi Mahmut Çelebi dahi esarete düştü. Bundan sonra Jan Hunyad Sofyaya ve oradan Filibeye doğru yürümeye başladı. Kapılı derbendi geçmek lâzım gelmişse de eskiden meşhur olan ve elyevm Trajan kapısı denilen işbu derbendin garbında kâin methali Sulu derbent olarak Trajan'ın yaptırmış olduğu kapı ile kapalı bulunduğu gibi şimaldeki methali İzladı derbendi dahi müruru çok müşkül olduktan başka yaktiyle Sultan Murat Han tarafından azım kaya parçaları ile bir duvar yaptırılmasına mebnî müşkülât artmış oldu. Düşman alayları İzladı derbendinde görölmeğe başlayınca, padişah kayalar üzerine geleceyin su akıttığından soğğun şiddetiyle bu sular donarak âdeta buzdan bir duvar hâsıl oldu. Macar askeri bilcümle tehlike ve muhataraları göze alıp hunrizane bir muharebeye girişti. Galebe yine ehli salipte kaldı ve düşman Balkanları aştı. Kardinal Jülyen Sezarini ve ehli salıp ile Leh askeri de Hunyad'ın açtığı yoldan geçmesiyle hepsi balkanın ötesinde birleşti. Yalvağ sahrasında Osmanlı ordusu ehli salibe mülâki olarak yine müthiş bir muharebe oldu. Yine galibiyet rüzgârı Macarlar tarafına esip Jan Hunyad Osmanlı esirlerinden yüz yetmiş zatı gaddarane idam eyledikten sonra Macaristana avdet etti (1).

Sultan Murat Hanı Sâni payitaht olan Edirneye avdet eyledikte, hemşiresi matem elbisesiyle huzuruna çıkarak zevci Mahmut Çelebinin tahlisini niyaz etmesine ve mütevali inhizamlar sebebiyle asker de yorulmuş bulunmasına mebnî sulh tarafına mail olup tarihlerimizin rivayâtına nazaran Sırp Kırak Jorj Branković dahi elçi izam ile iki oğlu esaretten affolunarak Semendire kendisine tevcih kılınırsa sadakatten inhiraf etmiyeceğini taah-

(1) Hammer ve Juanin.

hüt etti. Padişah Brankoviç'e mahdumlarını ve Şehirköy ve Alacahisar ve Semendereyi iade etti. Eflakı da Drakula voyvodaya verdi. Ve Jan Hunyad nezdine hususî memur göndererek ve sulha talip olarak Hunyad Osmanlı sefirini Sekinde toplanan meclisi umumiye gönderdi ve Macar ve Leh Kralı Lâdislas ehli İslâm aleyhine muharebede devam için mütteliklerin va'dettikleri askerlerin vüruduna intizar eylediği halde imdat gelmediğini görünce Papa ile Kostantaniye İmparatorunun teşvik ve tahrikleri hilâfına olarak padişahın tekliflerini kabule icbar etmekte bulunan Jan Hunyad ile Jorj Brankoviç'in nasihatlerine tevfiği hareket eylemiş oldu. Sırbistan ile Hersek sahibi kadimi Jorj Brankoviç'e iade olunmak ve Eflak memaliki Macaristana ilhak edilmek ve damadı şehriyarı Mahmut Çelebinin fideyi necatı olarak yetmiş bin duka altını verilmek şartıyla zatı padişahî Kur'anı Azîmüşşana ve kral Lâdislas dahi İncili şerife el basarak on sene mütareke akdolundu. Sekdin'de tanzim edilen bu ahitname tarafeynce kabul ve tasdik edildiği Hammer ve Gibbon ve Juannen'in âsârında zikrolunur. Osmanlı tarihlerinde Macar Kralı ile musalâhaname tanzim olduğuna ve şeraiti tâyin kılındığına dair sarahat mefkuttur. Mahmut Çelebinin iade olduğu ittifakla beyan edilmiştir. Jan Hunyad'ın Osmanlı askerlerine karşı birkaç defa vâki olan galebesi ve muvaffakiyetleri üzerine Macaristan ile musalâha aktedilmiş olması tabii addolunacağı gibi mezkûr kral ile tanzim olunup yine onun tarafından nakzedilmiş bulunan ahitname Varna muharebesinde bir mızrak ucuna sarıldıktan sonra padişahın bulunduğu mevkie dikildiği dahi ecnebi tarihlerinin rivayâtı ile sabittir. Ancak düşman Rumelide İzladı derben-dine kadar gelip Edirneye istilâsına ramak kaldığı ve bir heyeti muazzamai askeriye den ibaret olan devleti aliye mukavemet e cidden muktedir bulunduğu halde Osmanlı

padişahının ecnebi müverrihlerin ifadâtı veçhile galip düşmandan sulh talep eylemek gibi ecdadından hiçbir taraftan ihtiyar edilmeyen bir harekette bulunmasına ihtimal verilmez. Hattâ bu hususa dair Mısır sultanına yazılmış olan namei hümayunda (1), Macaristanda bulunan kral mütareke ve musalâha talebinde bulundu. Birkaç defa tekrar ve ısrar etti. Bunun üzerine devletçe İslâm sanadidi ile de istişare olundu. Vakîâ din düşmanı ile cenk etmek feyze ve hidayete sebep olacağı derkâr olarak her ne kadar İslâm askerleri biiznillâh muzaffer olsa bile ifratı muharebe fitnenin devamına ve mihnetin istidadına bâdi olacağından üç sene mütarekeye padişah tarafından rıza izhar olunduğu ve fakat Sırp ve Bosna ahalisi öteden beri saltanatı seniyenin reayası bulunduğu ve (Eflak ahalisi de cizye itasına razı olup beytülmalî Müslimin menfaatine olmak üzere bu cizyenin kabulüne ittifak vâki olduğu) yazılmasına göre ecnebi tarihlerinin rivayetleri veçhile Eflak'ın Macaristana ilhakı sahih olmamak ve mütareke müddeti üç sene olmak lâzım gelir.

Osmanlı tarihlerinden Hayrullah Efendi eserinde (musalâha şartları Sırp Kralının iki oğlunun teslimi ve Mahmut Çelebinin kurtulması bedeli olarak Semendirenin Sırpılara iadesi, ve Osmanlılar tarafından Sırp ve Eflak ülkelerine taarruz olunmaması ve Sırp ve Eflaklılar canibinden senevi otuz bin duka altını verilmesi) hususlarından ibaret bulunduğu muharrerdir. Bu şerait namei hümayun mazmununa tevafuk eder.

Sultan Murat Hanı Sâni tekerrür eden inhizamâtın yorgunluğu tesirâtı ile zaten pek ziyade elemli olduğu halde, âtiyen devlet ve memlekete büyük hizmetlerde bulunması memul olan büyük oğlu Sultan Alâeddin'in genç yaşta vukuu vefatı sebebiyle bütün bütün duçarı yeis ve

(1) Feridun Bey Münşeati.

fütur olduğundan kendileri henüz kırk yaşlarında idarei saltanattan çekilerek Allahın dergâhı tarafına teveccüh için bir köşeye çekilmek arzusuna düştü. Düşmanla da musalâha ve mütareke akteğilmesine mebni devleti aliye bir müddet harb ve fitne gaillesinden azade kalacağı cihetle oğlu Şehzade Sultan Mehmedi tahtı saltanata iclâs edeceğini ve kendisi de Aydın ve Saruhan ve Mentêse sancakları ile kanaat eyliyeceğini Veziriâzam Halil Paşa ile bazı mahrem ümeraya ifşa etti. Sultan Murat Hanı Sâni daha çok zaman icrayı saltanat edecek ve devlet ve memleketin mizacını düzeltecek ve kudret ve şevketi Osmaniye derecei kemalde olmak itibariyle düşmanlara satvet gösterebilecek bir yaşta iken böyle hükümet meşgalelerinden el çekmesine erkânı devlet bir vecihle rıza göstermemiş ise de, padişahın pek metin olan azim ve niyetini tahvil gayri kabil oldu. Sultan Murat Han Sâni, Manisa valisi olan Şehzade Mehmedi 847 senesi hicriyesinde celp le on dört yaşında bulunduğu halde tahtı saltanata oturttu. Ancak bu genç padişah henüz yetişmemiş bir çocuk olduğundan tecrübesizliği hasebiyle umurub idare intizamdan çıkmamak için Veziriâzam Halil Paşa ile Şahabeddin Paşa ve Saruca Paşayı mevkilerinde ipka eyledi. Ve Mevlânâ Husrevî kazasker nâsp ve tâyin eyliyerek sadık mahremlerinden Paşa Yiğitin kölesi ve mânevî evlâdı bulunduğu halde vezaret rütbesiyle taltif edilmiş bulunan İshak Paşa ve Şaraptar Hamza Bey ile diğer bazı zatlari beraber alarak Manisaya azimet etti ve ibadât ve tâât ile meşgul olmağa başladı (1).

(1) Bazı müverrihlerin kavlince Veziriâzam Halil Paşa dâvayı ihtisas ile Sultan Murat Han nezdinden ayrılmayıp uzlet-hanesine beraber gittiği ve fakat vezareti uzmayı tefekkür et-
tkçe ah eylediği ve bilâhare sultanı müşarünileyhi bittahrik Edirneye getirerek saltanatı betekrar tamlik ettiği «Kühül»

Sultan Mehmet Hanı Sâninin padişahlığa getirildiği ve Sultan Murat Hanı Sâninin Manisaya azimet eylediği haberi etrafa yayılınca mahut Karamanoğlu, Hristiyan hükümdarlara mektuplar gönderdi ve (Osmanoğlunun şurunu kaybetmesine mebni Saruhanda kadınlarla ve nedimlerle vakit geçirerek on dört yaşında bir çocuğu saltanata getirmesi ahzi intikam ve tahsili meram için tam fırsat zamanıdır) diye ihbar eyledi. Kostantaniye İmparatoru Jan Paleolog ile Akdeniz boğazında Papa donanmasının büyük amirali Fransesko Gondolmiyeri tarafından Macar ve Leh Kırâlı Lâdislas'a Sekdin'den gelen namerlerde dahi Sultan Murat Hanı Sâninin feragati devleti Osmaniye Rumeliden çıkarmak için pek muvafik bir eseri tesadüf olduğu ve Karamanoğlu dahi ittifaka dâhil bulunduğu (1) ve Venedik ve Cenova ve Burgonya donanmaları Akdeniz boğazını tuttuğu (2) bildirildi. Sekdin'de saltanatı seniye ile mün'akit muahedenamenin tanzimi esnasında umum ahali ile kırâlin arzusuna muhalefete adem-i iktidarı sebebiyle bil'istırar sükûtu ihtiyar etmiş olan Papa vekili Kardinal Jülyen Sezarini şu ahbarın vürudu üzerine ağzını açarak daha on beş gün evvel İncili şerife el basarak musalâha kararlaştırıldığı cihetle bunun feshi tarafına gidilemeyeceğine dair kırâl tarafından vukubulan itiraza cevaben (Nasâra için ehli İslâma verilen aht ve yemine riayet mecburiyeti bulunmadığını ve Papa ruvi zeminde Hazreti İsa Aleyhisselâmın vekili olmak hay-siyetiyle onun izin ve müsaadesi ve diğer müttehit İsevi hükümetlerin inzâmı muvafakati olmaksızın Macarlar Osmanlılar ile akdi mütarekeye salâhiyettar olmadığını ve kendisi Papanın namına silâhlarını takdis ve yemin-

ahbar» da munderic ise de, Halil Paşanın Sultan Mehmet Hanı Sâni dergâhında vezareti uzma hizmeti ile kaldığında sair müverrihler müttefiklerdir.

lerini keenlemyekün addeylediğini (1) beyan etti. Ve muavini Fransuva de Veniz ile iki gemi kaptanı dahi aynı fikirde bulundu. Uzun uzun müzakerattan sonra Jan Hunyad Bulgaristan Osmanlıların elinden alınrsa kiralığı kendisine verilmeğe va'diyle ilâni harbe ikna olunub İncil üzerine el konarak akdolunan muahedenamenin on gün sonra henüz mürekkebi kurumaksızın yine Sekdin'de nakzına karar verildi. Kral Lâdislas ile erkânı meclis canibinden ahde riayet olunmıyacağına Hazreti Meryemül-betul ve Sent Etyen ve Sen Lâdislas namlarına yeniden yemin edildi.

Yalnız Jan Hunyad devleti Osmaniye tarafından muahede şartlarına tevfikân iadesi mukarrer olan Sırp kalelerinin Hristiyanlar eline tesliminden sonra ilâni harb edilmesini teklif etti ve bunu kabul ettirebildi. Ordunun sevki ledelmüzakere Kostantaniye ile Akdeniz boğazına vusul için iki tarik mevcut olarak biri doğrudan doğruya Balkanlardan mürur ise de, bu cihet muhataralı olduğundan ve diğeri Tuna vâdilerinden ve Karadeniz sahilinden geçip tul ve imtidadı ziyade olmakla beraber emin olduğundan ikinci yol tercih kılındı (1). Varna'ya müteveccihen hareket olunup Niğboluda Eflak hâkimi Drakula askeri ile Macarlara iltihak eyledi. Umuru harbiyede maharetkâr olan Drakula hâzım ve htiyata taraftar bulunduğu halde âkılâne nasihatlerine ve duredişane tavsiyelerine kulak asılmadı. Ve böyle bir teşebbüs âkıl ve hikmetten yüzlerce mesafe dur bulunduğu dermeyan eylemiş ise de, Jan Hunyad'ı iknaa muvaffak olamadı. Ecnebi müverrihleri (1) bu defa ecnebi memleketlerine tecavüz eden Hristiyan askerlerinin miktarını on beş yirmi

(2) Gibon.

(1) Hammer, Gibon, Lavis.

(1) Hammer ve Gibon.

bin kişiden ibaret olmak üzere kaydetmekte se de, Osmanlı tarihlerinde (2) bunların seksen bin raddesinde gösterildiği gibi Varna muzafferiyetini tebşir için Sultan Mehmet Hanı Sâni tarafından Şahruh Mirza'ya yazılan namede (3) dahi düşman leşkeri yetmiş bin miktarında bulunduğu mezkûrdur.

Hâsılı Ehli Salıp ordusu böyle bir külliyetli kuvvetten mürekkep olarak Balkan dağları imtidadınca hareketle Jan Hunyad Macar süvarisi ve Eflak asakiri muavinesi ile ileride bulunmak ve haduhu kral kendi askeri ve ehli salıp ile takip etmek üzere Bulgaristan vâdilerini geçmek suretiyle rastgeldiği İslâm memleketlerine irası mazarrat etti ve cümlesi göğsünde salibi taşıyordu. Ve Hazreti İsa aleyhisselâm namına silâha sarılmış bulunuyordu. Buna rağmen Rum ve Bulgar kiliseleri bile bu yağmadan istisna edilmedi (1). Kamçısuyu üzerinde bulunan ve Karadenize girip Tunaya çıkmak için hazır olan yirmi sekiz Osmanlı sefinesi ihrak edildikten sonra Hristiyan ordusu Varnaya vâsıl oldu.

Sultan Mehmet Hanı Sâni çok gençti. Bidayeti cülûsunda devletin büyüklüğü ümuru hükûmete istiklâl ile müstevli olmak ümidinde idiler. Fakat Sultan Mehmet genç olmakla beraber reyinde çok müstebit ve gazaplı bir padişah olduğundan (2) vükelâyî saltanatı telâşa düşürdü. Tebeddülü saltanatı müteakıp vezir olan Zağnos Paşa dahi genç padişahın bütün arzularına mümaşat ile ziyade nüfuz ıktisap etmesine mebni giraze intizam bozulmak emareleri göstermeğe başladığı sırada ehli salıp tarafından İslâm memleketine yine bir hücumu umumî vâki ol-

(2) Tacüttevarih, Solakzade, Ravzatül'ebbar, Sahaifül'ahbar, Mir'atü Kâinat.

(3) Feridun Bey Münşeati.

(1) Hammer, Gibon.

(2) Kühül'ahbar.

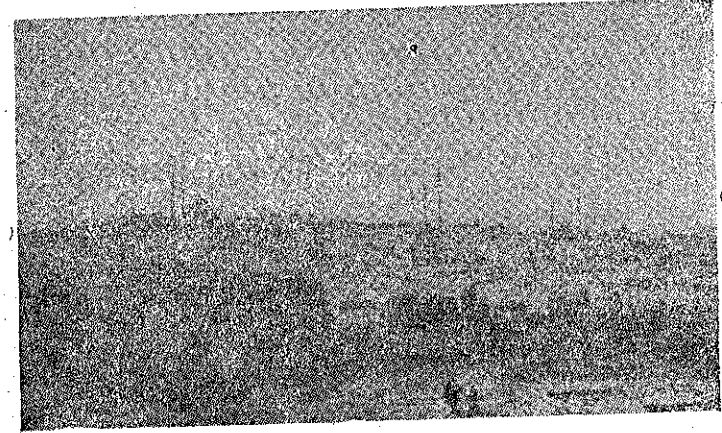
duğu haberi duyulunca erkânı devlete, âyanı saltanata ve kâffei ahaliye dehşeti azîme ârız oldu.

Hemen vüzerâ ve ümerâdan mürekkep akdölunan encümünde böyle mühim bir gailenin def'i ve izalesi Sultan Murat Hanı Sâninin vüruduna mevkuf bulunduğu kararı verildi.

Gerek Sultan Mehmet Hanı Sâni tarafından, gerek vezirler canibinden Sultan Murat Hana davetnameler gönderildi. Ancak hakanı sabık inziva ve uzlet rahatını taht ve taci saltanata tercih eden fikri sahih ashabından olarak, bilihtiyar hali hayatında oğlunu yerine getirmiş olmasıyla vâkı olan teklif ve iltiması külliye ret ile istîğna göstermişti. Fakat tehlikenin dehşet ve şiddetiyle beraber Sultan Mehmet Hanı Sâninin tecrübesizliği hasebiyle asker ve halk beyninde dedikodu çoğalmış olduğundan Veziriâzam Halil Paşa tarafından padişahın izniyle (Eğer saltanat tarafı hümayununuzda ise düşmanı def'e kıyam ve mübâseret ve eğer bizde ise ulû'emre itaat farzı ayn olduğu arz olunur) mealinde bir name yazılarak gönderildi. Maiyeti Murat Hanıde bulunan ümera ve bendegân dahi kabulünjü ibram ve ısrar ettiler. Maslahatın ehemmiyeti gittikçe artmakta olduğundan Sultan Murat Hanı Sâni Manisadan hareket eyledi. Lâkin Akdeniz altmış yetmiş kıta firenk gemisiyle kapalı bulunduğu bizzarure İstanbul boğazında elyevm Anadoluhisarı denilen Güzelcehisar mevkiine azimet etti. Veziriâzam Halil Paşa, Sultan Murat Hanı Sâninin oradan geçeceğini evvelce mülâhaza ile ve Rumelihisarına kadar gelerek toplar vaz'ı ile geçişi temin ve teshil etti. Tedarik olunan birkaç Ceneviz gemisi de hakanı müşarünileyh ile maiyeti efradını Rumeli tarafına geçirdi (1)..

(1) Rum imparatoru tehdit olunarak yahut tamaa düşurilerek hazreti padişaha Boğaziçinden yol verdiği ve Ceneviz kavgaları ile müttefik devletler donanması amirali bulunan Pa-

Sultan Murat Hanı Sâni süratle Edirneye vâsıl oldu. Mahdumu mükerrerem Sultan Mehmet Han ile mülâkattan sonra onu Edirne muhafazasında bıraktı, ordunun başına geçti. Ve süratle Eflak diyarını geçti, Varna kurbun-

Edirne şehri

da düşman karargâhı karşısında dört bin kadem mesafede çadırlarını kurdurdu.

Düşmanlar Varnadan Karadenizi tarassut ederek muavenetine şitap edecek olan donanmanın vüruduna intizar ederken, hâlâ Manisada zannettiği Sultan Murat Hanı Sâni'nin bizzat mukabeleye geldiğini işitince duğarı hay-

panın yeğeni dahi mükâfatı nakdiye mukabilinde Akdeniz boğazının muhafazasını terk ve ihmal denaetinde bulunduğu bazı müverrihler tarafından rivayet olunduğu «Gibon» un tarihinde yazılı ise de, hakanı müşarünileyhin esnayı mürurunda ikar manaate tasaddi edilmesiyle deryada mecburi harb ve kıtal olarak düşman gemilerini batırdığı, Varna muzafferiyetini tebşiren Sultan Mehmet Hanı Sâni tarafından «Şahrüh Mirza» ya yazılarak ve bir sureti «Feridun Bey Münşeati» nda mevcut olan name cümlei mündericatındandır.

ret oldular. Akdolunan harb meclisinde bir rivayete nazaran (1) Kardinal Jülyen Sezarini ile Erlo ve Varadin piskoposları bir takım hendekler kazmak ve arabalardan meterisler (2) yapmak suretiyle tahkimat yaparak Osmanlıların hücumuna intizar edilmesi reyinde bulunmuşlar ise de, Jan Hunyad meydan muharebesini tercih etti. Kiral dahi bu fikirde bulundu. O suretle muharebeye; yahut alâkavil (1) Jan Hunyad ile kardinal ricat teklifinde bulunduğu halde vakit mürur etmesi hasebiyle ricatin icrası gayri mümkün olduğu ve yalnız kiral ya galibiyet kazanmak, yahut telef olmak azmi kavisinde bulunduğu cihetle Osmanlılar ile muharebeye karar verildi.

İki taraf hazrlığa başladı. Orduyu hümayunda, eski Osmanlı kanunu veçhile Rumeli askeri Rumeli Beylerbeyi Davut Paşanın emri altında olmak üzere sağ cenaha ve Anadolu askeri Anadolu Beylerbeyi Karaca Paşa kumandasıyla sol cenaha vazı ve tabiye edildi. Kapıkulu denilen Yenigeri taifesi vesair hassa bölükleri ile padişah ortada karar eyledi. Düşmanın yırttığı muahedenname dahi teghir edilmek üzere bir mızrak ucuna takılarak padişahın bulunduğu mevki tarafına rekzolandu. Ehli Salıp ordusunda dahi Eflaklılar ile beş bin Macar askeri sol tarafa tabiye olunarak Varna bataklıkları ile muhafaza edilip sağ tarafına bilcümle Macar askeri konuldu. Sağ tarafa da Macarların siyah bayrağı rekzedilerek muhafazası gövalyelerden Franko ile Erlo piskoposuna tevdi kılınısı. Varadin piskoposu birkaç bölük Leh askeri ile diğerlerinden mürekkep dümdarlarla Sen Lâdislas bayrağı altında ordunun arkasını ve hamulesini ve top mühimmatını muhafazaya memur oldu. Jan Hunyad başkumandan olması

(1) Hammer.

(2) Gibon.

(1) Hammer, Gibon, Juanin.

itibariyle her tarafta bulunmak üzere Kiral Sen Jorj bayrağı altında elli süvari ile merkezde durdu. Bu esnada şiddetli bir kasırga zuhuriyle kıraldan maada bütün Macar ordusunun sancaklarını yok ettiğinden, Hristiyanlar bunu şeamet addederek duçarı dehşet oldu (2).

948 senesi Recebinin dokuzuncu salı günü (3) tarafeyn karşılaşarak Jan Hunyad İslâm askerlerinin sol cenahında bulunan Anadolu askerine şiddetle savlet ve hücum etti. Ordularımız her ne kadar izharı celâdet etmiş ise de düşmanın çokluğu sebebiyle mukavemet edemedi. Bu sırada Anadolu Beylerbeyi dahi şehit oldu. Sol kol perişan oldu, dağıldı. Eflak askeri orduyu hümayunun sağ cenahını teşkil eden Rumeli askerine tehevvrle hücum etti. Binaenaleyh sağ kolda dahi hezimet alâmeti gözüktü (1). Osmanlı müverrihlerine nazaran askerlerimiz canlarını kurtarmak telâşiyle koşa koşa üç günlük mesafede bulunan Kamçı suyuna o gün akşam üzeri vâsıl oldu.

Macar ve Leh Kiralı Lâdislas, Sultan Murat Hanın üç yüz kişi kadar askerle yalnız kaldığını hissetmesiyle Jan Hunyadi dinlemedi; etrafındaki genç ümeranın teşvikatına uydu. Mevkiini terk ile Osmanlılara hücum etti.

Kıralın kemali cüret ve cesaretle kılıcını çekerek ve gurur ve azametle kendi askerinden uzaklaşarak ibrazı cesaret eylemesi talihsizliğine alâmet olduğu cihetle Sultan Muradı Sâni herkes makamında dursun ve kırala yol versin ve ortaya gelince öldürül-

(2) Meteris: Muvakkat tabye.

(3) Varna gazası 9 Recep 848 e muasdif Salı günü vâki olduğu tevarihi Osmaniyede müttefikan beyan olunduğu halde Sultan Mehmet Hanı Sâni tarafından Karamanoğlu İbrahim Beye yazılıp sureti Feridun Bey Münşeatinde munderic bulunan namede gazayı mezkûr 29 Recep 848 Salı günü olduğu muharredir.

(1) Gibon, Juanin.

sün diye maiyetine emirler verdi. Lâdislas pürneşe ve azamet olarak askerlerimizin arasına ve karargâhı hümayuna girdikte bazı ecnebi müverrihlerin kavlince (1) kiralın atına zatı padişahî bir ok ile vurdu. Koca Hızır nam bir Yenigeri bahadırı ise kiralı yıkıpbaşını kesti ve padişaha getirdi. Kîral ile beraber hücum eden düşman askeri dahi târûmar oldu.

Sultan Murat Hanı Sâni kralın kesik başını bir mızrağa taktırıp evvelce mevkii şehriyarî pişgâhına dikilen

mahut ahitnameye mukabil olmak üzere düşmanlara gösteritti. Düşman askeri kralın kesilmiş başın görünce duçarı dehşet olarak Jan Hunyad her ne kadar sarfı gayret etmişse de, muvaffak olamayıp askerlerinin her biri bir tarafa savuştu. Ve genç kralın cesedini tahlis için gösterilen gayret dahi netice vermediğinden Eflâk askerini alarak kaçtı.. Rumeli Beylerbeyi Davut Paşa bir miktar askerle takibi ne gidip Tunaya kadar iki gün iki gece

durmadan ele geçen düşmanı katletmesyle Varna'dan Tunaya kadar sahâ ehli salıp lâsesiyle doldu. Düşman ordusunun geride kalan ve nefis, şeylerle dolu olan iki yüz

Sultan Murad Hanı Sâni

(1) Giblon Juannis

elli arabası dahi gazilerimize nasip oldu.

Ahdü peymanı nakzetmek her zaman husranı mucip olur. Yemin şikenliğin müşevviki olan Kardinal Jülyen Sezarini ile ona uyanlar kâmilen İslâm askerlerinin kılıçlariyle cezalarını buldular ki bu da mahza adaleti ilâhiye eseri olduğu izahtan varestedir.

Tevfikî Huda ile bu zaferden sonra Sultan Murat Hanı Sâni, ârı firarı irtikâp etmiş olan ümerayı ihzar ile kiminin katlolunmasını, kiminin de kadın kıyafeti ile sokaklarda rüsvay edilmesini emretmiş ise de, paşaları fethi celil şükranesi olmak üzere bunların affını rica ettiler. Padişah vüzeranın şefaatinin kabul ederek mücriminden bazısının azli ile iktifa ederek diğerlerini mazharı af ve eman eyledi.

Maktul kral Lâdislas'ın başı fetihname ile Bursaya gönderildi. Bursa Subaşı Cebe Ali Bey —ki elyevm İstanbul'da «Cibali» denilen mahal onun namına mensuptur— ahalî belde ile «Nilüfer» suyunda istikbal edip bir mızrağa takılarak şehirde gezdirildi.

Sultan Murat Hanı Sâni Varna muzaffariyeti azimesini müteakıp Edirneye avdet ve mahdumu tarafından istikbal olundu. Bir müddet payitahtta ikamet eyledikten sonra saltanatı yine Sultan Mehmet Hanı Sâniye terk ile maiyetini yanına alarak Manisaya azimet eyledi. Sultan Mehmet Hanı Sâni icrayı umura başladı. Alâmatı saltanattan olduğu veçhile namına sikke darbettirdi. Ancak pederi mükerrerremi henüz berhayat olduğundan alehusus Varna muharebesindeki muvaffakiyet dahi onun uğurlu ayâğı ile olduğuna herkes vâkıf bulunduğundan ve Veziriâzam Halil Paşa evvelce Sultan Murat Hanı Sâni'nin Manisadan celbi teklifinde bulunarak vakıâ kabul ettirmiş ve bu tedbirin neticesi olmak üzere Devleti Osmani-

ye ehli salıp hücumunu def'ile Rumelide mevkiini tahkim eylemişti ama Sultan Mehmet Hanı Sâninin gayz ve ada-vetini celbettigini his ile bir vechile emin değildi. Cüz'î bir şey vukuunda, yne onun teşviki le «Neveivan bir padişahın mülkü böyle olur» gibi sözler halkın lisanında dair olma-sile bir fesat zuhuru pek muhtemel bulunduğu sırada Edirne'de 849 senesinde azîm bir yangın vukubuldu. Be-desten etrafiyle Tahtelkale cevanibi ve nice pazarlar yan-dıktan maada bedesten kethüdası dahi yandı. Sultan Meh-met Hanı Sâninin yaşının küçüklüğü ve tecrübesinin fik-danı sebebiyle zaten bir gaile ihdasına bahane arayan ye-nigeri taifesi şu yangını vesile ittihaz ile fesat çıkardı. Er-babı isyan Hadım Şahabeddin Paşanın konağını bastı. Pa-şa iç kapıdan eski saraya firar ile padişaha iltica eyledi-ğinden hanesi yağma ve «Buçuktepe» ye çekilerek terakki talep ve istida eylemeleri üzerine her ne kadar «buçuk» yani yarım akçe terakki ihşaniyle fitne nev'ima teskin kı-lınmıştı. Fakat Vezirîâzam Halil Paşa ile İshak Paşa ve-sair erkân ve ümera tarafından Sultan Mehmet Hanı Sâ-ninin genç yaşta bulunması itaati askerleynin devamını mütekeffil olamayacağını ve askerinin zimamı idaresi kuv-vetli bir elde bulunmak lâzım geleceğini cezm ile Sultan Murat Hanı Sâniye bir davetname daha tahrir olundu. Sultan Mehmet Hanı Sâninin istiklâl sevdası ve infiali bi-gayet şedit olduğu ve icrayı saltanata pek haris bulundu-ğu cihetle hüsnü rızasıyla terki tac ve tahta imalesi müm-kün olamayacağı vüzeranın malûmu olduğundan Halil Pa-şa müşarünileyhi av bahanesiyle birkaç gün Edirnedan uzaklaştırdı. Bu esnada Sultan Murat Hanı Sâni tahtgâha muvasalat eyledi. Ahali tarafından bir şevki azîm ile istik-bal kılındı. «Buçuktepe» ye çıktı. Yenigerinin maksadı ken-disinin betekrar tahta cülûs eylemesi olduğunu ve başka suretle işin önü alınamayacağını anlamasıyla (üçüncü defa olmak üzere) saltanatı kabul ile Sultan Mehmet Hanı av-

dan avdetinde Manisa emaretine nasbederek Saruca Pa-şayı ona lala tâyin ve Sultan Mehmet zamanında azîm bir nüfuz icra etmiş olan kubbenişin vüzeradan Zağnos Paşa-yı azil ve Balıkesirde ikamete memur eyledi.

Sultan Murat Hanı Sâni Edirne'de ârâm eylediği sı-rada (855) Muharreminde bir gün erkân ile esesbüvar ola-rak sahrayı seyir ve temaşa edip Edirne civarında «Ada» namıyla şöhet bulan tenezzühgâhtan avdet esnasında «Ada» köprüsü üzerinde bir dervişî sâfnihat padişahın yü-züne: «Ey padişahı nâmdar, vakti rihlet yaklaştı. Devle-tine nihayet geldi. Badema beyhude sarfı evkat etmiye-rek seferi âhret için nevaleyi tedarike koyulmak lâzım ol-du» diye haber vermesiyle padişah bundan müteessir ola-rak dervişî mezburun «Emir Sultan» müritlerinden oldu-ğunu iki tarafında bulunan Saruca Paşa ile İshak Paşadan anladıktan sonra, tevbe ve istiğfara başladı. Kendisine bir-denbire şiddetli bir rahatsızlık ârız olarak artık son ne-fesi takarrüp ettiğini his ile evvelce vesayayı hasene ve tedabiri müstahseneyi havi olmak üzere tanzim ettirerek Sultan Mehmet Hanı vasiyyi muhtar ve Vezirîâzam Halil Paşayı nezarete ihtiyar ettiği vasiyetnameyi vüzeraya gös-terdi. Mazmununa cümlesini işhat etti. Ahkâmına itaat ve reâya ve berâyaya icrayı adalet olunmasına tenbih eyledi. Marazı gittikçe şiddetlenerek senei mezbure Muharremi-nin üçüncü Cuma günü teslimi ruh etti. Bir fitne zuhuru-na meydan kalmamak için keyfiyeti vefat vârisi saltanat Manisadan gelip cülûs edinceye kadar on iki gün bermu-tat halktan saklandı. Badehu na'sı mağfiretnakşı Bursa-ya irsal edildi. Eseri hayrî olan camişerif civarındaki açık kubbe derununda vasiyeti mucibince defnedildi.

806 tarihinde doğduğu cihetle müddeti ömrü kırk do-kuz ve zamanı saltanatı otuz sene olur.

Sultan Murat Hanı Sâni begayet halim ve kerim idi.

Siddeti azm-ü siyaset, hubbi adaleti vardı. Fartı hama-set ve ulûvvü himmet gibi seçme meziyetlerle mümtaz bir kahraman idi. Sureten orta boylu, açıklı alınlı, değirmi güler yüzlü, koyu elâ gözlü, iki omuzu arası vüs'atlı, kırmızıya mail ak benizli, seyrek dişli, kumral kaş ve sakallı idi (1). Otuz sene imtidat eden zamanı saltanatında kemali hakkaniyet ve şeref ile idarei zimamı hükûmet etti. Bu müddet içinre celâdet ve necdet atını Avrupa ve Asyada cevelân ettirerek pek çokgazavat ve fütuhata muvaffak oldu. Ecnebi müverrihlerin tahtı itirafında olduğu veçhile (2) muzaffer olduktan sonra mağlûplar itaat gösterdiği takdirde derhal kabul ederdi. Ve kavil ve va'dinde dâima sadık kalırdı. Ancak nakzı aht eden ve yeminine riayet eylemiyenden müthiş surette intikam alırdı. Tab'an rahim ve sefik idi. Hiç kimsenin incindiğini arzu etmezdi. Biliktiza âsârı şiddet izharına mecbur olsa bile yine itidalden ayrılmaz ve en büyük lezzeti af ve âtîfette hisseylerdi. Fakat mecbul olduğu yüksek hasletlerin en büyüğü nefsi mücadelesiyle ifayî vezâifte ibraz eylediği kemaldır. Bâlâde bilmünasebe irat olunduğu üzere hezimetlerin tekerrürüne büyük şehzade Alâeddinin irtihali inzimam etmesine binaen, hakam müşarünileyh henüz genç yaşta olduğu halde pederi evlâda düşman ve biraderi biraderinin kanını içmeğe mutat eden taht ve tacı saltanatı bil ihtiyar oğlu Sultan Mehmet Hanı Sâniye terk ile küşei inziyayı tercih ederek hakikaten hakîm olduğunu isbat eylediği gibi; selâmeti devlet için iki defa dahi uzlet ve istirahatını feda etti. Varna ve Kosovada ehli salibin muhacematına ahenin bir set çekti. Devlet ve milleti ilelebet minnettâr etti.

Vakiâ fütuhât ve tevsii memalik hususunda ecdadından (Hudavendigâr Murat Hanı Evvel) ve (Yıldırım Ba-

(1) Sahâifül'ahbar, Künhül'ahbar, Solakzade.

(2) Hammer, Gibon, Lavis.

yezit Han) derecesine varaammıştı. Fakat validi macidinin tecdidi bünyanı saltanat emrindeki himmetlerine tevfiqî harekât ile elden çıkmış olan memleketleri kılıcına boyun eğdirerek vâki olan zayıflığı ikmal eyledi. Bu asırda üsera ve ganaim misli görülmemiş surette çoktu. (Timur) un garetî sebebiyle zayı olan Osmanlı serveti kifayet derecesinin fevkinde yerine geldi (1).

Hayli hasenat ve hayrat dahi vücuda getirdi. Edirne'nin vasatında «Üçşerefeli» demekle maruf olan ve dört tarafında biri üç ve ikisi iki ve biri bir şerefeli olmak üzere dört minaresi bulunarak üç şerefeye bir yoldan çıkıldığı halde herbirinin ayrı yolu dahi olduğundan birine çıkan kimsenin diğerinden bihaber olacak sureti mahiranede inşa kılınan camîşerif ile imaret ve darülhadis ve muallimhane ve misafirhane ve mevlevihane ve Bursada (Muradiye) camii ile medrese ve imaret ve muallimhane ve tabhane vesair bir takım mescit ve köprüler bu cümledendir. Her Cuma günü pederinin âdeti veçhile erbabı ihtiyaca tasadduk eylediği gibi sene besene eşrafa bin sikke altın ita ve hususa Kâbei Muazzama ve Medinei Münevvere ve Kudsi Şerif fukarasına her yıl üç bin beş yüz altın israsını da âdet ittihaz etti. Eseri pedere iktizaen erbabı ilim ve edep hakkında ibraz ettiği kadirşinasane hürmet ve muhabbet sayesinde pek çok ulema ve üdeba ve şuara yetişerek devrinde kalem dahi bir hayli âsârı terakkiyat bıraktı.

Yenigeri Sultan Orhan Gazi zamanında ihdas olunarak o vakitten beri nizamatı askeriye yavaş yavaş vazî ve ikmal kılınmış ise de Timur vakasını müteakıp hâdis olan fitne ve ihtilâller ve papaslar tarafından icra kılınan fesatlar üzerine (Devşirme) usulü metruk kaldıktan maa-da (1) hezimetlerin tekerrürü hasebiyle dahi askerin ida-

(1) Netayicülvukuat.

(1) Ata Tarihi.

resi girazei intizamdan çıkmıştı Sultan Murat Hanı Sâni Varna muzafferiyetinden sonra tahtı saltanattan betekrar feragat ile Manisaya çekildiği sırada yenigeri isyan ederek müşarünileyhin tekrar saltanatına mecburiyeti hâsıl olmuştu. Hakanı müşarünileyh askerin teşkilâtı ve yenigerinin tanzimat ve tensikatı cihetine atfı nazarı ehemmiyetle mahsus kanunlar tertip eyledi. Şöyle ki işbu «devşirme» usulü iade olunmakla beraber gerek «devşirme» gerek seferde alınan üsera çocuklarının güzideleri Türkçe öğrenmek üzere Edirne ve Bursaya gönderilmesi ve tekellüm ve kıraate iktidar kesbeylediği halde hidematı bahriyede mümarese peyda etmek için Geliboluya izam kılınması ve her sene kendilerine bir kılıç ile bir takım elbise verilmesi ve şu suretle terbiye edildikten ve İslâm şeraiti telkin olunduktan sonra kemali refahet ve rahat ile geçinebilecek derecede bir vazife tahsisi ile sarayı padişahiye alınarak onar yahut elliser elliser zabitlerin idaresi altına verilip badehu «kapıkulu» denilen ve miktarı altıdan sekiz bine kadar varan asakiri hassa meyanına ithali usul ittihaz ve sipah ve silâhtar bölükleri dahi nizam tahtına vaz'olundu (1).

Kezalik haremi hümayun hizmeti için akağalar tedarik ve istihdamına Murat Hanı Sâni asrında başlandı. Bunlardan «kapağalığı» ve «hazinedarbaşılık» ve «saray ağalığı» ve «kilercibaşılık» memuriyetleri silsile tarikiyle ihdas ve iptidayı vaz'ında. (Babüsaade ağalığı» cümlesinin fevkinde olarak haremi hümayuna ve umum dairenin zaptü raptına memur kılındı (2).

Altı şehzadesi olup ekberi «Büyük Ahmet Çelebi». Amasyada hâkim iken vefat eyledi. İkincisi «Sultan Alâeddin» sabıka zikrolunduğu veçhile Karaman seferinden.

(1) Hammer.

(2) Ata Tarihi.

avdetini müteakıp irtihal etti. Üçüncüsü «Sultan Mehmet Hanı Sâni» dir. «Sultan Hasan» ve «Sultan Orhan» namında diğer iki şehzadesi pederleri hayatında çocuk iken terki hayat eyledi. En küçük evlâdı olan «Küçük Ahmet Çelebi» emri Sultan Mehmet Hanı Sâni ile boğduruldu.

*Fatih Sultan Mehmed Hanı sâni
(Ressam Bellin'in tablosundan)*

FATİH SULTAN MEHMET HANI SÂNI

BİN SULTAN MURAT HANI SÂNI

(855—886)

Sultan Mehmet Hanı Sâni, Veziriâzam Halil Paşanın sureti mahremanede gönderdiği nameden validi macidinin keyfiyeti vefatına muttali olaunca, bendegânına (Beni seven arkamdan gelsin) diyerek bir kühey-lâna râkiben yola revan oldu. Maiyetinde bulunan peyk ve baltacılar ile iki günde Geliboluya muvasalat ve bakiyei efradı maiyeti yetişebilmesine intizaren vürudunu Edirne ahalisine ihbar etmek için iki gün de Geliboluda ikamet etti. Vüzera ve beylerbeyler vesair ümera ile meşayih ve ulema Edirnedeki bir saat mesafede istikbal ile padişaha takarrüp edince atlarından inip mutadî kadim vechile önüne düşerek Edirne şehrinin kapısına kadar azimet ve beldeye dübhulden mukaddem alayda bulunanların kâffesi tevakkuf ile Sultan Murat Hanı Sâninin vefatından dolayı yeis ve matem olmak üzere fer-yadü figana mübaderet eyledi. Sultan Mehmet Hanı Sâni dahi atından inerek ahalinin giryeü zarına iştirak ettikten sonra 855 senesi Muharreminin on altıncı Perşembe gününe musadif ertesi günü divanı âli tertip olunarak yirmi iki yaşında bulunduğu ve vüzera ve ümera ve kâffeî erkânı devlet hazır oldu halde osmanlı tahtına cülûs etti.

Veziriâzam Halil Paşa mukaddema Sultan Murat Hanı Sâninin iki defa makamı saltanata cülûsuna sebebi müstakil olup vakîâ devleti aliyyeyi bir muhataradan tahlis ile eba an ced perverdei nânü nimeti olduğu metbuu muazzamına ve millet ve memleketine hizmet ve ifayı vazifei sadakat ve ubudiyet eylemesiyle takdir ve tahsine lâıyk ve Varna muzafferiyeti azimesi sayesinde saltanatı seniyeinin Rumelide bekası temin edilmiş olduğu cihetle mükâfat göstermesi şimeî insaf ve mürüvvetü muvafık olmak lâzım gelir. Ancak hareketi vâkıası Sultan Mehmet Hanı Sâninin cebren hal'i demek olarak bu da tab'ı mülûke ağır geldiğene mebni daha o zaman padişahı nevcâhın kin ve garazını davet eylemiş olduğundan padişah tahtına oturduğu esnada veziri müşarünileyh kahrı padişahîden havf ile vüzeradan İshak Paşa ile beraber biraz uzak durdu. Padişah fetanet ve dirayeti habibiyle keyfiyete derhal intikal ederek (Vüzera niçin takarrüp etmez? Halil Paşaya söyleyiniz, makamına gelsin. İshak Paşa dahi pederimin na'smı Bursaya nakletsin) dediğinden bu suretle vezareti uzma mesnedinde ipka kılınmış olan Halil Paşa seriri mülûkâneye yaklaşarak el öpmek vazifesini ifa ile arzı biat ve müteakıben diğer vüzere ve ümera ve ulema dahi mertebelerine göre temini ubudiyet eyledi. Badehu «Silâhane» kurbunda Sultan Murat Hanı Sâninin cenaze namazı kılınıp na'sı Bursa'ya naklolunmak üzere İshak Paşaya teslimini müteakıp (Küçük Ahmet Çelebi) nam şehzade emri Mehmet Hanı ile boğularak cenazesi validinin tabutuna terfik edildi. Hakamı mağfurun zevcatı metrukesinden Sırp Prensesi Mara dahi hedayayı faika ile bâkemali ikram ve ıbcâ pederi nezdine izam kılındı (1).

Bu esnada İmparator Kostantin ile biraderi «Mora»

(1) Hammer ve Juanin.

şibih ceziresi hâkimi Demetriyüs namına tebriki cülûs için sefir mâhsus gelmesiyle, padişah bunu hüsnü kabul ederek pederi tarafından Despot Demetriyüs'e ihsan edilmiş olan sulhu muhafaza edeceğine beyan ve tevarihi ecnebiye (2) rivayatına nazaran merhum (Emir Süleyman) ın tuli müddetten beri Kostantaniye sarayında hıfzı için muayyen olan üç yüz bin akçe masarifi tahsis edeceğine dermeyeran eyledi (1).

Bundan sonra Raguze yani Dübrovnik elçileri gelecek senevi ita etmekte olduğu verginin beş yüz Duka tezyidini teklif edildi ve Eflak ve Ceneviz ve Galata ve Sakız ve Midilli ve Rodos hükûmetleri elçileri tarafından resmi tebrik ifa kılındı. Jan Hunyadın gönderdiği memurlarla dahi üç sene müddet mütareke akdolundu. Ve şu suretle Rumelide bulunan komşu hükûmetlerle sulhun muhafazası temin edildi. (3)

Karamanoğlu İbrahim Bey daima fırsat buldukça Osmanlı memleketlerine hücumu âdet ettiğinden bu kere

(2) Hammer, Juanin, Gibon.

(1) İşbu köylerin «Emir Süleyman» hafidi masarifi için tahsis kılındığı müverrih «Hammer» ile «Gibon» un eserlerinde müttefikan beyan olunup şehzadenin namı «Gibon» da meskûti anlı geçildiği halde «Hammer» de «Orhan» diye mukayyet ise de tevarihi Osmaniyede «Süleyman Çelebi» nin «Orhan Bey» isminde bir mahdumu İstanbul imparatoru tarafından teşhis olunarak «Yanbolu» cihetlerinde iddiayı hükûmete kıyam eylemesi üzerine gözlerine iml çekildikten sonra 832 de illeti taundan vefat eylediği munderic olup «Emir Süleyman» ın «Orhan» namında bir hafidi olduğuna ve İstanbulda bulunduğuna dair bir işaret olmadıktan maada «Hammer» tarihinin hâmişinde zikredildiği üzere işbu rivayetin mehazi olan «Rum» tarihlerinde dahi şehzadei müşarünileyhin Kostantaniyeye ne suretle geldiği hakkında bir sarahat yoktur.

(3) Hammer ve Juanin.

dahi Sultan Murat Hanı Sâninin irtihalinden haberdar olunca, yeni padişahın tecrübesizliğinden istifade emel ile isyan etti. Ve Germiyan ve Menteşe ve Aydın ve Saruhan oğulları sülâlesinden bir derbedere yardımcı askerler terfiki ile mülki mevrusları istihsal için irsal ederek bu vilâyetleri yağma eyledi, kendisi de bir miktar askerle Antalya üzerine yürüdü. Anadolu Beylerbeyi «Oğuzoğlu İsa Bey» padişaha keyfiyeti arz etti. Mukatele için izin istedi. Sultan Mehmet Hanı Sâni bu zâtın bu hizmeti mühimmenin uhdesinden geleceğinden tereddüt eyliyerek vezir İshak Paşayı Anadolu Beylerbeyliğine tâyin ederek Karamanoğlu gâilesini def'e gönderdi ve kendisi de Gelibolu boğazından geçti, Anadoluya gitti. Mevkibi hümayun Bursaya vardıkta veraseti mülk dâvası eden derbederler padişahın satvetiyle perişan oldu ve Akşehir ve Yenisehire vâsıl olduğu vakit İbrahim Bey bermutat «Taşili» ne kağıt. Karaman memleketleri Kon-ya kadar teshir kılındığı halde İbrahim Beyden ricaname gelerek kerimesini padişaha tezyic ve her seferde hizmet edeceğine müteahhit olduğu gibi, hedyeler alan erkânı devlet dahi bu adama şefaatte bulundu. Karaman emareti devleti Osmaniyenin bidayeti devri istilâsından beri envai galleyi hidas ile en nazik bir zamanda memleketlerine hücum olundukta ârı firarı ihtiyar eylerler ve afvü mağfirete gayret ederlerdi. Bunların söz ve yeminlerine itimat kat'iyen caiz olamayacağı nezdi padişahide malûm olduğundan ve Rum devleti Selçukiyesi enkazından müteşekkil emaretlerin kâffesi birer birer alınarak Osmanlı vilâyetlerine tahvil kılındığı için Karaman ocağının söndürülmesi lüzumu da siyaseten muhakkak olduğundan Sultan Mehmet Hanı Sâni bu emareti külliyyen izale eyledikten sonra Kostantaniye fethine yürümek üzere bu seferi açmıştı. Ancak Taşilinin

teshiri vakte muhtaçtı. Bu esnada «Kayser» bazı nabe-ca mütalâalarla «İstanbül»ün fethini taçil etmesine binaen parışah, İbrahim Beyin cürmünü şimdilik affetti. Bursaya gitti ve verilen sözü tecdit için Kasaboğlu Mahmut Beyi Karamanoğluna gönderdi.

Osmanlı tarihlerinde her ne kadar mezkûr değilse de, ecnebi müverrihlerin rivayetlerine göre padişah henüz Anadolu'da Karamanoğlu fesat ocağının söndürülmesiyle meşgul bulunduğu hengâmda Bizans İmparatoru Kostantin'in sefirleri gelerek Emir Süleyman hafidi için muayyen olan tahsisatın ademi tesviyesinden dolayı imparator namına şikâyet ettiler. Hattâ itası mukarrer olan paranın bir misli derhal verilmediği takdirde şehzadenin salıverileceğini ve hakkının istihsalı için kendisine muavenet olunacağını (1) makamı tehditte beyana cüret eylediler. Ya aldığı atiyelerle hediyelerin tesirine, yahut tab'an halim ve hatır sayar bulunmasına mebni Rumlara karşı pek müsaadekârane hareket etmekte olan Viziriâzam Halil Paşa, imparatorun elçilerine hitaben: (Şuursuz ve miskin adamlar! Bu hilekarana niyetlerinize ve maksatlarınıza çoktan beri vâkıfım... Siz içinde bulunduğunuz tehlikeyi takdirden âcizsiniz. Merhum velinimetim tab'ı halim ve kalbi selim olduğu cihetle hakkınızda lûtufta inayeti diriğ etmezdi. Şimdiki padişahım öyle değildir. Zâtı hümayunu hiçbir engel azminden döndüremez. Eğer kostantaniye pençei kahrından halâs olursa, bu defa dahi hile ve desiselerinizi af ve mücazatınıza tehir buyurduğu için Cenabı Hakka hamedediniz. Ahmaklar. Ahitnamenin imzasından sonra Anadolu'ya gelip mutat olan Lâfzenliklerle bizi korkutmağa kıyam ediyorsunuz. Fakat biz tecrübesiz ve kuvvetsiz çocuk değiliz. Bizi bilvasıta beyhude tehditlerle korkutmağa neden kalkışıyorsunuz?

(1) Hammer, Juanin, Gibon.

İstediginizi açıktan açığa yapınız. Şehzadeyi salıverip Rumeli padişahı ilân ediniz. Tunanın öbür yakasından Macarları çağırınız. Elinizden aldığımız vilâyetleri istirdat ediniz. Fakat şundan emin olunuz ki bu hareketinizle kat'a muvaffak olamayarak elinizde kalan yerleri dahi kaptırmış olursunuz. Yalnız ben şimdi keyfiyeti hâki pâyi âliye arz edeceğim. Her ne ferman olunursa mantukî münifi infaz edilir (1) diye azarlayıcı bir nutuk irat eyledi.

Sultan Mehmet Hanı Sâni, memalikin her tarafında sulh ve sükûnu temin ile maksadı aslî olan Kostantaniye fethini bir an evvel elde etmek azmi kavisinde idi. Emir Süleyman hafidi imparator tarafından salıverilirse, yine fitne ve ihtilâller bas göstereceğine mebni niyyetini saklamaya mecbur olarak sefirleri huzuruna kabul ile iktifa ettikten sonra, (Edirneye muvasalatı müteakip Rumların şikâyetlerine bakılır ve icabının icrasına gayret olunur) zımında müphem bir cevap ile iade etti (1).

Orduyu hümayun Bursaya avdet ettiği hengâmda yeniçeri taifesi rehğazarı şahanedeyi bağlayıp bahşiş talebinde bulunmuş ve Hadım Şahabeddin Paşa ile Turhan Bey maslahata ehemmiyet atf ile bunların taltifi lüzumunu arz eylemiş ise de, Sultan Mehmet Hanı Sâni bundan ziyadesiyle münfail olarak alâ rivayetin (2) cümlesinin katlini emrettiği halde, kâffe vüzera ve sözleri dinlenen bazı ulema şefaatt etti. On beş kese akçe ile cemiyyetleri dağıtıldı. Ancak birkaç gün sonra o zamanın ta-birince «Sekbanbaşı» denilen yeniçeri ağası «Kazancı Doğan» ı azıl ile tedip etti. Yayabaşları ile zabıtlara değnek vuruldu ve emsali cezalandırılıp sekbanbaşılık «Mustafa Bey» e tevcih olundu (856).

(1) Hammer ve Gibon.

(1) Hammer ve Gibon.

(2) Kunhül'ahbar.

Yeniçeri taifesinin padişahı böyle atıye vermesine icbarı ilk defa olarak vuku buldu. Tebeddülü saltanat hudusunda askere tevzi olunan ve tedariki ne derece müşkülâtı mucip olduğu tarihi Osmanî mütalâasıyla anlaşılan «cülûs bahşişi» işte bu vakadan sonra «âdet» hükümüne girdi.

Sultan Mehmet Hanı Sâni birinci defa cülûsunda henüz pek gençti. Cevheri istidadı bittabi anlaşılmamıştı. Veziriâzam Halil Paşa ile diğer vezirler ve emirler şimdiye kadar padişahın ef'aline ve muamelelerine nazarı istihfaf ile baktıkları halde yeniçeri zabıtları hakkındaki icra kılınan siyaset cümlesini hayrete düşürdü ve kalbleri korku ile doldu.

Kostantaniye teshiri selâtini Osmaniyenin öteden beri matmaı nazarı olarak hattâ müessisi bünyanı saltanat Osman Gazi:

Osman Ertuğrul oğlusun Oğuz Kara Han neslisin
Hakkın bir kemter kulusun İslambolu aç gülzar yap.

Beyti ile ehassı âmâlini izhar etmişti. Evvelki padişahlar Anadolu ve Rumelide devletin hududunu hayli tevsi etmesiyle «Devleti Aliyei Muazzama»nın merkezi tabiisi ve bu iki kıtanın kilidi olan İstanbul, «Yıldırım Bayezit Han» ile Şehzade «Musa Çelebi» ve «Çelebi Sultan Mehmet Hanı Evvel» ve «Sultan Murat Hanı Sâni» asırlarında dahi dört kere muhasara olundu. Fakat her defasında bir gail zuhur etti. Fetih teahhura uğradı. Sultan Murat Hanı Sâni, mahdumuna bıraktığı vasiyet-namede İstanbul fethini tavsiye etmişti. Bahusus asırlardan beri Rum kayserlerinin payitahtı ve Roma İmparatorluğunun son ikbali ve şark kilisesinin kürsü idaresi olan ve hükümdarların hasretini ve hırsını çeken böyle

bir beldei meşhurenin fethine mazhariyet badii sevk ve gayret idi Bizans hükûmeti hayli vakitten beri Kostantaniye ve civar nahiyelere münhasır kalması sebebiyle imparatorlarca devletin kuvvet ve satveti ile temini beka iktidarı zaten mefkuttu. Bunun için dört tarafını ihata eden Osmanlılardan şiddetli tazyik gördükçe bir sürü tezvir ve mefsedetle memaliki mahrusede bir fitne çıkartarak selâtinî Osmaniyenin elinden kurtulmak hususu meslek ittihaz olundu ve Emir Süleyman hafidinin tahsisatı için iz'âç ve tehditler dahi bu hilelerden biri idi. Sultan Mehmet Hanı Sâni bir «gaile ve mefsedet ocağı» halini alan bu köhne binanın esasından tahribini tasamim ederek Karaman seferinden avdet ve Bursada birkaç gün ikametden sonra Rumeliye geçmek üzere Geliboluya geldi ve «Şehzade»nin masarifine mukabil olarak tahsis kılınan köylerin hâsılatını aldı. Hem de o memurları oradan def'ettirip maksadını imparatora ima ve işaret eyledi (1).

Osmanlı tarihlerinin rivayetine göre Akdeniz boğazı düşman gemileriyle kapalı bulunduğu cihetle, padişah Kocaelinden İstanbul boğazına gitti. Venedik ve Ceneviz harb gemileriyle Rum gemileri her vakit Osmanlı askerlerinin Rumeliden Anadoluya ve Anadoludan Rumeliye mürurunda müşkülât iras etmekte bulunduğu ve hattâ bâlâda beyan olduğu üzere Sultan Murat Hanı Sâni Manisadan gelirken Rumelihisarına Veziriâzam Halil Paşanın toplar vaz'ıyla boğazdan geçmek emrini temin ve teşkil eylemesi hasebiyle Rumeliye geçebildiğinden SSultan Mehmet Hanı Sâni, Venedik ve Ceneviz gemilerine boğazı kapamak ve Osmanlı askerlerinin geçişini emniyet altına almak maksadiyle Boğaziçinde bugün «Anadoluhisarı» denilen ve vaktiyle Yıldırım Bayezit Han

(1) Hammer ve Gibon.

asrında yapılmış olan «Güzelcehisar» karşısında «Rumelihisarı» mevkiinde bir kale inşası için Edirnedan toplatığı edevat ile amele ve rengberi oraya döktü. Fakat evvelemirde zâhiren ahde riayet tarafını iltizam ve kalenin binası için imparatora bir memur izam eyledi. İmparator mümanaate kadir olamamış ise de: (Orası «Galata» tevabiinden olarak «Galata» dahi «Ceneviz» tasarrufundadır. Bizim o tarafa hükmümüz geçmez. Biz rıza göstersek frenklerle bozuşmak iktiza eder. Bu daiyeden feragat buyurulması evlâdır) zemininde bir cevap vermişti. Padişah: (Mademki orası diğer elindedir. Ondan istizana muhtaç değilim. Kale yapılmasından imparatorun hatırı yıkılmasın diye sormuştum) diyerek «asakiri mansure»ye emir verdi. Rumelihisarının «Boğazkesen» namıyla inşasına başlandı.

Bunun üzerine imparator maksadı aslî İstanbulun fethi olduğunu his ile pek ziyade tevahhus etti. Zayıfların her zaman müracaat eylediği tedbir ve derman olan ikna vasıtalarına tevessül etti ve artık Emir Süleyman hafidinin muhassasatını tediye ve tezyit talebinden feragat eyledi. Tarafı padişahiye bir sefaret heyeti göndererek ve Anadoluhisarı zaten ceddi şehriyari zamanında yapılarak buna karşı Rumelihisarı da tesis olduğu takdirde boğaz tamamıyla Osmanlıların eline geçip Lâtinlerin Karadenizdeki ticaretini kat'ile İstanbul ahalisini kahta duçar edeceğinden ve şu teşebbüs, verilen sözleri nakzedeceğinden bahisle bu fikirden feragat olduğu surette senevî vergi itasına rıza gösterdi. Sultan Mehmet Hanı Sâni kızarak: (Ben beldeniz aleyhinde bir teşebbüs ve tasavvurda bulunmuyorum. O beldenin duvarları hükûmetinizin hududunu teşkil ediyor. Memalikinin esbabı muhafaza ve emniyetini istihsal verilen sözlerden dönmek değildir. İmparatorunuz Macarlarla akdi ittifak ettiği ve Akdeniz boğazı frenk gemileriyle kapanarak pe-

derimin Rumeliye müruru men'olunduğu zaman merhumun çektiği meşakkat ve ıstırapı unuttunuz mu? İmparatorun gemileri Boğaziğini kapamasıyla pederim Cenevizlilerin muavenetini talebe mecbur olmuştum. Ben o vakit henüz genç olduğum halde Edirne'de idim. Ehli İslâm korkular içinde titrerken siz onların musibete uğramasından dolayı hakaretle bakıyordunuz. Pederim Varna muzaferiyetini kazandığı zaman, Boğaziğinin Rumeli sahilinde bir kale inşasına yemin etmişti. Ben o yemini yerine getirmeğe mecburum. Kendi mülkümde istediğimi

Fatih Sultan Mehmed'in inşa ettirdiği Rumeli (Boğazkesen) hisarı

yaparsam bunu men'e hak ve kudretiniz var mıdır? Boğaziğinin iki sahili de benimdir. Anadolu tarafı, Osmanlıların mülkü. Boğaziği sahiline dayandığı için, benimdir. Rumeli ciheti, siz muhafazaya muktedir olmadığınız için, benimdir; geldiğiniz yere gidiniz. Ve şimdiki padişah eslâfından hiçbirine benzemediğini ve iktidarı yettiği mertebeye ecdadının emelleri bile vâsıl olamadığını imparatorunuza söyleyiniz. Şimdiki halde canınız tahtı

emniyet ve selâmettedir; lâkin bir daha bu gibi haberlerle nezdime gelen olursa diri diri derisini yüzdürürüm) (1) cevabını verdi.

Artık bundan sonra İstanbul'dan elçi gelmedi. Mimar (Muslihüddin) bir muayyen saatte kale için birinci burca vaz'ı esas eyledi. Temel kazılırken büyük bir hamam

Rumeli Hisar'ının dahilden görünüşü

binası çıktı. Taşları binaya sarf olundu. Boğaziğinde bulunan bazı bina ve kiliselerin enkazı dahi inşaatta kullanıldı. Binayı itmama Vezirîâzam Halil Paşa memur oldu. Beş altı bin ameleden maada, hattâ vüzera ve üme-

(1) Hammer ve Gibon.

raya varıncıya kadar herkes çalışmağa başladı. Ve padişah bizzat inşaata nezaret etti. Kalenin burçları dört ayda ve alâ rivayetin kırk günde itmam olundu (1).

Hisarın çıkıntılı yerlerine toplar konuldu. (Bilâ tefrik kâffeî akvamın gemilerini tevkîf ile taharri etmek ve (nîsbî bir vergi) aldıktan sonra yola devamlarına müsaade eylemek) üzere ümeradan «Fıruz Bey» dört yüz neferle muhafazasına memur oldu. Anadolu tarafındaki «Güzelcehisar» dahi tahkim ve tarsin kılındı. (Anadolu-hisarı).

İmparator Kostantin artık tehditten, yahut yalvarmaktan fayda hâsıl olmadığını görünce, Veziriâzam Halil Paşa ile babadan mevrus dostluk olmasına mebni, tarihlerimizin kavline gizli gizli kıymettar hediyeler irsaliyle tavassutunu rica etti. Paşa dahi imparatorla akdi musalâha ettik, şimdi İstanbula taarruz edilmemesi hayırlı olur diye arza cüret etti. Sultan Mehmet Hanı Sâni hiddet ve gayzını sakladı; (Kış mevsimi hülûl etmiş olduğundan Edirneye gidip kışı geçirelim. Baharda mukadder ne ise görelim) cevabıyla paşayı susturdu.

Ecnebi müverrihlerin kavline göre Kostantin, tebasının arazi ve mezruatını muhafaza için asker ikamesini padişahın niyaz eylemesi üzerine mes'ulü is'af edilmiş ise de Akçayhoğlu Mehmet Bey bir gece emri sultanî ile beygir ve katırları bir köy tarlasına sürdüğü gibi, İsfendiyarzade dahi Anadolu tarafında «Bigados» tarla ve bağlarını yağma eylediğinden Rumlar ile Osmanlı askerleri arasında vukubulan münazaa nihayet mudarabe ve mukateleye müncer oldu. Bir hayli kişi maktul oldu. İşbu hasmane ef'al Bizans İmparatorluğuna hâtıme çekmesi muhakkak bulunan muharebenin ilâna demekti. İmparator şimdiye kadar Osmanlılara açık bulunan belde kapı-

(1) Hayrullah Efendi Tarihi, Hammer ve Gibon.

larını kapattı. Kastantaniye derunundaki Türkleri esir eyledi. Fakat üç gün sonra bunları yine iade eyledi ve bunlara terfikan hünkâra bir heyeti sefaret gönderdi ve (Mademki ahd ü peyman ve arzı itaat sulhu temin edemiyor; artık istediğiniz gibi muhasamada devam ediniz. Her ne kadar beldeye musibet bulutları gökmüşse de, ben yalnız Cenabı Kadiri Mutlaka istinat ederim. Kalbinize rahim ve sefkat ilham buyursun. Eğer Kostantaniyeyi Allah size ihsan ederse ben iradei ezeliyeye mutavaat ederim. Lâkin o padişahlar padişahı emri ilâhisini izhar buyurmadıkça tebaamı müdafaa ederek yaşamağa ve ölmeğe mecburum. Kapılar, mütareke fesholunduktan sonra, kapatıldı. Cenabı Hak zatı şehriyarının kalbine sulhverane niyet ve maksatlar ika edinciye kadar ahali, kudreti yettiği mertebede, beldeyi müdafaaya çalışacaktır) dedi. Yine faydası olmadığından İstanbul mağazalarını zahire ile doldurarak istihkâmatını tamire mübâseret eyledi (1).

Sultan Mehmet Hanı Sâni bahar günlerine kadar istirahat etmek üzere askeri kaldırıp Edirne tahtgâhına azimet eyledi ve «Tunca» kenarında «Yeni saray» binasına başladı.

İmparator Kostantin Mora şibih ceziresinde hükmet eden biraderleri «Demetriyos» ile Tomas»'ın Bizansa ianesini ve muavenetini men'etmek lâzımeden olmasıyle, Edirneye muvasalati padişahiyi müteakıp hudut beylerinden «Turhan Bey» gönderildi. Mahdumları «Ahmet» ve «Ömer» Beyler ile beraber Mora yarımadasını baştan başa yağma ve imparatorun kardeşlerini bu suretle işgal etti.

Gerek Osmanlılar, gerek Rumlar işbu kış mevsimini heyecan ve halecan ile geçirdiler. Osmanlılar muvaffaki-

(1) Hammer ve Gibon.

yet ve muzafferiyet endisesiyle ve Rumlar korku ile muztarip olarak her iki memleketin hükümdarı harbin neticesine intizar eyledi. Sultan Mehmet Hanı Sâni bütün düğünce ve himmetlerini Kostantaniyenin teshirine hasr ile gece gündüz uyku ve rahatını terk etti. Bizâns tarihlerinden iktibasen ecnebi müverrihlerinin (1) rivayatına nazaran, alekser akşam üzeri mahremlerinden bir iki kişi ile kol gezip asker ile ahalinin fikir ve mütalâalarına vukuf tahsilini itiyat eyledi. Hattâ bir gece şiddeti ızdırabından Veziriâzam Halil Paşayı nezdine çağırdı. Paşa, merhum Sultan Murat Hanı Sâninin emnü itimadına mazhar olarak iki defa cülûsuna sebep olup tebeddülü saltanatı yine mesnedi vezareti uzmada ibka kılınmıştı. Fakat Sultan Mehmet Hanı Sâninin malûm olan mesrebi hasebiyle gayzını davet ettiğini biliyordu. Ve cem'i male hırsı ve tamamı sevgiyle Rumlardan hediye almağa cüret eden bir zat olduğundan halk beyninde «gâvur ortağı» yahut «gâvur yoldaşı» namıyla şöhret bulup pek ince bir buz tabakası üzerinde yürüdüğüne ve ayağını tetik almazsa kırılıp kendisini adem diyarına götüreceğine vâkıf idi. Bu sebebdan her gün cellâdı beklerken böyle vakitsiz saraya dâvetten fevkalgaye telâşa düştü. Ailesiyle veda ettikten sonra yanına bir tabak dolusu altın aldı. Padişahı yatağı içinde fakat henüz soyunmamış bir kıyafette bulduğundan hediyesini takdim etti. Sultan Mehmet Hanı Sâninin: (Ne yapıyorsun?) sualite cevaben: (Erkânı devlet böyle hilâfî âde davet olunursa eli boş gitmemek ubudiyet kaidesidir. Şu arz ettiğim altın zaten kulunuzun değildir. «El'abdü vemayemlikü limev-lâh» (1) kaidesince efendimizin malıdır. Emaneten nezdinde bulunuyor) dedi. Padişah: (Ben sana verdiğim şe-

(1) Hammer, Gibon, Lavis.

(1) Mânası: Kul ve malik olduğu şey efendisininindir.

yi geri almam. Belki hakkında nimet ve inayetlerimi tezyit etmek isterim. Senden öyle bir hediye arzu ederim ki nef'i daha ziyade ve kıymeti nezdinde fevkalâdedir. Yani senden Kostantaniyeyi fethetme müavenetini talep ederim) dedi. Veziriâzam biraz mutmain olup: (Rum imparatorluğunun kısmı âzamını size ihsan buyurmuş olan Kadîri Zülcelâl mezkûr imparatorluğun elinde kalan bir parçacık arazisini dahi elbet nasip eder. Cenabı Hakkın lûtf ve inayetine ve efendimizin kuvvet ve şevketine itimadım vardır. Böyle azım bir teşebbüsün neticepeziri muvaffakiyet olması için sadık bendelerinizin kâffesi mal ve canını bezleder) demesi üzerine hakani müşarünleyh: (Şu yastığ görüyor musun? Endişe ve ızdırabımdan bütün gece bir taraftan diğer tarafa itdim kalkdım. Tekrar yattım. Fakat gözüme bir türlü uyku girmedir. Sana bir şey tenbih edeyim: Zinhar onların gümüşlerine ve altınına aldanma. Muharebe yakında başlayıp Allahın ve Peygamberin lûtfi imdadı ile Kostantaniye bizim olacaktır) cevabında bulundu ve imaen paşayı tehdit etti.

Padişah boş vakitlerini, İstanbulun mevkii ile kale ve istihkâmlarını çizerek toprakların ne tarafa konulması ve şehre ne canipten hücum edilmesi ve lvgimlar hangi semtte kazılıp merdivenler ne tarafa atılması münasip olacağı hakkında Kostantaniyeye dair tam vukufu bulunan beylerle ve mühendislerle konuşarak ve müzakere ederek imrar eyledi.

Harb aletleri meyanında bilhassa toplara atfı ehemmiyet etti. «Danimarka» yahut «Macaristan» ahalisinden «Orban» (1) yahut «Urban» (2) namında bir topçu mühendisi o zaman Rum imparatorluğu hizmetinde idi. Ücretinin tezyidi için muttasıl müracaat eylediği halde mu-

(1) Hammer.

(2) Gibon.

vaffak olamıyordu. Bundan dolayı «Boğazkesen» hisarı yapıldığı sırada Kostantaniyeden firar etti. Hizmeti Devleti Osmaniyeeye dâhil olmuştur. Sultan Mehmet Hanı Sâ-ninin ilk sual olmak üzere bu mühendise: (İstanbul sur-larını hâk ile yeksan edecek çapta bir top dökülebilir mi-sin?) sualine cevaben bu adam: (Ben o kalelerin derecesi metanetini bilirim. Öyle bir top döküyüm ki Kostantaniye hisarlarını «Babil» kulesi kadar bile olsa yıksın. Yalnız bu topun atacağı gülle menziline şimdiden tâyin ede-mem) (1) demesiyle orada emri padişahı ile harikulâde çapta bir top döküldü; «Boğazkesen» hisarının en öndeki burcuna konuldu. Boğazı geçmek isteyen «Ricci» nam Venedikli kaptanın gemisi berayi tecrübe hedef tutularak batırıldı (2). Sultan Mehmet Hanı Sâni «Urban»ın eseri sanatını tamamiyle ümidine muvafık buldu. Edirne'de bir dökümhane yaptırdı. Lâzım gelen maddeler hazırlandı. Üç ay zarfında «Urban» ile Osmanlı mühendisle-rinden «Sarica» nam üstat marifetiyle o zamana kadar emsali görülmeyen ve tarihi harbde misli olmayan bir top döküldü. Bu top iki karış muhitinde ve on iki kantar sık-letinde mermer gülleler atmak üzere üç yüz kantar ba-kırdan imal plunarak Edirne'de «Cihannüma» namıyla in-şa edilen sarayın kapısı önüne berayi tecrübe götürüldü. Korkmak yahut şiddetle müteessir olmak neticesinde mü-essif kazalara sebebiyet verilmemek üzere topun atılacağı münadiler vasıtasıyla bir gün mukaddem ahaliye ilân edildi. «Urban»ın gözü önünde kemali müşkülâtla doldu-rularak ateş verildi. Edirne şehrini kâmilan duman içi-nde bırakarak korkunç bir sada ile patladı. İşbu iştiâl birçok mil mesafeden işitildi. Güllesi de bir mil mesafe

(1) Hammer ve Gibon.

(2) Hammer.

kat'ederek yere düştüğü zaman bir kulaç kadar zemine gömüldü (1).

Sultan Mehmet Hanı Sâni Rum kayserlerinin bu em-salsiz şehrini teshir için aletler ve muhasara edavatını ik-male gayret eylediği esnada, şecaat ve dirayette emsaline faik olan İmparator Kostantin, İstanbulu kurtarmak üze-re bir taraftan dua ve niyaza mübaderet ve diğer cihetten de Nasrani kavimlerin muavenetine müracaat eylemişti.

(1) Müverrih Hammer, işbu topun ağız on iki karış muhi-tinde olduğunu ve Bizans müverrihlerinden «Franzes»ten ri-vayeten nakledildikten sonra kendisi bunlardan birini bizzat «Çanakkale» boğazında gördüğünü ve ağız gayet geniş olması-y-le oraya vusulünden evvel bir terzi, borcundan dolayı takip edilmesine mebni, içine girerek saklandığını ve zâhiri hale na-zaran işbu top Sultan Mehmet Hanı Sâni tarafından Kostan-taniye muhasarasında kullanılan top nümune ittihaz ile dö-külmüş olduğunu beyan ettiği gibi, müverrih «Gibon» dahi (Fi-lozof Volter Rumların saffetinden dolayı bu hususta istihza edip mağlûpların daima mübalâğaya meyyal olduğunu ve bu cesamette bir gülleyi atmak için yüz elli «livre» yani elli altı okka kadar baruta ihtiyaç olup halbuki bu miktar barutun on beşte bir kısmı ateş almaksızın top pathyacağı cihetle defa-ten ateş verilmesi gayri mümkün ve binaenaleyh güllenin te-sirinin cüz'î olacağını tarihi umumisinde hikâye etmektedir. Vakıâ kendisinin «fenni tahrir» vukufu mefkut ve topçuluk son terakkiyatı sebebiyle kesretini cesametine ve ateşinin şid-detini sadasına tercih ettiği meşhut ise de muasırların bilitti-hat şahadeti kat'iyesini de redde cesaret edemeyeceğini ve bel-ki ilk top dökülenlerin dereci itidali tecavüz etmiş olduklarını tasavvur daha muvafık olacağını ve şehriyari müşarünileyh as-rındaki toplardan daha büyüğü «Çanakkale»de mevcut oldu-ğunu ve her ne kadar istimali müşkül ve zahmetli ise de ahi-ren icra kılınan tecrübeye bu topun pek ziyade tesiri haiz oldu-ğu görüldüğünü ve üç yüz «livre» yani yüz on iki okka barut on bir kantarlık gülleyi altı yüz kulaç mesafeye attığını ve gülle üç parça olarak boğazı geçtiğini ve deniz kâmilan duman içinde kalıp gülle parçaları sekritme suretiyle karşıdaki tepe-ye vurduğunu) dermeyen eyler.

Fakat bu duaları İkarini kabul olmuyordu. Ve hiçbir taraftan muavenet eseri de görülmüyordu. Mamafih İmparator Kostantin, her ne kadar muhataramın ehemmiyet ve şiddeti nisbetinde cesur olmakla beraber, hiçbir kuvveti olmadığı ve dâhilen ve haricen bir taraftan ümidi muavenet bulunmadığı halde müthiş rakibine karşı müdafaa için lâzım gelen esbaba teşebbüs etti (1).

Muhasaranın sureti vukuunu kolaylıkla anlamağa medar olmak üzere İstanbulun mevkiî hakkında bazı malûmat itası faydadan hâli değildir.

Boğaziçinin Rumeli sahilinde lâtif bir mevkide kâin olan ve Roma İmparatorluğunun ikinci payitahtı ve hükûmet merkezi bulunan Kostantaniye şehri şehri Roma beldesi gibi yedi tepe üzerine mebnî olarak vaktiyle bânisi namına izafetle «Bizans» ıtlak olunduğu halde, bilâhare İmparator Birinci Kostantin 330 tarihi milâdisinde bunu payitaht ittihaz etti. Binaenaleyh «Kostantin şehri» mânasına olmak üzere «Kostantinopolis» ismi verildi (2). Arabî lisanında yine bu mânâyı havi olarak «Kostantiniye» denilirdi (3). Hazreti Muaviye'nin Emirülmü'minin İmam Ali keremallahü veçhe Hazretleriyle (Süffeyn» muharebesinde meşgul olduğu sırada «Şam» a hücum kasdında bulunan Rum kayserine tehdidi havi yazdığı نامه «Kostantaniye» lâfzı mevcut idi. Fetihten sonra Osmanlılar tarafından dahi edebî lisanında ve meskûkâtta «Kostantaniye» ismi istimal kılınmağa başladı.

«İstanbul» ismine gelince: Rumca «şehir» veya «se-

(1) Gibon.

(2) Hammer ve Juanin.

(3) Letüftahünnel Kostantaniyyetü felinî'mel'emirü emirihim ve linî'mel ceysî zalikel ceys: yani (Kostantaniye fetholunacaktır. Onların emiri ne iyi ve güzel emirdir ve bu asker ne iyi ve güzel askerdir) hadisi şerifi Nebevide şerefsâdır olduğu gibi.

hirde» demek olan «İstinbûlis» tabirinden galat olup Osmanlılar tarafından da esnayı fetihde bu ad verilmiş olduğu rivayet olunursa da, Osmanlılardan evvel şehrin o nam ile yâd olunduğu muhakkaktır hattâ hicrî yedinci asır ortalarında yazılmış olan «Yakuti Hamevî» nin «Mucemülbüldan» ında «İstanbul» ismi yazıldığı gibi, meşhur seyyah «İbni Batuta» dahi «Sultan Mehmet Özbek Han» ın zevcesi «Beylûn Hatun» un pederi olan Rum İmparatoru nezdine giderken onun refakatinde «Kostantaniye» uzma» ya seferini hikâye eder ve (beldei mezkûre iki kısmı havidir: Bir kısmına «İstanbul» ve diğer kısmına «Galata» derler) der ki, fetihten hayli zaman evvel yine «İstanbul» ismi mevcut olduğu anlaşılır «İstanbul» badehu cinas yapmak hevesi garibi ile bazan «İslâmbol» a dahi tahvil olunarak istimal edildikten başka «Takvimi Meskûkâtı Osmaniye» nin rivayetine göre «Sultan Ahmet Hamî Sâlis» devrinden «Sultan Mahmut Hamî Sâni» asrına kadar sikkelerde dahi «İslâmbol» tahrir olundu.

Kostantaniye, Bahri Sefit ile Bahri Siyahın arasında bir yarımada. Cenuben ve garben Marmara denizi ile muhattır. Şarkan «Boğaziçi» denilen ve Avrupayı Asyadan ayıran «Boğaz» iki sahilinde yekdiğerine mütekaabil ve mütenazır olarak müteşekkil yedi girinti ve çıkıntının lâtif ivicaclarını arz eder. Şarkı cenubî tarafında suyunu «Marmara» ya döker. Ve cenub nihayetinde garba doğru bir dirsek yaparak beldenin duvarı altında gayet vâsi ve emin bir liman teşkil eder ki bu liman haricî şekline ve zenginliğinin çokluğuna mebnî kadimen (Karni zehep: Corne d'or) naniyle maruf olan «Haliç» tir.

Kostantaniye beldesi bir müsellese benzer. Biri «Marmara denizi» ve diğeri «Haliç» ile uzayan iki dıl'ı bir duvarla muhat olduğu halde kara tarafındaki dıl'ı iki sıra kale duvarları ve kuleler ve geniş ve derin iki sıra hendeklerle mahfuzdur. Üç saatte devrolunabilen bu müselle-

lesin üç zaviyesinden her birinde bir kale mevcuttur. Bel-
denin noktai müntehasına mukaddema «Akropolis» ve el-
yevm «Sarayburnu» tabir olunur. Burada «Saint Demet-
rius» namına yapılan kilise yanında «Sen Demetriyüs ka-
lesi» bulunur ve limanı teşkil eden deniz sahili bahirde
«Sen Jorj» namına inşa olunan kilise münasebetiyle «azi-
zi mezburun kolu» tesmiye olunurdu. İkinci zaviyede el-
yevm «Ayvansaray» denilen «Sinegion» mevcut olup hay-
van güleşmelerine mahsus temasgah idi ki bunun arka-
sında son kayserlerin tercihan ikamet ettikleri «Bla-
chernes» sarayı bulunarak işbu mahalle şimdi İstanbul
Rumları indinde «Blahern mahallesi» denilir.

Üçüncü zaviye dahi hâlâ «Yedikule» namıyla şö-
ret bulan «Siklobiyon» yahut «Pantapirgiyon» vardı.
«Yedikule» ile «Sarayburnu» meyanında «Marmara» sa-
hilinde yapılmış olan ve elyevm kumla dolmuş bulunan
iki limandan biri «Teodos» ve diğeri «Jülyen» limanıdır
ki birincisi «Lânga bostanı» ve ikincisi «Kadırğa lima-
nı» namıyla maruftur. «Kadırğa» limanı mukaddema
«Heptaskalon» yâd olunan mahallede bulunup «Lânga»
limanında «Teodos sarayı» ve «Kadırğa» limanında «Jül-
yen sarayı» mevcuttu. «Çatladıkapi» dan pek uzak olma-
yarak «Sarayburnu» ile «Kadırğa» limanı arasında bir
aslanla bir öküzü tasvir eden heykellerden dolayı «Bu-
colion» namındaki imparator sarayı bulunduğu gibi «Ye-
ni saray» ın elyevm kısmen işgal eylediği mahalde dahi
büyük imparator sarayı inşa kılınmıştı. «Lânga» limanı
ile «Yedikule» beyninde şimdi «Samatya» denilen «Psa-
matia» sarayı vardı.

İstanbulun on dört kapısı vardır ki «Ayvansaray»-
dan «Sarayburnu» na kadar limana açılmak üzere ber-
vehi âtidir:

1. Ayvansaray kapısı.
2. Xilopotra yani Odun kapı.

3. Balat kapısı.
4. Fener kapısı.
5. Petri kapısı.
6. Yeni kapı.
7. Aya kapısı.
8. Cibali kapısı.
9. Unkapanı kapısı.
10. Ayazma kapısı.
11. Odun kapısı.
12. Zindan kapısı.
13. Balıkpazarı kapısı.
14. Bahçe kapısı.

Muhasara tarihinde bu kapıların yalnız beşi sayılıp
birincisi (Sinegiyon) yani «Ayvansaray kapısı», ikincisi
(Ksilopotra) yani «Odun kapı» (1), üçüncüsü (Blahern
sarayı) yani «Balat kapısı», dördüncüsü Fenerde Rum
mahallesinde «Petri kapısı» ve beşincisi (Oraia) kapısı
yani «Balıkpazarı» kapısıdır.

«Blahern» sarayı altından «Ceropotra» isimli bir yer
altı yolu yani bir mahreç olduğu halde «Isaac Com-
nene» imparator «Frederik» in oradan Kostanatniyeye
gireceği hakkında kâhinler tarafından haber verilen bir
vakanın hudusuna mahal vermemek üzere onu duvarla
seddeyledi. Şehrin sair kapılarıyla «Marmara» sahilinde
kâin kapıları bir tarafa bırakarak kara tarafından du-
hulü men'eden ve muhsaranın başlangıcı olmak itibariy-
le ehemmiyeti tarihiyeyi haiz bulunan kapıların tetkiki-
ne ibtidar olunur:

İşbu kapıların birincisi «Charsias» yahut «Caligaria»
tesmiye olunurdu ki bilâhare Osmanlılar tarafından «Eğri

(1) İşbu Ksilopotra —ki Odunkapı mânasınadır— elyevm
Odunkapısı denilen kapıdan başka olduğu ve «Balat kapısı»
kurbunda bulunduğu ihtar olunur.

kapı» namı verildi. Buna vaktiyle «Bulgar kapısı» dahi denilirdi. Halbuki bu kapının müdafaası «Komnen»ler zamanında «Arnolph Gilprecht» ve son imparator «Kostantin Paleolog» asrında «Jean Grant» nam iki limana tevdi olunduğu Bizans tarihlerinde mezkûrdur. Şu halde «Alman kapısı» ıtlakı daha makul olur.

İkincisi evvelce «Myriandri» yahut «Polyandri» denilen ve elyevm «Edirnekapısı» tabir kılınan kapıdır. «Avares» denilen Tatar kavmi Kostantaniyeyi muhasara eylediği zaman bu kapı civarında belde muhafızları ile beyinlerinde hunrizane bir cenk vuku buldu.

Üçüncüsü kara tarafından icra kılınan tazyikatın en başlıca mahalli olan «Saint Romain» dir ki büyük muhasara topu ona karşı tabiye olunduğu cihetle «Topkapı» ismini aldı.

Dördüncüsü «Pınar kapısı» denilen kapıdır ki oradan çıkınca elyevm «Balıklı» yâd olunan Pınar sarayına ve badehu (Regium) yani «Çekmece» ile «Silivri» ye varıldığı için böyle tevsim kılındı. Buna elyevm «Silivrikapısı» denilir.

Beşincisi mukaddema mermerden heykeller ve «Bas-relief» tasvirlerle müzeyyen olan «Yaldızlıkapı» dir. Her ne kadar zafer alayına nail olanların kısmı âzamı bu kapıdan geçerse de, bazıları da başka yolu ihtiyar ile «Akropolis» ten At meydanına geçerek «Ayasofya» kilisesine azimet ederdi. «Jüstinyen» in kumandanlarından «Belisaire», «Vandal» kavmine ve «Belizer» in halefi «Narses» «Goth» kavmine ve imparator «Hericius» İranlılara ve «Komnen» hanedanından imparator «Jean» Pa-gonyahılar ile Dalmaçyalılara galebe ettiği zaman bunların zafer alayı başka yollardan geçmekle beraber kısmı âzamı «Yaldızlıkapı» dan dühul ve şehrin ortasından geçen lâtif yolu mürur ile imparator sarayının «Tunç kapısı» na giderdi. İmparatorlardan «Basile» Bulgarlara ga-

lebe ettikten sonra zaefr alayını buradan geçirmişti. Gûya Lâtinlerin ihrazı galibiyet ile o kapıdan Kostantaniyeye dâhil olacağına dair bir rivayet olduğundan «Bazil» in alayını müteakıp bu kapı duvarla ördürüldü. Diğer bir kavle nazaran «Serkopotra» nam kapı dahi imparator «Frederik» ile Lâtinlere güzergâh olacağı meşhur olduğundan Rumlar tarafından duvarla seddolunmuştu. Bilâhare muhasaradan evvel Sultan Mehmet Han Sâni emriyle bu kapı açılarak Osmanlılar şehre oradan dâhil oldu (1).

Hicri 857 senesine tesadüf eden 1453 milâdî senenin Şubatı iptidalarında «Kal'aken ve bürçefken» (1) olan «Mârtten ve ejderdehen» (2) top Edirnedan sevk olunarak nakli için elli çift öküz koşuldu. Ve her iki tarafına ikişer yüz kişi tahsis edildi. Yolları işbu topun geçmesine müsait bir hale sokmak için elli arabacı ustası ile iki yüz kazmacı memur edildi. Edirnedan İstanbul otuz altı fersah olduğu halde, top işbu mesafeyi iki ayda kat'edebildi. Topı nakle memur olan «Karaca Bey» yolda şimale ve cenuba müteaddit sefer ederek Karadeniz ve Marmara denizinin sahillerine kadar ilerledi ve «Mesembria» yani Missouri ve «Amchiolus» yani Dik-yolu ve «Wisa» yı ve Kostantaniyeden üç fersah uzakta Ayastafanos (Saint Stefanos) kasabaları ile «B'gadoş» u itaate aldı. Yalnız Silivri beldesi, kalesinin metanetine güvenerek müdafaaya cüreyyâb oldu (1).

Sayı ibret vekayidendir ki Osmanlı askerleri pişdarları Kostantaniye beldesinin kapısına gelip yağma ve garet eylediği halde İstanbul ahali Rum ve Lâtin kiliselerinin tevhit yahut tefriki kavgalarıyla meşguldü. Kos-

(1) Hammer.

(1) Kal'akün: kal'a kazan; bürçefken: bürç düşüren; mârten: yılan vücutlu; ejderdeihen: ejder ağızlı.

(1) Hammer.

tantaniye Rumları yalnız mezhep hususlarında sebat ve metanet irae ettilerse de bu da adavet ve şikaktan başka bir şeyi müfit olmadı. İmparator «Jan Paleolog» ve-fatından mukaddem tebaasına hoş görülmiyen (Rum ve Lâtin kiliselerinin ittihadı) tasavvurunu terk eylemiş-ken biraderi Kostantin ıztırap ve muzayaka ilcasiyle yine bu tedbire müracaat etti. Rumlar Papanın hükûmeti ruhaniyesini kabul edeceklerinden bahisle, maddeten muavenet talebi için Romaya elçiler gönderdi ve hükûmetin mühim meşgaleleri hasebiyle şimdiye kadar kilise umuruna bakamamışsa da payitahtında bir «Papa vekili» görmek arzusunda bulunduğunu bildirtti. «Vatikan» Rumların sözüne ne derece itimat olunacağını bilmekle beraber, izhar olunan şu nedamet âsârını kabul etmemek dahi insaniyet ve mürüvvet şiarına muvafık olamayacağından Kostantaniye fethinden altı ay evvel Rusya ahalisinden Kardinal «Isidore» u maiyetinde bir miktar râhip ve askerler ile imparatora gönderdi. İmparator işbu Papa vekilini (dost ve baba) sıfatıyla kabul ederek hususî ve umumî surette vâki olan vaizlerini hürmetle kabul ve ittihatnameyi imza eyledi. 1452 senei milâdiyesi Kânunuevvelinin on ikinci günü Rumlarla Lâtinler dua için Ayasofyada toplanarak Papa «Beşinci Nikola» ve İstanbul patriği «Greguvar»ın namı resmen ve alenen zikrolundu (1). Ancak asıl maksat Avrupa büyük devletlerinin muzaaheretini celbidi. Bununla beraber Rum ve Lâtinler beynindeki adavet ateşi sönmedikten başka daha ziyade şiddet peyda ediyordu. Her gün bir takım rezilâne mücadeleler vâki oldu (2). Hattâ müverrih Franzese'nin kavline göre, imparator dahi müstesna olmamak üzere, hiçbir kimse bu itilâfta hüsnüniyet sahibi değildi. Rumlarca aceleyle

(1) Hammer.

(2) Hammer.

gelen bu itaatten dolayı tebriyei zimmet için gûya itilâf-namenin bir daha tetkiki hakkı muhafaza olundu. İki kilisenin ittihadı tarafarları muarızların sövüp saymalarına cevaben: (Sabrediniz. Bizi yutmak istiyen ejderhâdan şehrin halâs olmasını bekleyiniz. O zaman bizim hulûsi niyetle itilâf edip etmesigimizi görürsünüz) diyorlardı ama (sabır) gayreti diniyenin havâssından olmamasına ve sarayın hile ve desiseleri ahalideki heyecanın şiddet ve faaliyetini men'e muktedir bulunmamasına mebni, kadınlar dahi dâhil olmak üzere, muhtelif tabakalara mensup ahali cemmi gafir olarak evvelce (Scholarrius) namını taşıdığı halde bilâhare İstanbul patriği olunca «Genadius» ismini alan ve Floransa'da şark ve garp kiliselerinin tevhidini müdafaa eylemişken İstanbulda buna şiddetle muhalif bulunan patrik «Genadius» e gitti. Bu adam halk nazarında kilisenin hâtifi addolunuyordu. Ahali geldiği vakit ya derin tefekküratta bulunması, yahut mutasavvifane vecit haletinde olması sebebiyle onlara görünmemişti. Lâkin kapısının üstüne koydurduğu levhaya yazmış olduğu işbu (Miskin Romalılar! Artık hakikati terk ediyorsunuz. Cenabı Hakka itimat edecek yerde niçin İtalyanlara istinat eyliyorsunuz? İtikadınızı kaybederek bel-denizi de iza ediyorunuz. Yarabbi, bana merhamet buyur. Huzuri azametnüsurunda ikrar ederim ki ben bu cinayete asla iştirak etmedim. Miskin Romalılar! Tefekkür ve mülahaza ediniz. Durunuz, nedamet gösteriniz. Küfürle itilâf ederek âbâ ve ecdadınızın dinini terk ettiğiniz anda bir esareti ecnebiye boyunduruğu altına girmiş olacaksınız) dehşetli ibareyi gelenlerin hepsi birer birer okudu. Dindar Rumlar «Cenadiyüs» un manastırından çıktılar. «Papa» esirlerinin hacaleti ve Hazreti Meryemi Uzrâ aleyhisselâmın tasviri şerefine içtiler ve taassuplarının sarhoşluğuyla cesurane: (İmdada yahut ittihada ne

ihtiyacımız vardır? Lâtinlere ne ihtiyacımız vardır? İttihat taraftarlarının mezhebi bizden uzak olsun) diye fer-yat eylediler. Sirayet hassasını haiz olan işbu taassup fe-veranı kış mevsiminde milletin huzur ve rahatını ihlâl eyliyordu. Büyük perhiz ile paskalyenin yaklaşması da taassup erbabının inadını ve itibarını takviyeden başka bir şeye yaramadı. Günah çıkaran râhipler nâsın kalble-rini korkutmağa ve teftiş etmeğe başlayarak ittihad sa-rahaten yahut delâleten rey vermekle müttehim bir pa-pas elinden kurban tenaviil eden kimseleri gayet şedit ri-yazete icbar eylediler. Böyle bir papasın kilisede icrayı âyin etmesi huzzarı kirlettiği gibi bir gûna iştiraki ol-maksızın yalnız âyinde isbatı vucüt eden râhipler dahi ruhanî sıfatlarını kaybeyledi. Hattâ birdenbire bir ölüm tehlikesi olsa bile, bunların duasına ve günah çıkarması-na müracaat caiz görülmedi.

Lâtinler dinî Nasraniye tâbi olmıyan diğer kavimler-den ziyade menfur olarak katoliklerin düşmanı biamanı ve imparator sarayında nüfuzi azîm sahibi bulunan bü-yük amiral «Lucas Notaras» (kendisince Kostantaniyede Hazreti Fatihin sarığını görmek Papanın tacını yahut kardinalın şapkasını görmekten yek olduğunu) ilân ey-ledi. Ahali vakîâ taassupta bu derece ileri varmıyordu. Muhayyer bırakılsa «Hazreti Mesih» ile «Hazreti Mer-yemi Betul» e itikat eden Lâtinlerin itaat dizginlerini bit-tabi Osmanlıların tâbiyetine müreccah tutacağı aşikâr idi(1). Gerek «Lukas Notaras» ve «Cinadiyüs», gerek di-ğer taassup erbabı halkın ezhanını tehyic edip zehirledi-ğinden muhabbeti vataniyeye lâyük olmıyan işbu meyil ve istidat umumî bir suret alarak hükûmet hakkında bir-çok azîm musibetler doğurdu. İmparator, Kostantaniye tebaasının muhabbet ve muavenetinden mahrum olup

(1) Hammer.

ehalinin fitrî cebaneti kadere arzı sinei tevekkül ve itaat yahut mucize kabilinden olarak kurtulmak vehmine bir nevi kudsiyet rengini aldı (1).

Sultan Mehmet Hanı Sâni ilkbaharda asker topladı. Cihadın faziletlerini ve bu hususta sebk eden Rabbi İba-

لَفْتَحَ الْقُسْطَ طَائِنِيَّةً
فَلَنَعْمَ لَأَمِيرٍ أَمِيرٍ وَأَوَّلُ الْعِزِّ وَالْجَيْشِ

dın vaitlerini zikretti ve Kostantaniyenin fethi (Letüfte-hanne Kostantiniyyeti felenî'mel emîrû emîrûha ve lenî'-mel ceysü zâlikel ceys) hadis-i Nebevisi ile mübeşşer ol-duğunu takrir eyledi. Ulema ve meşayih ve sâdâttan bir-çok zevatı dahi beraber alarak 857 senesi Rebiülevvelinin on ikinci Cuma günü İstanbula müteveccihen hareket ey-ledi.

Osmanlı askerlerinin miktarı hakkında eski tarihler-de sarahat mevcut değildir. Yalnız «Künhül'ahbar» da «İdris Bitlisi» den naklen yetmiş bin olduğu ve «Netayî-cülvukuat» ta yüz binden ziyade cenkçi asker ve o kadar çapulcu vesaire bulunduğu mezkûrdur ve «Hayrullah Efendi» tarihinde asker adedi iki yüz altmış beşbin ola-rak yazılıdır. Muhâsaradan evvel otuz sene İstanbulda ikamet etmiş olan «Phileiphe» bu bapta tetkikatı lâzime icra ederek Osmanlı askerinin miktarı altmış bin süvari ve yirmi bin piyadeyi geçmediğini beyan eder ve Hiris-tiyanları böyle avuç içi kadar ufak ehli İslâma boyun eğdi-

(1) Gibon.

gi için cebanet ile itham eyler. Halbuki «kapıkulu» efradı ile vüzera ve ümeranın maiyetinde bulunan timar ve zeamet erbabı ve bir hayli çapulcu ile ulema ve meşayih ilâve olduğu takdirde asker miktarı bittabi tezayüt eder. Müverrihlerden «Leonar» ile «Chalcondyl» muhasırları üç dört yüz bine iblâğ ederse de orduyu hümayuna daha yakın bulunan «Franzes» Osmanlıları iki yüz elli binden ibaret olmak üzere kaydeyle ki en ziyade muvafıkı sıhat bu olduğu «Gibon» un tarihinde muharrer bulunduğu gibi «Hammer» dahi iki yüz altmış bin olarak gösterir. Osmanlı ordusu iki yüz, iki yüz elli binden mürekkep bulunduğu halde 957 senei hicriyesi Rebiülevvelinin yirmi altıncı ve 1453 senei milâdiyesi Nisanın paskalyeyi takip eden altıncı Cuma günü erişip «Eğrikapı» karşısında kâin tepenin arkasına padişahın çadırı kuruldu (1) Kostantaniye beldesini teşkil eden müsellesin iki dıl'ı deniz kenarında olarak biri «Marmara denizi,» diğeri «Haliç» ile mahdûd bulunduğu cihetle işbu iki cihetten şehre dühul mümkün olmayacağından, (asakiri Osmaniye) muhasara için kara tarafını tercih etti (2). Büyük top, İmparator Kostantin'in ahiren tahkim eylediği işbu «Eğrikapı» karşısına tabiye olundu. Padişah topun bu kapıya zarar vereceğini görerek elyevm «Topkapı» denilen (Sen romen) kapısı mukabiline naklettirdi. işbu büyük topun doldurulması iki saate mütevakkıf olduğundan, günde ancak sekiz defa kullanılabilir. O zaman zarfında ateş kesilmek için, daha küçük çapta olarak iki tarafına iki top daha vaz'olundu. Bunlardan maada «Yaldızkapı» dan «Odunkapı» ya kadar on dört top ile birçok mancınıklar tabiye edildi. Okçular mahsurlar üzerine ok yağmuru yağdırdı.

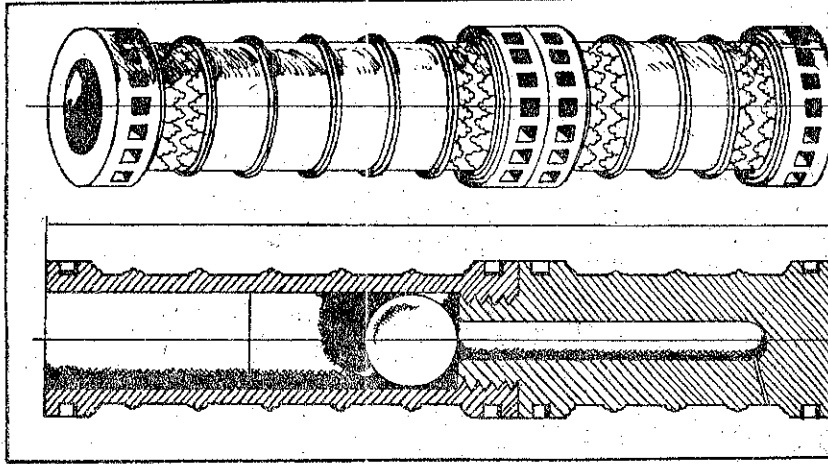
(1) Hammer.

(2) Gibon.

gi esnada işbu top ve mancınıklar Kostantaniye kalelerini döverdi. «Novoberda» dağlarından celp olunan lâğımıcılar şehrin hendeğine kadar yol açıp sur harici derununda açılan yarıklardan Osmanlı asakiri Rumlara pek büyük rahneler iras eyledi. Sultan Mehmet Hanı Sâni tekerlekle yürür dört kule ile Yunanistanda (Helepolin) yani «Kişverküşa» mânasında olarak azîm bir muhasara aleti daha inşa ettirdi. İşbu alet müteaddit tekerlekler üstünde müteharrik olarak dahili ve harici kenarları daima ıslak tutulan üç kat meşin ile mahfuz olup üzerinde dahi içindeki askerleri muhafaza için küçük kule ve istihkâm siperleri mevcuttu. Geri tarafında şehre açılır üç kapısı olup derunu hendekleri doldurmak için odun ve çalı demetleri ve askerin kale bedenlerindeki Rumlarla karşı karşıya bir seviyede harb etmesine medar olmak üzere müteharrik köprü ile dolu idi (1). O zaman Kostantaniyenin nüfusu yüz yahut yüz seksen bin raddesinde idi. İmparator tarafından verilen emir üzerine şehri silâhla müdafaa edebilecek ahali ve rühbanların miktarı teftiş edildi. Defteri ve raporu verildi. Bütün Rum milletinin ancak dört bin dokuz yüz yetmiş kişinin müdafaasına istinat edebileceği kemali hayret ve teessürle anlaşıldı. Kostantin ile Franzes bu sırrı gayet mektum tuttular. Tersaneden bir miktar kalkan ile oluklu ok ve fitilli tüfek çıkarıldığı ve bundan başka Cenova asılzadelerinden «Jüstinyani» hanedanından Jan Longüs'ün idaresi altında iki bin beş yüz kişi gelip, bu kuvvete iltihak ettiği ecnebi müverrihlerin (1) cümlei ifadatından ise de, İstanbul beldesinin adedi iki yüz bin kişiyi geçen Osmanlı askerlerine iki aya yakın bir zaman karşı koyması böyle yedi sekiz bin adamla mümkün olmayacağı edna, mülâhaza ile anlaşılır. İmparator böyle musibet günlerinde şu

(1) Hammer, Gibon, Lavis.

imdadın irsalinden dolayı minnettar olarak «Longüs» ü (Protostatör) yani «üç yüz kişilik bir heyeti askeriye kumandanı» nasbeyledi ve Sultan Mehmet Hanı Sâni, pederi Murat Hanı Sâni gibi beklenmedik sebepler zuhuruyla muhasarayı terke mecbur olursa «Limni» adasını temlik edeceğine işaret olmak üzere, bir de altın düğme verdi. Rumlar hâlâ bu ümidi vâhîde olup Galatada bulunan Cenevizler dahi bu emele iştirak ettikten maada Sultan Mehmet Hanı Sâniye eski muahedeler ahkâmına ve bitaraflık kaidelerine kemali derece riayeti va'dile beraber mümkün olan muaveneti icra ettiklerinden padişah bun-

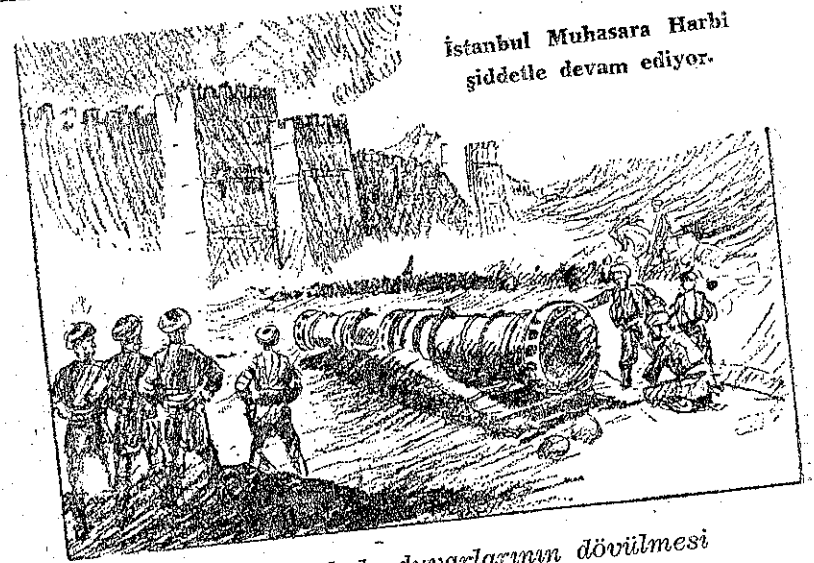
Fatih Sultan Mehmet tarafından tunçtan döktürülen büyük top

(Londra Askerî Müzesinde)

ların hilesinden haber aldıkta fevkalgaye gazaba gelerek Bizans İmparatorluğuna nihayet verdikten sonra Cenevizleri kahr ve tenkile ahdetti.

Bizans müverrihlerinden naklen «Hammer» in tarihinde, Sultan Mehmet Hanı Sâni'nin on sekizi üç kürekli ve kırk sekizi iki sıra kürekli olmak üzere altmış altı ka-

dırğa ile yirmi beş nakliye gemilerinden ve üç yüzü mütecaviz ufak gemilerden yani cem'an dört yüz kadar gemiden mürekkep bir donanmayı «Baltaoğlu Süleyman Bey» in kumandası altında Kostantaniyeye sevk eylediği yazılıdır. Fakat «Kâtip Çelebi» nin «Tuhfetül kibar fi esfaril bihar» nam eserinde işbu donanmayı teşkil eden sefinelerin adedi tasrih edilmemekle beraber, o zaman Osmanlı donanması pek yeni olduğu için, «Gibon» un tari-

*İstanbul Muhasara Harbi
şiddetle devam ediyor.*

*Büyük topa kale duvarlarının dövülmesi
(Resimli Ta'rik mecmuasından alınmıştır)*

hinde işaret olunduğu veçhile, Sarayburnunda zuhur eden işbu gemilerin on sekizi (sefinei harbiye) itlak olunabilmek için diğerleri nakliye gemisinden ibaret olmak lâzım geleceği gibi, üç dane «Venedik» tüccar gemisi ile üç tane «Ceneviz» ve bir «İstanbul» ve bir «Fransız» ve dört «Kandiye» ve iki «Hanya» gemisi ki cem'an on dört parça seifne dahi bahriye kuvvetini teşkil etmekte idi.

Ordunun en gerisine yüz bin süvari konulduğu gibi, sağ cenaha «Yaldızlıkapı» ya istinat etmek üzere yüz bin piyade ve sol cenaha dahi «Blahern» sarayına kadar elli bin piyade konuldu. Padişah on beş bin yenîçeri ile merkezde karar eyledi. Zağnos Paşa da bir miktar askerle «Galata» ya, hâkim tepeler üzerine memur oldu.

Osmanlı ordusundan top atılmağa başladı. Vakıâ (askeri İslâm) topçuluk fenninde cidden âsârı iktidar göstermişti, ve Sultan Mehmet Hanı Sâni'nin maharet ve fetaneti dahi buna inzııam eylemiş isede topçuluk henüz çocukluk çağında bulunduğu cihetle, padişahın pek ziyade ümitvar olduğu büyük toptan pek fayda görülemedi.

Bu esnada Jan Hunyad'ın bir elçisi orduyu hümayuna geldi. Bir sene evvel akdolan mütareke, müddeti henüz bitmemekle beraber, Hunyad'ın idarei hükûmeti methuu Lâdislasa tevdi etmesi hasebiyle bittabi mefsuh olduğunu söyledi. Ve Hunyad namına ahitnamenin saltanatı seniye nezdined bulunan nüshasını almak üzere kendi yedindeki nüshayı iade etti. Bir taraftan da Macaristan Kırâlı ile itilâf akdine padişahı davet etti. Bu elçi bir gün topun atılmasında bulundu. Nişancının maharetsizliğini gördü. Kalenin muhtelif noktalarını mütevaliyen top ateşleriyle sarsınız. Sonra, böyle mükerrer darbelerle yıkılacak bir hale gelmiş olan bir mahalle kenemali emniyetle nişan alınız. Kalede daha bir mahalle ke-ne açılır, dedi. Bunun nasihatine tevfikî hareket edildi ve iktisabı muvaffakiyet müyesser oldu. Garip bir tesadüf olmak üzere, işbu büyük topu bir Macar dökmüştü. Faydah surette istimalini de yine bir Macar öğretmiş oldu (1). Mamafih bu topun çapı haddinden ziyade olduğundan kızması men'edilemiyordu. Bir gün parça parça

(1) Hammer.

oldu. Diğer topların aynı hale uğramasını men için her atıldıkça zeytinyağı ile yağlanmasına başlandı ve bu sayede istimalleri mümkün olabildi.

İslâm askerinin attığı güller vakiâ sadası derecesinde irası tahribat edememişti. Fakat mermilerin kesreti tesiri matlûbu temin eyledi. Muhasaranın ilk günlerinde Rum askeri hendeğe kadar indi. Ve hattâ bazan harice dahi çıktı. Lâkin boşa giden cesaretle böyle beyhude telefât vermek âkıl kârı olamayacağından kalenin burçlarında harb ile iktifa eyledi. Her ne kadar Rum milleti cebin ise de, İmparator Kostantin hakikaten kahraman ıtlakına şayan bir olduğu gibi Maiyetindeki gönüllü askerle ecnebi imdatçılar dahi cesaret ve secaatle muttasıf bulunduğundan Osmanlılara müdafaada kusur olmadı (1).

İmparator, müdafaa için var kuvvetini bazuya vermiş ve toplarını kalelerinin üstlerine getirmişse de, topların hiçbirisi büyük top çapında olmayıp bununla beraber küçük çaptakiler bile her atışta kale duvarlarını şiddetle sarstı. Muhasara edenlerden ziyade muhasara edilenlere zarar iras edildi. Hattâ büyük toplardan biri parçalanmasıyla, bataryaları idare eden adam, gûya padişah tarafından celp ve itma' edilmekle itham olundu ve Rumlarca idam edilmek istenilmişken, kâfi esbap bulunmamasına mebnî sebili tahliye kılındı (2).

Osmanlı askeri hendek kenarına kadar yaklaşarak ve birçok çalı yığını ve fiçı ve ağaç kütüğü cem'ederek hendeği doldurup hücum için bir yol açmağa ve yer altından lâğımlar kazmağa çalıştı. Fakat kule ve duvarlarda peyda olan yarıklar Rumlar tarafından bir gece içinde tamir ediliyor, kapatılıyordu. Arazi esasen taşlık

(1) Gibon.

(1) Hammer.

ti. Osmanlı askerinin açtığı lâğımlara karşı Rum mühendisleri diğer lâğımlar açıyorlardı. Ve güzergâhlar top barutu ile dolduruluyordu. Surun ve şehrin havaya atılması usulü henüz malûm değildi. Binaenaleyh lâğımlardan dahi bir fayda görülemedi (1).

Osmanlı topçularının mermileri ile (Sen Romen) denilen «Topkapı» burcu tahrip olundu. «Kışverküşa» tesmiye kılınan seyyar kale oraya kadar sevk edildiyse de Rumlar gedige kadar ilerlemiş olan Osmanlı askerini tebide muvaffak oldu. O aralık gece karanlığı dahi çökmüştü. İmparator Kostantin ile Cenovalı Jüstinyani, leylen bir dakika fevt etmeksizin çalışarak ve hattâ geceyi burç üzerinde geçirerek bozulan yerleri tamir ve termime çalışıyorlardı. «Jan Grant; namında bir Alman da (Grejuva) ateşinin sureti istimalini öğrendiğinden «Kışverküşa» Rumların bu neviden olan ateşiyle ihrak olundu. Sultan Mehmet Hanı Sâni sabahleyin henüz güneş tuflu ettiği esnada burcun leylen tamir edildiğini ve hendeklerin tathir olduğunu ve «kışverküşa»nın kül olduğunu müşahade edince, Nasaranın bir gece zarfında bu derece gayret göstermesini tasavvur edemediğini beyan ile düşmanın müdafaa emrinde masruf olan mesai ve ihtimamâtını takdir ve tahsin etti (2).

İmparator Kostantin payitahtı muhasara ve tazyik olunmasından korktuğu sırada «Cezairi Bahri Sefit» ile «Mora» ve «Sicilya»dan da medet istedi. Biri imparator bayrağını ve dördü «Cenova» sancağını hâmil olarak İstanbulla buğday ve arpa ve zeytinyağı ve sebze ile berrî ve bahrî asker getirmek üzere, Nisan evailinde «Sakız» adasında beş adet harb gemisi teçhiz olunmuşsa da, esmekte olan şimal rüzgârı sebebiyle hareketi teahhur

(1) Gibon.

(2) Gibon ve Hammer.

eylediği halde gayet hafif bir poyrazla yelken açarak Nisanın on beşinden sonra «Akdeniz» boğazını bilmürur Sarayburnunda zuhur etti.

Osmanlı donanması da «Balta» limanından hareketle Nisanın on beşinde «Beşiktaş» önünde demirlemişti. Düşman gemilerinin vusulünü görünce bir fırka donanma bir sahilden diğer sahile hilâl şeklinde saffı harb teşkil etti. Düşman gemilerinin yolunu kapadı (1). Sema berrak ve sâf ve deniz sakin ve asude ve şehrin kaleleri seyircilerle dolu idi. Sultan Mehmet Hanı Sâni deniz muharebesini görmek üzere deniz kenarına geldi. Ancak o zaman devleti Osmanîyenin kuvvei bahriyesi pek iptidai derecede idi. İnşaları kaidessiz ve su kesimleri az olan gemilerin topu yoktu. Ve karada hayretfeza secaat âsârı ibraz eden efradı askeriye denize alısmamıştı. Denizden pek ziyade korkardı. Nasaranın gemileri ise cesi mve mükemmel top-lar ve (Grejuva) ateşleriyle mücehhez ve İtalyan ve Rumlardan mürekkep bulunan tairesi uzun tecrübeler sayesinde denizcilikte mahir olduktan maada rüzgâr dahi müsaattı. Hal böyle iken muharebeye başlandı. Düşman gemileri bir taraftan top ve tüfek ve ok atıyor, diğer taraftan da (Grejuva) ateşi döküyorlardı. Ve bu suretle yaklaşmak istiyen Osmanlı sefinelerini tebide muvaffak oluyorlardı. Rumlarla Cenevizler cüret ve gayrette âdeta yekdiğeri ile müsabaka ediyorlardı. Osmanlı tairesi ise deniz yüzünü kaplıyan oklardan dolayı, hattâ kürek çekmeğe kudretyâb olmadı (2). Yalnız dalgaların sevkiyle iki gemi yerinden oynadı. Birbiriyle musademe ederek ateş aldı. (Cenkü cidal) esnasında pek ziyade tazyika duçar olan imparator sefinesi Cenevizler tarafından tahlis

(1) Gibon.

(2) Hammer.

olunabildi. Deniz kenarında bu hali müşahede eden Sultan Mehmet Hanı Sâni mükâfat ve mücazat va'diyle askeri teşvik ederek donanmayı hümayunun böyle birkaç gemi ile uğraşmadığını gördükte nefsinı zaptedemedi. Rumlardan galibiyeti almak için üzerinde bulunduğu atı denize sürdü. Ümera ve bendegân dahi bir ok atımı mesafede harb eden gemilere vusul için padişahı takip eyledi (1). Padişahın şu hareketi donanmaya yeni baştan

Fatih Sultan Mehmed'in atını denize sürmesi

bir gayret getirdi. Düşman gemileri üzerine bir sedit hücum daha icra kılındı. Fakat bundan da bir netice hâsıl olmadı. Düşman gemileri, muvafık bir rüzgârla, donanmayı hümayun arasından geçerek Galatadaki «Balıkpazarı» sahilinden İstanbuldaki «Balıkpazarı» sahiline çekilmiş zincir Rumlar tarafından indirilmiş olmasıyle «Halic»e dâhil oldu.

(1). Hammer ve Gibon.

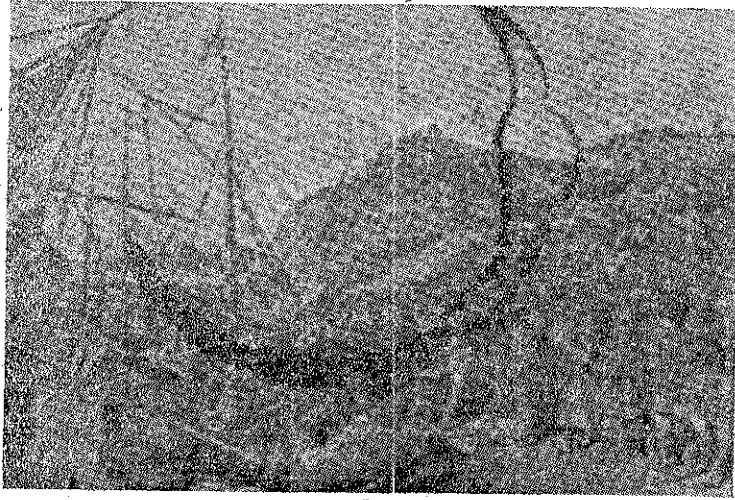
Gemilerinde bulunan Hristiyanlar galibiyet neşvesiyle tavra atmağa ve İslâm ordusunu bir hamlede zirü zeber edeceği yolunda atıp tutmağa başladı. «Baltaoğlu» mukatele hengâmında bir gözünden mecruh oldu. Hattâ mağlûbiyetini de bu kazaya isnat etmek istemişse de (1) padişah donanmanın uğradığı inhizamdan dolayı kin ve hiddet atespareesi kesildiği cihetle «Baltaoğlu» nun cebanetine mücazat olmak üzere, kazığa vurulmasını emreyledi. Nihayet yenicilerinin niyaz ve ricası üzerine idamından sarfı nazar etti. Yüz değnek darbı ile onu tedip eyledi (2).

Deniz harbini müteakıp divanı hümayun teşekkül ederek Veziriâzam Halil Paşa ile taraftarları Kostantiniyenin teshiri mümteni olduğunu isbat için donanmanın ademi muvaffakiyetini delil ittihaz ile padişahı sulha tergip ettiler. Ve bahren daha ziyade imdat geldiği takdirde Halice dulhulünü men'etmek gayri mümkün bulunduğu beyaniyle ricat mukaddematını tertip eylediler. Halil Paşanın Bizans imparatoru ve sarayı ile hafi münasebatta bulunduğu nezdi padişahide malûm olmakla beraber, Rumların gösterdiği şiddetli mukavemet, sebat ve metanet sahibi olan padişaha dahi bir nevi fütur getirdiğinden Sultan Mehmet Hanı Sâni, vüzeradan Zağnos Paşa ve Cafer Paşa ile ulemadan Mevlânâ Ahmet Gûranî ve meşayihden Ak Şemseddin ile müşavere etti. Cümlesi harb cihetini tercih ve sebat edilirse nusratı İlâhiye İslâmda olacağını tasrih ile padişahı teselli ve Ak Şemseddin fetih ve zaferi tebşir eyledi. Ancak kara tarafından belde- nin methalleri derin bir hendekle kapalı idi. Ve onların muhafazaları için hesapsız vesileler vardı. Meselâ duvarları üç kattı. Binaenaleyh yalnız bir yerden muharebe ile düşmana zafer çok güçtü. Denizden dahi kaleyi dövmeğe

(1) Hammer ve Gibon.

(2) Hammer ve Gibon.

çare bulmak lüzumunu Sultan Mehmet Hanı Sâni ifade ettikte, yukarıda yazıldığı vechile, Galata ile İstanbul arasına zincir gerilerek arkasına sekiz büyük ve yirmi küçük gemi ile bir hayli kayık vesaire konulmuş olduğundan (1), Osmanlı donanması ile bu kuvvetli seddi yıkmak gayri kabil gibiydi. Divan erkânı bitabi sükût ihtiyarına mecbur oldu. Sultan Mehmet Hanı Sâni dehasının kuvvetine ve irfanının ilhamlarına müracaat etti. Osmanlı gemileriyle mühimmatını Beşiktaştan ve karadan

Osmanlı harp gemilerinin karadan yürütülmesi
Halice naklettirmek tedbiri harikulâdesini buldu. İşbu mesafe iki fersahtan ibaret idi ama arazi ârızalı idi. Ve Galata varoşunun arkasından geçtiği cihetle teşebbüste muvaffakiyet husulî yahut bu hususta istihdam olunanların helâki Ceneviz müstameresinin hareketine tâbi bulunuyordu. Bundan nâsi padişah bir gece zarfında «Dolmabahçe» den «Kasımpaşa» ya kadar bir kızak yaptıra-

(1) Gibon.

rak üzerini iç ve don yağı ile yağlattığı gibi, bir taraftan da Cenevizleri dahi itma eyledi. Binaenaleyh geceleyin yetmiş seksen kadar büyük ve küçük gemi, kaptanı başında ve kılavuzu kıcında olduğu halde ve yelken forâ edilerek davul ve boru çalındığı halde «Dolmabahçe» den «Beyoğlu» üzerinden «Kasımpaşa» deresi vasıtasıyla «Halic» e indi. Vakiâ böyle karadan gemi nakline tarihte bazı emsal mevcut ise de, Osmanlı gemileri ağır ve büyük olduktan başka arada hayli mesafe vardı ve mâniaları da dikkate şayandı. Bundan dolayı da, şu himmetin derecesi ulviyeti aşıkârdır. Donanmayı hümayunun hiç melhuz ve muntazar olmaksızın böyle karadan limana ithalini Rumlar sabahleyin görünce hayrete uğradı.

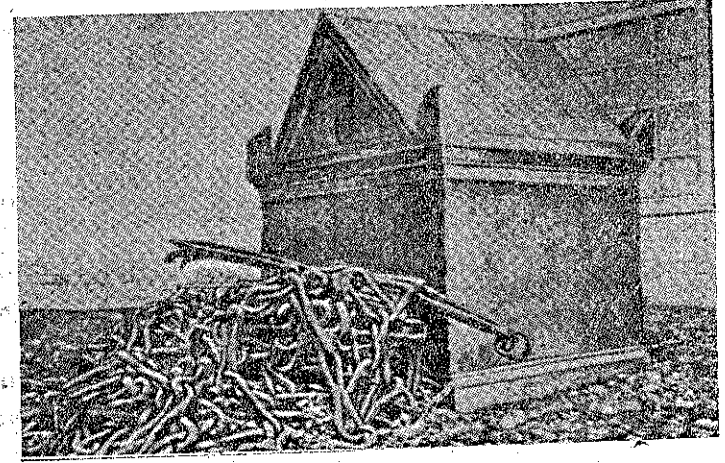
Jan Jüstinyani her ne kadar donanmayı yakmak teşebbüsünde bulunmursa da, Osmanlı askerleri muhasara müddeti esnasında (her iki tarafa hiyanetten hâli kalmamış olan) ve geceleyin Rumlara sureti hafiye imdat ve gündüzün orduyu hümayuna, topların yağlamak için zeytinyağı ihzar eden Galata, Cenevizleri vasıtasıyla keyfiyetten haberdar oldu. Yarı gece Jüstinyani Osmanlı gemilerine takarrüp eyledikte asker, zaten ihtiyat üzere bulunduğu hâlden hemen top ateşine başladı. Jüstinyaninin gemisi büyük bir gülle isabetiyle parça parça oldu. Yüz elli İtalyan genci ile gark oldu. Jüstinyani ise kemali müşkülât ile halâs buldu. Boğulanların feryadına mukabil Osmanlıların tekbir ve tehlil avazesi deniz kenarı ile beldenin yedi tepesine aksetti. Seher vakti donanmayı hümayun topun derecesi tesirini tecrübe için Galata önünde lenger atmış olan ve hayli kıymetli hamulesi bulunan bir Ceneviz gemisine nişan almasıyla gemi parçalanarak berhava oldu. Cenevizler tarafından gönderilen heyet hizmetlerine bu suretle mukabele olunmasından do-

layı şikâyet edince, Sultan Mehmet Hanı Sâni tarafından bu gemi düşman sefinesi zannıyla bir yanlışlık vuku bulduğu ve muharebeden sonra zararları tazmin olunacağı zemininde bir cevap verdi (1).

Padışah, Halice sahip oldukça karşıdan karşıya mürur için bir geçit yapılmasını tasavvur etti. Birçok fıçıları demir halkalarla yekdiğerine raptettirerek ve üzerine sağlam tahtalar koydurarak birkaç gün zarfında tahminen beş metre arz ve yüz metre tulünde olmak ve beş kişinin yan yana geçmesine müsait bulunmak üzere bir (köprü) yaptırdı. Bu köprünün metaneti kâfi derece olduğundan üzerine bir büyük top vazı ve tabiye olundu. Donanma hisarın altında olduğu gibi asker dahi merdivenlerle surun yaklaşması kabil olan cihetine geldi. Şu korkunç halde Rumlar gemilerle köprüyü yakmak tasavvurunda bulundular. (Jacques Kok) namında bir Venedikli bu muhataralı teşebbüsü deruhte etti. Üç tane küçük ve hafif kayıkla müstait kürekçiler intihap ve (Grejuva) ateşiyle istihali kabil diğer maddeleri istishap ile karanlık bir gecede cesur ve şedit azim sahibi kırk gemici ile ilerlemeğe başladı. «Kok», Osmanlı gemilerinin istihaliyle görüldüğü görülmez hemen köprüye ateş vermek üzere iki gemiciyi mezkûr köprüye yakın bir mahade ikame eylemişse de, Sultan Mehmet Hanı Sâni ihtiyat üzere bulunarak lâzım gelen noktalara karakol konulduğundan Osmanlı askerleri tarafından atılan büyük kaya parçaları Rum gemilerini ezdi ve o esnada köprüde zuhur eden yangın dahi söndürüldü. Ve Osmanlı gemilerinden yalnız bir kadirge yandı. Rumların üç sandalı da tutularak mürettebatı vatandaşlarının gözü önünde idam kılındı. İmparator dahi misli ile mukabele olmak üzere iki yüz altmış kadar İslâm esirlerini katl ile başlarını kale mazgal-

(1) Hammer.

larına diktirdi. Osmanlı donanması ile köprünün ihrakı hakkındaki teşebbüsün şu suretle netice bulması muhasara edilenlerin yeis ve füturunu artırarak Jüstinyanın maiyetinde bulunan Cenevizliler «Jan Kok» u, ehliyet ve mahareti olmaması sebebiyle, şu musibetin zuhuruna sebep olduğundan bahisle itham ettiler. Venedikliler bundan çok müteessir oldular. Kanlı bir arbede vukuuna ramak kalmıştı. İmparatorun tavassutu ile buna meydan verilmedi. Mahaza Sultan Mehmet Hanı Sâni Rum ve Ce-

1453 yılında Halic'in methaline gerilmiş meşhur zincir zannedilen zincirin bir kısmı olup İstanbul'da mahfuzdur.

nevizlerin gemilerini batırmak için, Galatanın üstünde kâin «Sen Teodor» tepesine toplar tabiye ettirdi. Cenevizler bu defa dahi şikâyetle bitarafılık hukukuna istinaden tüccar gemilerinin taarrüzdən vikayesini istemeleleriyle padişah topa tuttuğu bu gemiler, mahza Rumlara muavenet için orada bulunan gemilerdir, tüccar sefaneleri değildir ve belki korsan gemisidir diye cevap verdi.

Bir gemi ilk top danesiyle batınca, diğerleri Galata sahiline giderek top ateşinden tahaffuz için oradaki ebniyenin altına iltica eyledi (1).

İşbu muhasara kırk günden beri bu suretle devam ederek revîşi hale göre Kostantaniyenin zaptını tehir imkân haricinde olduğu tebeyyün eyledi. On asır müddet düşmanların muhacematına mukavemet etmiş olan kalenin kapı ve duvarı Osmanlı askerlerinin attığı top daneleri ile her taraftan rahnedar ve müteaddit yerlerde delik ve çatlaklar peyda oluyordu. Dört burcu dahi (hâk ile yeksan oldu ve «Topkapı» kurbunda büyük bir gedik görüldü. İslâm askeri istihkâmların enkazı ile yarısı dolmuş olan hendeği isgal etti. Haliçte surun altında duran harb gemileri mancınık vesair harb aletleriyle şehri dövdü. İstanbul askerî muhafızları İslâm ordusunun böyle karadan ve denizden savlet ve hücumundan bitap düşmekle beraber bir taraftan da miktarı azalıyordu. Askerini işgal etmeğe ve satın alınmaya müstait gören imparator, asker ulûfesini vermek için, ileride kıymetinin dört mislini vermek va'diyle, kiliselerin eşyasını aldı. İttihada düşman olan Rumlar Kostantin'in muamelei vâkiasını küfür makamında telâkki ettiler. Bu ihtilâf dahi Hristiyanların zaten cüz'î olan kuvvet ve gayretini bütün bütün kırdı. Cenova ve Venedikten gelmiş olan muavin asker yekdiğerine takaddüm ve tefevvuk daiyesinde bulunarak Jüstinyani ile Lukas Notaras dehşet veren şu tehlikeli halde bile yine elden hırsı bırakmayıp birbirini cinayet ve cebanetiyle itham eyledi (1).

Şeriatî İslâmiye icaplarından bulunduğu üzere düşmana, son defa olarak kaleyi teslim teklifini yapmak,

(1) Hammer.

(1) Hammer.

hem de şehrin uzun müddet mukavemet edebilecek bir halde olup olmadığını anlamak maksadiyle, damadı şehriyarî İsfendiyaroğlu Kasım Bey emri âli ile Kostantaniyeye gitti. Ancak padişah tarafından memuriyetini kestim ve ihfa ile, gûya Rumların haline acıdığı için şahsî bir teşebbüste bulunduğunu söyledi. İmparator, saray erkânı memurini hazır olduğu halde, İsfendiyaroğlunu kabul etti. Mumaileyh hemen itaatle padişahın kin ve gazabını teskine imparatoru teşvik etti ve şehir halkının ve çocuk ve kadınların esarete düşmemesi çâresini bu suretle istihsal lüzumunu beyan etti (1). İmparatorun âfet ve musibet tesiri ile şehameti ve izzeti nefsi kırılmış olduğu cihetle, din ve hükûmeti ipka kılındığı takdirde her nevi tekliflere rıza göstereceği şüphesizdi. Fakat Sultan Mehmet Hanı Sâni behemehal Kostantaniyenin teslimini istiyordu. Buna muadil başka bir şehir itasını taahhüt ediyordu. Ve Rumlar şehirde kalarak, serbestçe âyin ve mezhebini icrada, yahut kemalî emniyetle memleketten çıkmakta muhayyer bulunduğunu teklif etmiş olmasıyle, Kostantin Paleolog, payi tahtını Osmanlıya terk ederse her taraftan lânet ve nefrete uğrıyacağını bildiği için (2) her nevi harb musibetlerini ihtiyar ile topladığı meclisi meşverette son dereceye kadar mukavemet edeceğini ortaya koydu ve İsfendiyaroğluna cevaben: (Eğer zatı şahane kendisine sulh ihsan ile ecdadı izamına iktifaen ahkâmına riayet tasavvurunda bulunurse, Cenabı Hakka şükür ve sena edeceğini ve Kostantaniyeyi muhasara eden hükümdarlardan hiçbirisi tuli müddet saltanat yahut ömür süremediğini ve padişah kendisinden haraç istiyebilirse de son nefesine kadar müdafaası için yemin eylediği şeh-

(1) Hammer.

(2) Gibon.

ri talep edemiyeceğini) beyan etti (2).

Bu cevap üzerine Sultan Mehmet Hanı Sâni 1453 senesi milâdiyesi Mayısın 24 üncü günü münadiler çıkararak Mayısın yirmi dokuzuncu günü berren ve bahren hücumu umumî icra kılınacağını orduyu hümayunda ilân ettirdi. Asker ve rüesa ve ümerasını huzuruna celp ile ganaim malları kââmilen askerin olacağını ve kendisi yalnız şehir ve binaları ile iktifa edeceğini va'deyledi. İşbu emri padişahî orduda büyük bir sevinçle kabul olundu. Yenigeri zabıtları tarafından Cenab Allahın izni ile muvaffakiyet hâsıl olacağı tekrar edildi. Baltaoğlunun bahren mağlûbiyeti üzerine mahbese atılan arkadaşlarının tahliyesi niyaz edildi. Tarafı şehriyariden müsaade edildi. Sultan Mehmet Hanı Sâni, askerin gayretini tahrik maksadiyle, Kostantaniye kalesine en evvel çıkmağa kim muvaffak olursa «timar» ve hattâ «sancak» tevcihi ile hesapsız nimetlere mazhar olacağını ve firarı irtikâp eden olduğu takdirde kanad açarak uça bile yine pençeye düşeceğini tekrar tellâlar vasıtasıyla ilân ettirdi (1). Fetih nasip olmak için Cenabı Vahibül Mevahibin imdadını rica eden şeyhler ve seyyitler orduyu dolaşıp gazilerin mükâfatına ve şehadet rütbesinin taniyenin fethine müteallik Peygamberin tebşirlerini taniyenin fethine müteallik Peygamberin tebşiratını hatırlattırdı ve İstanbulun din düşmanı elinden ahziyle burç ve duvarlarına İslâm sancığı dikmeğe teşvik ettirdi. Artık askerin sevk ve gayreti iki kat oldu.

Kostantaniye kalesinde hâsıl olan gediklerin tami-
rine meydan kalmamak için Sultan Mehmet Hanı Sâni
her tarafta meşaleler ve hattâ mızrak ucuna varıncıya
kadar mumlar yaktırdı. Bir donanma tertip ettirdi. Bo-

(1) Hammer ve Gibon.

(2) Hammer.

ğaziği sahilinde ve Galata tepelerinde ve Ayvansaraydan
Yaldızlıkapiya kadar olan hat üzerinde çadırlar meşale
ve kandillerle baştan aşağı nura gark oluyordu. Liman-
daki gemiler dahi donandı. Yıldızların ziyası inzimamiy-
le öyle bir hale geldi ki, Rumlar şehrin harici nuranî bir
halka ile muhat olduğunu gördükte orduyu Osmanide ve
donanmayı hümayunda büyük bir yangın vukuuna ham-
lederek hayrette kaldığı halde, bilâhare askerin ve se-
yit ve şeyhlerin tekbir ve tehlili aksedince, ertesi günü
zuhuruna intizar olunan fethin hemen o geceden şehra-
yinine başlanıldığı anlaşıldı (1). O zaman Kostantaniye
şehri gayet hüznü bir manzara arz etti. Mahsurlar ge-
ce karanlığında yeis ve ümitsizlik içinde öteye beriye koş-
mağa başladılar. Osmanlı askerinin göklere çıkan «Alla-
hü Ekber» sadasına karşı «Kiriye Eleson, Kiriye Eleson»
yani (Medet Yârap, Medet Yârap) nidası işitildi. (2).
Rumlar yüksek sesle günah ve isyanlarını tekrar ve Ce-
nab Allah tarafından gelecek cezayı tezkâr ettiler. Bir
âyini resmî icra ile Hazreti Meryem aleyhesselâmın tas-
viri meydana çıkarıldı. Fakat bir fayda görülemedi. Hal-
kın bir kısmı imparatoru beldeyi teslim etmemek husu-
sunda inat eylediği için itham etti ve Osmanlı tâbiyetin-
de rahat ve emniyete nail olmak ümidini belirtti (3).

İmparator Kostantin, İslâm askerinin umumî hü-
cuma hazırlandığına şüphesi kalmamasıyla, askerin tes-
ci için bizzat mevkilerini ziyaret etti ve Rum asilzade-
leriyle Avrupa askerlerinin güzide secaat sahiplerini
umumî hücumdan bir gün evvel sarayına çağırarak bir
nutuk irat etti ve vaitlerini tekrar ile ifayi vazife husu-
sunda kendisi gibi hareket edilmesi lüzumunu ihtar ey-
ledi (1).

(1) Hammer. (2) Hammer (3) Gibon.

(1) Hammer ve Gibon.

Ahali zaten elem ve mihnetler içinde bulunarak zihinlerinde başka şey yoktu. İncil ile Nasranî kilisesi dahi vatanına hizmet yolunda can feda eden kahramanlara bir gûna uhrevî mükâfat va'dinde bulunmadığı için onlardan bir hizmet memul değildi. İmparatorun gösterdiği misal ve şehrin muhasara sebebiyle duçar olduğu hal, mahsur-lara, yeis ve fütur saikasıyla, cüret verdi. Bu encümen-de hazır olan müverrih «Franzes» in tasvirine nazaran, hazır bulunanların hepsi göz yaşı dökerek yekdiğerini kucakladı ve herbiri ailesi efradı kesir ve servetü sâman- ziyade olmakla beraber bunu unutup vücudunu ölüme vakfeyledi. Herbiri kendi mevkiine azimetle teyakkuz üzere muhafızlık vazifesini ifa için geceyi bir kale üze- rinde geçirdi (1).

Ahali o vakte kadar Osmanlıların şehri topa tutmak- la iktifa ederek hücum icra edemiyeceğine kanıdı. Kostan- taniye sakinlerinin büyük kısmı da böyle muhataralı bir emniyet ve feragat ile burçları bırakıp hanelerine avdet etmişlerdi. İslâm askeri bundan da bilistifade Rumların gedikleri doldurmak için kullandıkları sepetleri sur üze- rinden kancalarla çekip aldılar. İmparator, mevkiini terk edenleri şiddetle tevbih etti ve en sedit ve elim mücazat- ile tehdit eyledi. Firarilerin birçoğu, ne yapalım, bizi ve çoluk ve çocuklarımızı yiyeceksiz bıraktınız diye bunu özür olarak dermeyen ettiler. Bunun üzerine imparator- müdafaa hattı üzerinde erzakdağıtılsın ve evlere dahi gönderilsin diye tenbih etti. İstanbul duvarlarının alelâ- cele icap eden tamirleri Jüstinyani tarafından yapıldı ve Osmanlı bataryasının tamamen tahrip eylediği «Topka- pı»nın karşısında Cenevizlerce bir hendek kazılarak ar- kasına çalı demetlerinden bir duvar daha inşa kılındı. Jüstinyani, Lukas Notaras'tan birkaç top talebinde bu-

(1) Gibon.

lunmasıyla Lukas, Cenevizlerin müdafaa ettikleri yer için topa ihtiyaç olmadığı cevabını verince Jüstinyani bundan müteessir oldu ve limanda toplara daha az lüzum oldu- ğunu söyledi. İki tarafça söylenilen şu acı söz nihayet sövüp saymaya vardı. Yine imparator müdahale ile umu- mî tehlike namına onları zâhirî bir itilâfa icbar eyledi. Rumların çekememezlikleri Jüstinyaninin tasavvur ve te- sebbüslerine mâni olduğu cihetle kendisi gibi vücudunu Kostantaniyenin müdafaasına hasreden yedi tane ecnebi- zabitinden başka kimseden muavenet göremedi! (1).

Düşman askeri İstanbul kapılarına dayanarak bir gün sonra umumî hücum icrası mukarrer bulunduğu ve hükûmetin zaafına ve askerinin miktarına nazaran bu defa artık Osmanlılara mukavemet imkân haricinde görüldüğü halde, şöyle bir tehlike anında Rumların yine haset ve rekabeti elden bırakmıyarak şark imparatorluğu payitahtını kurtarmak için hariçten gelmiş olan muave- netçi askerlere karşı envai müşkülât ikamdan çekinme- meleri fesadı ahlâkın ne dereceye vardığına delildir.

Sultan Mehmet Hanı Sâni, meziyet ve secaat düş- manda dahi olsa takdir etmek şanından olan büyükler- den bulunmasıyla Jüstinyaninin âkılâne tesebbüsleri üze- rine onu kendi tarafına celp için uğraşmışsa da muvaf- fak olamadı. Rumların denaeti ile istihkâmların şa- yanı merhamet bir halde bulunması Jüstinyaninin kah- ramanca ve cıvanmertçe mesaisini semeresiz bıraktı. Os- manlıların muhasarasından evvel para bol olduğu bir za- manda (Manuel Jiyagari) ve Rodoslu (Neofitis) namın- da iki râhip surların tamiratına memur olmuşlardı. İkisi de tamir masrafına mahsus paraları yere gömerek, hat- tâ fetihten sonra şehir yağma olduğu sırada imparator- run, Kostantaniye burçları yeniden yapılmak üzere mu-

(1) Hammer.

kaddema vermiş olduğu yetmiş bin altın bulundu. İşte mahsur beldenin dahili bu halde olup mamafih muharebeye hazırlandı. İmparator refakatinde (Don Fransesko dö Toled) ve Jüstinyani ile muhafızların güzidesi olan maiyetindeki üç yüz Cenovalı olduğu halde Osmanlı askerinin hücum merkezi bulunan Topkapı'da bizzat bulundu. Ona yakın «Edirnekapısı»na vatandaşları Jüstinyaninin kahramanca hareketine imtisalen Kostantaniyeyi müdafaa için mal ve canını fedaya gelmiş olan (Pol Troylüs Boşiyardi) ve (Antuvan Troylüs Boşiyardi) nam iki birader memur oldu. «Eğrikapı»nın muhafazası maharet ve cüret sahibi okçu (Teodor dö Karistos) ile Alman topçularından (Jan Grant) a tevdi kılındı. Ayvansaray kapısından Sarayburnuna kadar olan hattın müdafası Flornsa meclisi ruhanisinde kararlaştırılan esas mucibince Rum ve Lâtin kiliseelrinin ittihadına riyaset için bir müddet evvel Papalık makamından gönderilen Kardinal (İzidor) a ihale edildi. Venedik balyosu (Jerom Minotto), Blahern imparator sarayını ve İtalyalı (Jerom) ile Cenovalı (Leonardo de Langasko) ve mezkûr sarayın alt tarafını ve limana açılan Odunkapı ile «Anemas» kalesini işgal etti. Lukas Notaras limana kumanda edip kadirga kaptanlarından (Andriya Diniyo) limanın methalini muhafazaya memur oldu. (Gabriyel Trevizan) dört yüz Venedik zadegâni ile Sarayburnu ve Fener meyânında bulundu. İspanya konsolosu (Pedro Cülyani) Sarayburnu ile Kadirga limanı arasındaki «Bükolyon» sarayından sonra deniz sahilince imtidat eden istihkâmların ve (Tontareno) namında bir Venedikli Samatyadan Yaldızlıkapıya mümtet istihkâmların müdafasını deruhte etti. Yaldızlıkapı ile Silivrikapısı arasında Baltaoğlu ile vâki deniz muharebesinde emsali arasında bir mevki tutmuş olan Cenova asılzadelerinden (Moris Katanyo) bulunduğu gibi Rum âlimlerinden (Teofil Paleolog) dahi Silivri-

kapısı ile Topkapı arasındaki burçlarda mevki aldı. (Demetriyüs Paleolog) ile (Nicolas Güdelli) ihtiyat askerleriyle devriye gezmek ve imdat lâzım olan yerlere yetişmek üzere memur oldu. Şu halde on iki mevkiden yalnız ikisi Rumlar tarafından işgal olunup diğer onu Cenova ve Venedik ve İspanya ve Rusya ve Almanya zabitlerinin muhafazasına tevdi olundu. Askeri teşvik için râhipler dahi orduya alınmışsa da, Rumların asıl ümidi «Hazreti Meryem» aleyhisselâmda olarak, yukarıda beyan edildiği üzere, evvelce Şultan Murat Hanı Sâni tarafından Kostantaniye muhasara olduğu esnada imparator Anadoluda şehzade «Küçük Mustafa Çelebi» yi işgal ve idlâl ile bir gaile ihdas eylediğinden, hakani müşarünileyi muhasaradan alelâcele vazgeçmeğe mecbur olduğu halde, Rumlarca bu keyfiyet Hazreti Meryemin râhibeleri muhafaza için gökten inerek ehli İslâma görünmesinden neşet ettiğine hamlolunmasıyle, muhasaranın başladığı paskalya haftasından itibaren müşarüilyhanın tasviri evvelce (Minerv Ambazya) nam kiliseye konuldu (1).

(1) Hammer.

(1) Osmanlı askerleri hücumu hazırlandığı sırada güya İtalyanlar ile Macarlardan mürekkep bir ordunun «Kostantaniye» imdadına gelmekte olduğuna dair orduda bir sayıya çıktığı ve bunu Veziriâzam Halil Paşa mahza muhasarayı kaldırmak için neşreylediği ve rivayeti mezkûre askerinin kuvveti mânevîyesine sui tesir ederek telââş ve endişeyi mucip olmasıyle hücumu umumî iki gün geriye kaldığı ve nihayet «Kostantaniye» üzerinde semavi bir âlâmet peyda olup İslâm askeri bunu Nasara hakkındaki gazabı ilââhiye bir işaret ad ile betekrar emniyet iktisap ettiği ve Şultan Mehmet Hanı Sâni ümerayı celp ve cem'eyliyerek «Zağnos Paşa» ile «Turhan Bey» in reyleri kabule şayan bulunduğundan «Halil Paşa» böylece ikinci defa hacaletе duçar olduğundan Rumları sebat ve metanet ile mukavemete hafiyen teşvik eylediği «Hammer» in tarihinde münderiğtir. Ancak yukarıda işaret olduğu üzere padişah

1453 senei milâdiyesi Mayısının yirmi dokuzuncu gününü hücumu umumî (1) icrası kararlaşmakla o gece bir taraftan donanma yapıldığı gibi, diğer taraftan da asker ve top ve çalı demetleri, müteaddit yerlerinde gediğe kadar yol veren hendek kenarına gönderildi ve Haliçte bulunan gemiler liman tarafındaki surlara hemen prova ve hücum merdivenleriyle dokunacak derecede yaklaştırıldı. (2). Osmanlı askerlerinden yüz bin kişi sağ cenaha ve elli bin kişi sol cenaha tabiye ve yüz bin kadar ihtiyat askeri mevkiine ikame olunarak Sultan Mehmet Hanı Sâni on beş yirmi bin yenîçeri ile merkezde karar eyledi (3).

Diğer taraftan imparator Kostantin dahi sarayının yüksek memurlariyle beraber Ayasofya kilisesine gitti. Alenen tövbe ve istiğfar etti ve ağlayıp sızlamakta bulunan bir cemaat içinde «kurban tenavülü âyini» (Communio) yaptıktan sonra atına bindi. Askerî mevkileri dolaştı. Askeri ve ahaliyi heyecanla teşci eyledi. O gece burçlar ile kale bedenlerinde bulunan hiç kimse bir dakika gözünü yummadı. Mayısın yirmi dokuzuncu günü fecir zamanı herkes silâhı ile ayakta bulunup imparator Topkapıda ya galip olmak yahut payitahtın enkaza al-

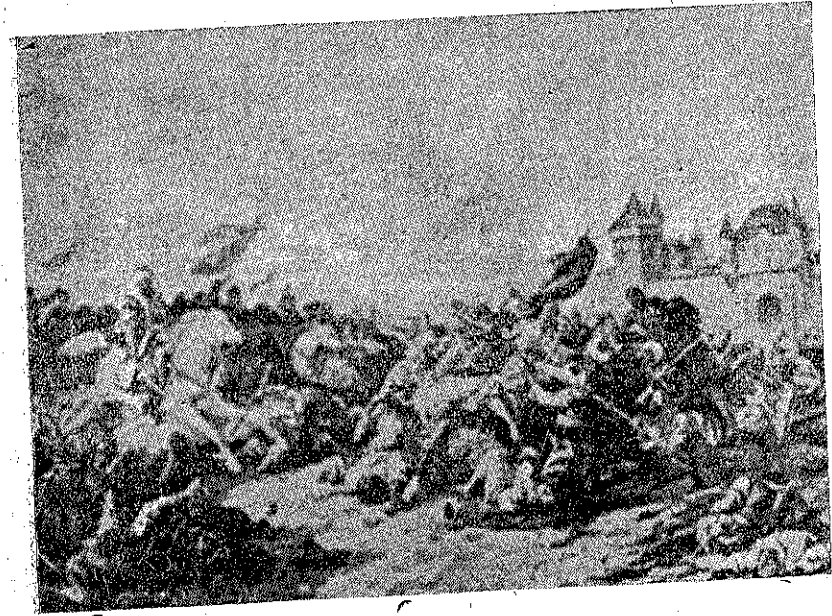
Mayısın yirmi dokuzuncu günü karadan ve denizden umumî hücum icra kılınacağını mahi mezkûrun yirmi dördüncü günü münadiler vasıtasıyla ilân ettirdiği hem «Hammer» in, hem de «Gibon» ile «Lavis» in tarihlerinde mestûr bulunmasına ve umumî hücum yine Mayısın yirmi dokuzunda vââki olduğu «Hammer» de hikâye edilmesine nazaran böyle bir sayıya üzere hücumun teahhur etmiş olması hakikate tevafuk etmeyeceği gibi fetih gününün gecesi şenlik icra kılındığı da kâffeteyarihi Osmaniyyede müttetifikan beyan olunduğundan vezir-âzam hakkındaki şu fıkra esastan âri bulunduğu zââhirdir.

(1) ve (2) Gibon.

(3) Hammer.

tında ölüp kalmak azmiyle, düşmanın zuhuruna intizar eyledi (1).

Güneş doğduğu zaman hem karadan hem denizden bütün muhasara hattı üzerinde umumî hücumla başlandı. Sultan Mehmet Hanı Sâni Rumları zebun etmek ve askerlerinin güzidesini beyhude yormamak üzere, iptida

Şiddetli hücum ve muharebe

askerin işe yaramıyan takımı ile gönüllü efradı sevk etti. Toplar dahi bütün şehir üstüne ateş saçmağa başladı. Yaralanan ve ölmek üzere bulunanların feryat ve enini, davul ve boru ve tüfek sadalarına karışarak göklere çıktı (2) ve kalelere çıkmak cüretinde bulunan askeri iş-

(1) Hammer.

(2) Hammer

lâm seçileri hemen hendeğe yuvarlanıp izdiham gayet ziyade olduğundan Nasaranın her bir oku yahut güllesi ile bir muharip helâk zeminine düştü (1).

Hücum edenlerin duvarlara dayadığı merdivenler kırıldı. Limanda bulunan gemiler üzerine sel gibi dökülen «Grejuva» ateşi dahi su üzerinde yılankavi seyreyledi. İstanbul dumandan kesif bir bulut altında kaybolup gözükmeyiz oldu. Sultan Mehmet Hanı Sâni elinde demirden bir gürz olduğu halde icabına göre aske-rine aferinler saçarak yahut ölümlle tehdit ederek onların şecaat ve gayret damarlarını tahrik ediyordu. Arka tarafa konulan çavuşlar dahi kırbaçlarla ve demir çubuklarla teşvikatta bulundu. Bu suretle iki saatten ziyade bu muharebe devam etti, fakat yine Osmanlı askeri ilerliye-miyordu. İmparator, Teofil Paleolog ve Demetriyüs Kantakuzenin muavenetiyle askerlerimizi def'e sâyü gayret eyledi. Bu esnada Jüstinyani, bir rivayete göre, tüfek kurşunuyla kolunun arka tarafından ve alâkavlin ok ile baldırından yahut omuzundan mecruh oldu. Şiddetle kan akmağa başladı ve çok ıstırap çekti. Yarasını cerraha sar-dırmak için mevkiinden çekilmek istedi. Aslanlar gibi çalışması ve faydalı nasihatleriyle Kostantaniyenin en me-tin bir kalesi hükmünde bulunduğu cihetle, imparator bu adamın çekilmesinden pek ziyade dehşete giriftar oldu ve ona: (Yaranız hafiftir. Tehlikenin vukuu pek yakındır. Bize vücudunuz elzemdir. Hem ne taraftan çekilip gideceksiniz?) dedi. Jüstinyani ise: (Cenabı Hakkın Türklerle açmış olduğu yoldan çıkıp gideceğim) cevabını verdi. Dahilî surun rahmelerinden birini süratle geçti. Galata tarafına gitti (2). İmdatçı Lâtin askerlerinin kısmı âzamı da Jüstinyaniye imtisal eyledi, arkasından gitti (3). Jüstinyaninin çekilmesi şehir halkı için azâm fütu-

(1) Gibon.

(2) Hammer ve Gibon.

(3) Gibon.

ru mucip oldu. Zağnos Paşa, düşman saflarında iğtişâş âsârını görünce, yenîçerilere cüret ve cesaret verip, «Ulubath Hasan» isminde dev yapılı bir kahraman, başını kalkanla örtterek ve sağ elinde bir kılıç tutarak merdivenle haricî duvara sarıldı ve otuz arkadaşı ile kaleye çıktı. Lâkin on sekizi düşman tarafından aşağı atıldı. Hasan dahi bir taşla vuruldu, düştü. Yine kalkıp kalkanı ile nefisini müdafaaya çalıştı. Fakat yarası büyüktü. Tabû tüvanı kesildi. Elinden siperi bıraktı. Yağan taş ve ok altında şehadete nail oldu (1).

Topkapı böyle bir mukavemet gösterdiği halde, Osmanlı askeri kalenin diğer bir tarafından şehre girdi. İmparator Kostantin, hücumdan bir gün mukaddem orduyu hümayuna savlet maksadiyle evvelce bir rivayete mebnî kapatıldığı yukarıda beyan olunan «Kerkopoorta» nam kapıyı açtırmış, fakat tekrar kapattırmamıştı. Osmanlı askerinden elli kişi bu güzergâhı zorlayarak Rum-lara hücum ettiler (2). «Ulubath Hasan» dahi hareketi vâkıasıyla kale bedenlerine çıkmak imkânını isbat ettiğinden, bundan sonra Osmanlı dilâverleri yüksek beden üzerine üşüp âni vâhitte burçlara çıkarak mahsurine azâm bir dehşet verdiler. İmparatorun maiyetinde bulunan asilzadeler vakiâ son nefese kadar harikulâde celâdâet ve şehamet âsâarı ibraz etmişlerse de, Kostantin, Osmanlı askerinin hisara yol bulduğunu haber alınca, artık mukavemet ve gayretin faydalı olamayacağını anladı. Ve diri olarak Osmanlıların eline geçmesini arzu etmemekte bulunmuş olmakla Topkapı civarında kâin «Sancaktar» yokuşunda: (Beni öldürecek bir Hristiyan yok mu?) diye feryada başladı (3).

(1) Hammer.

(1) Hammer.

(1) Hammer, Gibon, Lavis.

Osmanlı tarihlerine nazaran, İmparator, bu esnada İslâm askerinden ganaim toplamakla meşgul birkaç kişiye tesadüf etti ve bunları katletti. Bu ölümler arasında can korkusuyla yere düşmüş genç bir yaralı gördü. Kılıcını ona doğru sallarken, genç yaralı can hevliyle yerinden fırladı. İmparatoru altın eğerinden düşürdü. Kılıçla işini bitirdi.

İmparator, tanınmamak için, erguvan rengindeki libasını tebdil eylemişti. Binaenaleyh maktuller arasında kayboldu (1). Osmanlı askerleri hendeği dolduran ölümler üzerinden geçerek «Eğrikapı» dan İstanbul'a girdi. Kostantin ile güzide askerinin ibraz eylediği secaat payitahtın her mahallesinde görüleceği zannı galibi olmasa mahsurinin kâffesi af ve emana nail olacağı muhakkak ise de (2), elli bin kişi kadar muhafız mevcut olduğu (3) tahmin olunduğu için mukateleye başlanılarak kıyametten nişan veren bir hengâme koptu ve iki bin Rum (4) kırıldı. Bilâhare Rumların aciz ve zaafı anlaşılınca buna nihayet verildi.

Osmanlı askerinin şehre dühulü haberi süratle yayıldığı halde Kostantaniyenin genişliği sebebiyle uzak mahalleler sekenesi bir müddet sonra vakadan haber alarak Haliç tarafı henüz İslâm askeri eline geçtiği cihetle, birçok halk o tarafa koştu. Limanın methali böyle mütevaliyen gelip her an artmakta bulunan eşhası istiba gayri kâfi olduğundan az kısmı melce bulabildi. Liman tarafındaki kapıları muhafazaya memur asker dahi kendi selâmetini düşünerek ahaliye kapıları kapadı; anah-

(1) Gibon.

(2) Hammer

(3) Hammer, Gibon, Lavis.

(4) Gibon.

tarları denize attı. Halk artık necat ümidinden meysus bir halde sokaklara döküldü. Eski bir hurafe vardı: Osmanlı askeri Tavukpazarına vâsıl oldukça mahsurlar tarafından târûmar edilip sur haricine sürülecekti. Ahali bir taraftan şu harikanın husulünü bekliyordu. Diğer taraftan da ehli İslâm «Büyük Kostantin» sütununa doğru ilerlediği sırada gökten eli kılıklı bir melek inecek; sütunun ayağında oturan; bir fakire kılıcını verecek ve Nasara kavminin intikamını almak lüzumunu söyleyecek. Osmanlı askeri korkuya uğrıyarak Anadoludan çıkarıldıktan başka İran hududuna kadar gidecekti. Bunu bekliyen halk erkek, kadın, ihtiyar ve çocuklardan birçok kimse «Ayasofya»ya iltica eyledi.

Hiçbir harika ve hiçbir melek imdada gelmedi. İslâm askeri her taraftan şehrin içine girdi. Mahsurlar da mukavemet göstermediği için katliâm da vâki olmadı (1). «Üç gün» müddet yağmaya padişahın izni sâdir olduğu cihetle asker, esir almağa ve ganaim toplamağa başladı.

İşbu (fethi azîm) muhasaranın elli dördüncü günü olmak üzere 1453 senei milâdîsi Mayısının yirmi dokuzuna ve 857 senei hicriyesi Cümâdelûlâsının yirminci Salı gününe tesadüf etti ve (Beldetün Tayyibetün) lâfzı tam tarih düştü: 857.

Mısır Sultanı Melik «Esref Eytal» ile Mekkei Mukerreme Şerifine ve Karakoyunlu «Cihangah Mirza» ya fetihnamei hümayun ile keyfiyet tebsir kılınıp müşarüni-leyhim tarafından cevaben nameler gönderildi (1).

Sultan Mehmet Hanı Sâni, fethi müteakıp, vüzera ve ümerası maiyetinde olarak, müdebdeb bir zafer alayı ile «Topkapı» dan şehre dâhil oldu. Ziynet ve ihtisamı göz kamaştırıcı kubbe ve sarayları hayretle temaşa eyledi.

(1) Hammer.

(1) Feridun Bey Münşeatı.

«Hipodrom» denilen Atmeydanına vusulünde üç yilandan müteşekkil sütun nazarı dikkatini celbetti. Bazusunraki kuvveti göstermek için elindeki demir gürz ile o yılanlardan birinin alt tarafını parçaladı (1). «Ayasofya» ya geldikte atından indi. Büyük kapıdan içeri girdi. İşbu ihtişamlı büyük mâbedin mimarî letafetini ve renk renk sütunlarla mozayıkların nazarı takdirle seyreylediği esnada bir askerin mâbet avlusuna mefruş mermerlerden birini sökmekle meşgul olduğunu gördükte elinde kılıçla üzerine yürüyerek, ganaim malı askerin olduğunu ve umumî ve hususî binalar zatı hümayuna ait bulunduğunu ihtar eyledi (2). İlk Cuma günü Ayasofyada Cuma namazı edası mukarrer bulunduğundan minber ve mihrap vaz'ını emretti.

Biinayetillâhi Taâlâ fetih müyesser oldukta şeyh hakbîn «Ak Şemseddin» in irşadı ile Seyyidül'enbiya Sallâllahu Aleyhi Vesellem Efendimiz Hazretlerinin mihramandı «Ebu Eyyubül Ensârî» radyeanhul Barînin mezarı meydana çıkarılıp Sultan Mehmet Hanı Sâni o mübarek mahalle cami ve medrese ve imaret ve türbe inşasını emretti.

«Liman henüz Rumların yedinde bulunuyordu. Birkaç saat evvel şehre dühul eden askerlerimiz, yağma ile meşgul olduğundan, liman cihetine pek ehemmiyet verilmemişti. Fakat Osmanlı askerinin bakiyesi Petrikapı ile Unkapanı arasında hisarın burçlarına merdiven koyup tırmandığı, arka cihetten limana hücum edildi. Binaenaleyh artık her türlü mukavemet ihtimali olmıyarak ahali dahi canını kurtarmaktan başka bir şey düşünmemesiyle, liman zaptolundu. «Lukas Notaras» hanesine gireceği esnada tevkif kılındı (3).

(1) Gibon.

(2) Hammer ve Lavis.

(3) Hammer.

Tevarihi ecnebiye (1) rivayetine nazaran «Emir Süleyman hafidi esaret zilletine duçar olmamak için kendisini burcun üstünden atarak öldü. Müverrihini Osmaniye kavlince, âli Osmana nisbet iddia eden bir düzme bulunarak katledildi.

Sultan Mehmet Hanı Sâni Ayasofyadan çıktıktan sonra, «Lukas Notaras» ı huzuruna celp ile: (Yaptığın işe bak. Bu kadar çok esirler, maktullerden hâsıl olan şu tepeler hep vaktinde şehri teslim hususundaki imtinanın neticesidir) dedikte, Notaras, bahusus Halil Paşa tarafından teşvikimiz mektupların vürudu üzerine imparator böyle bir teslim fikrinde bulunamıyacağını ifade eylediğinden, veziri müşarünileyh hakkındaki ademi itimat bununla teceddüt eylemiş oldu (2).

Ayasofya camii

Sultan Mehmet Hanı Sâni, imparatorun ne olduğunu pek merak etti. Kaçıp kaçmadığını, yahut esarete düştüğünü veya muharebe esnasında öldüğünü bilmek arzusunda bulundu (3). İmparatorun bilhassa limandan huruç ile firara muvaffak olan beş tane Ceneviz gemisiyle kaçıp kaçmadığını sual eyledi. Notaras, Osmanlılar şehre dâhil olduğu zaman kendisi saray kapısında bulunması sebebiyle imparatorun malûmatı olmadığını (4) ifade etti. Bu esnada birkaç zabitle iki yeniçerin imparatoru idam etmiş olmakla alenen iftihar etmekte bulunduğu huzuri padişahiye arz eylemesi üzerine padişah taharriyat icrasını emretti. Maktuller arasında imparatorun cesedi ayakkabısındaki altın işleme kartal resminden bilinerek (5) meydana çıkarıldı. Rumlar metbu-

(1) Hammer ve Juanin, (2) Hammer ve Gibon.

(3) Gibon. (4) Hammer. (5) Gibon.

ların nâşını görünce göz yaşı döktü. Sultan Mehmet Hanı Sâni kan ile âlûde olan bu cesedi teşhir ettirdikten sonra şanına lâayık bir surette defnine müsaade eyledi (1).

Kostantin Dragazes

Sultan Mehmet Hanı Sâni, Lukas Notaras'a, af ve emana mazhar olduğunu beyan ederek kendisine ve iki oğluna biner akçe ihsan ve emval ve menasibi iade olu-

(1) İstanbulda «Büyük Kostantin» in validesi «Ogüsteon» namına bir meydan olup İmparator «Teodos» bu meydana kurşundan bir sütun diktirerek üzerine gümüşten mamul heykelini

nacağını ilâveten va'detti (1). Kardinal İzidor'un diri olarak tutulması nezdi padişahide pek ziyade mültezemdi. Mezbur kardinal külâhını maktullerden birinin başına koymasına mebni mezkûr baş kesilip alenen gezdirildiği sırada, İzidor âdi bir esir makamında, satılarak badehu Galatadan çıkan gemilerden birine rûkûp ile firar eyledi (2).

İstanbul karşısında kâin «Galata», yukarıda beyan olunduğu üzere, Cenevizlerin elinde olarak müstahkem ve sağlam bir duvarla mahfuz bulunduğu halde fethi müteakıp istiman etti (3) ve Sultanı Mısra yazılan fetihnamei hümayunda (4) mezkûr bulunduğu veçhile, işbu Galata kalesi ahalisi Kostantaniye muhasarasında zatı padişahiye ahit ve misak ile vifakını tecdit etmiş oldukları halde düşmana yardım etmemek şartıyla eman verilmişken, fetih esnasında maktul ve esirler arasında Galata, ahalisinden de bazı kimseler bulunduğundan bunların ahdi nakzettikleri anlaşıldığı için cezayi sezaraları tertip olunmak tasmin kılındığı sırada yalvararak af ve eman talebinde bulunmasına cürüm ve isyanları af, mülkleri ellerinde bırakıldı ve üzerlerine cizye konuldu.

Fethin ertesi günü Sultan Mehmet Hanı Sâni ata binerek şehri dolaşıp Notaras'ın sarayına azimet eyledi.

koyduğu ve «Jüstinyen» bu kurşun sütunu somaki mermere tahvil ile kendisinin tunçtan heykelini vaz'ettiği ve Rum kayserlerinin sonu olan «Kostantin» in kesilmiş başı bu sütunun üstüne konulup badehu Varna muharebesinden sonra Kırâl «Lâdislas» in başı gibi Anadolu şehirlerinde gezdirildiği müverrih «Duka» dan iktisaben «Gibon» tarihiyle «Lavis» in tarihi umumisiinde yazılmışsa da, bunun kat'iyyen asıl ve esası olmadığını beyan eylediği gibi tevarih Osmaniyede dahi bir gûna sarahat ve işaret yoktur.

(1) Hammer.

(2) Gibon ve Hammer.

(3) Hammer.

(4) Feridun Bey Münşeati.

Notaras mal ve hazinelerini huzuruna takdim eyledikte padişah (bu kadar servet ve sâmanı velinimetini ile memleketinin müdafaası uğrunda niçin sarf etmediğini) sual etmesine cevaben (cümlesi zatı şehriyarının malı bulunduğunu ve mahza hâki pâyi mülûkâneye takdim için hıfzıyla zeylediğini) (1) ifade eyledi. Sultan Mehmet Hanı Sâni, (Bu hazinelerle beldeyi bana müyesser eden kimdir?) diye sorması üzerine Notaras dahi titriyerek «Cenabı Haktır» deyince: «Öyle, ben Cenabı Hakka medyuni şükranım; sana değil» cevabını verdi (1). Bادهu padişah, Notarasın keder ve hastalık tesiriyle yatakta bulunan zevcesi nezdine azimet ve lûtfen beyanı tesliyet ile hatırını tatyip etti ve oğullarını huzuruna kabul ile tevkir eyledi (2).

Oradan çıkıp, Kostantin'in halefleri tarafından ika-metgâh ittihaz olunan saraya girdi. Binanın cesamet ve ihtisamı ile beraber debdebeden âri ve daireleri kâmil hâli olarak bir dehşetâbada döndüğünü müşahade eyleyince ikbali beşerin tahavvülâtı ile dehrin inkılâbatını telmihan:

*Bum nevbet mîzened ber târemi Efrâsyâb,
Perdedarı miküned der kasr-ı Kayser ankebud*
Beytinêi tekrar eyledi (3).

Sultan Mehmet Hanı Sâni saraydan çıktıktan sonra, oraya civar bir mahalde tertip olunan sofrada bulunarak gûya yemekten sonra Lukas Notarasın on dört yaşında oğlunun huzuruna celp etmek istediği halde, pederi bundan suiniyet his ile mümanaat ettiği ve bunun üzerine Notaras ile oğulları ve «Kantakuzen» getirtilip Notara-

(1) Gibon.

(2) Hammer.

(3) Hammer ve Gibon.

(4) Mânası; Efrasyâbın kubbesi üzerinde baykuş nöbet çahyor, Kayserin kasrında örümcek perdecilik ediyor.

sın salifüzzikr en küçük oğlu alıkonularak diğerleri cel-lâda teslim kılındığını ve maktullerin cesetleri sokak ve pazarlara atılıp kesilmiş başları huzuri hümayuna getirildiği ve ecnebilerden birinin ve kavî ihtimale göre bir Fransızın kızı haremi hümayunda bulunduğundan bir gün evvel hayatları muhafaza olunacağı hakkında padişah tarafından kavi teminat verilmiş olan Rumlar merhum Fransızın teşvikiyle öldürüldüğü ve müverrih Franzes ailesiyle beraber esir düşerek dört ay sonra zevcesiyle firar edip «Mora» ya iltica ettiği Bizans müverrihlerinden iktibas ile «Hammer» in tarihinde yazılıdır. Ancak müellif «Gibon» un eserinde (Grandük Lukas Notaras ile iki oğlunun idamı Nasara müelliflerce din uğrunda kahr-ramanca bir mevt gibi nakil ve hikâye olunur ise de bir fesat tasavvur olunduğuna ve Bizans imparâatorluğunun yeniden teşkili tasamim kılındığına ve İtalyadan muavemet beklendiğine dair Rum müverrihlerinden biri lisanından bir söz kaçırmakta olup Her memlekette bu gibi teşebbüsler hakkında müca-zat malûm olunmasına göre, bir galibin emniyetini sui-istimal eden mağlûplardan birini berveçhi muharrer izale eylediği için levn ve teşni edilmesi müşkül olduğu) mün-deric bulunduğundan şu fıkra maktullerin idamı sebebi-ni tavzih eder.

Fethin üçüncü Cuma gününe kadar yağma devam etti. Zenginlerin hisset ve tama saikasıyla imparatorun esirgedikleri hazine ve defineler Osmanlıların eline girdi (1). Fakat o gün dergâhı âli çavuşları bermucibi emri padişahı mücahitleri artık yağmadan men'etmesiyle herkes yağma ve garetten el çekti.

(Ve o gün Veziriâzam Halil Paşa hapsedildi.)

Yine o gün Sultan Mehmet Hanı Sâni donanmanın

(1) Gibon.

azimetini emretti. Osmanlı gemileri altın ve gümüşten mamul kaplar ve kıymetli kumaşlar ve birçok esirlerle dolu olduğu halde yelkenleri açtı. Mamafih harb meydanında bir hayli ganimet dahi kaldı. Umumî hercümerç esnasında (Bizans kütüphanesi) dahi târûmar oldu ve hattâ rivayete nazaran bu hengâmda yüz yirmi bin cilt eser mahvoldu. «Aristo», «Eflâtun» yahut «Homiros» gibi meşahirin (külliyatı âsârı) bir «duka» ya kadar satın alındı (1).

İlk Cuma namazının «Ayasofya» da edası musammem bulunmasına mebni bu üç gün zarfında emri padişahî mücibince içinde bulunan suretler izale olunarak mihrap ve minber vaz'edildi. Sultan Mehmet Hanı Sâni alayla azimet eyledi. Sadayı nakusu İesviye gülbankı muhammedi bedel oldu. Şeyhül vâsılın «Ak Şemseddin» namı padişahiye hutbe kıraet ve imamet etti. Cemaatle Cuma namazı eda kılındı ve o eski kilise hakkın inayetiyle envâr dinî İslâm ile münevver oldu.

İşbu «Ayasofya» milââdın 325 tarihinde Roma imparatorlarından iptida Nasraniyeti kabul etmiş olan «Büyük Kostantin» tarafından ahşap olarak kilise suretinde bina ettirildi ve hikmeti ezeliyeye delâlet etmek üzere «Ayasofya» tesmiye kılındı. Bahedu «Arkadiyüs» zamanında yandı. Oğlu «Teodosiyüs» tarafından müceddeden inşa kılınmıştı. «Jüstinyen» asrında ise «Nika» yani (ma-vi ve yeşiller) isyanı hengââmında ikinci defa olarak yandı. Hristiyanlar ihtilâl erbabının mukaddes mâbet hakkındaki ademi ihtiramından meyus olmasıyle Jüstinyen ahaliye tesliyet medarı olmak için kırk gün sonra yine Ayasofya binasına şuru eyledi. Hattâ bazı arazi iş-tirasiyle arsanın tevsii lââzimedan bulunmasına binaen imparator acele ederek çok para verdi. «Antemiyüs» na-

(1) Hammer ve Gibon.

mında bir mimar binanın resmini yaptı. On bin amele kullanıldı. İmparator bizzat yünden bir gömlek giymiş olduğu halde, her gün inşaata nezaret ve gayret etti. Mükâfat vermek suretiyle amelenin faaliyetini tahrik eyledi. İşbu Ayasofya, temel atıldıktan beş sene on bir ay sonra, 27 Kânunevvel 537 de hitam buldu. İstanbul patriği tarafından takdis resmi ifa edildi. Hattâ bu resim esnasında Jüstinyen kemali iftiharından (Böyle büyük bir eseri ikmale muvaffak eylemesinden dolayı Cenabı Hakka hamdü sena ederim. Eyy Süleyman, ben seni geçtim) diye bağırды. Ancak bir hareketi arz vukuu sebebiyle kubbenin şark kısmı yıkıldığından azminde sabit bulunan Jüstinyen mâbedin azamet ve ihtişamını iade için paçaları sıvayarak saltanatının otuz altıncı yılına musadif 573 senei milâdiyesinde inşaâtı itmam eyledi. O zamandan beri takdir göziyle temaşa olunan işbu kadim mâbedin mimarî tarzı Kostantaniye fethinden sonra camilere nümune ittihaz edildi. Kubbe tamamen değirmi şekilde olmayıp tulû arzından altıda bir miktarı ziyade olmak üzere yumurta şeklinde yapıldı. Kubbenin kutru yüz on beş kademdir. Merkezin en yüksek noktası zemin-den itibaren ve amuden yüz seksen kademdir. Kubbeyi tutan daire dört kemere istinat eder. Bu kemerleri dört büyük rükün tuttuğu gibi diğer rükünler de şimal ve cenup taraflarına mevzu granitten mamul dört sütunla kuvvet bulur. Kubbenin istinat ettiği dört kemerin herbiri haricinde (rubu küre) şeklinde birer (mısıf küre) vardır. O vakit Hristiyanlarca âdet olduğu vechile, mâbet bir müstatil üzerinde ortodoks haçı şeklini haizdir. Arzı iki yüz kırk üç kademdir. Tulû dahi en uzun tarafında iki yüz altmış dokuz kademdir. Mâbet dahilinde erkek ve kadınlara mahsus ayrı yerler tefrik ve alt ve üst tabakalar kadınlara tahsis edilmiştir. Şimal ve cenup rükünlerinin ortasında bir maksure bulunur. Bunun bir ta-

rafi imparatora ve diğer tarafı patriğe mahsustur ve birer taht kuruludur. Evvelce iki defa yanmış olması sebebiyle, imparator yalnız kapıları istisna ederek mâbedin diğer aksamında ahşap kullanılmasına men'etti ve inşaat levazımının istimali mevkiine göre tefriki için ziyadesiyle dikkat iltizam olunarak kubbeyi tutan rükünler büyük yontma taşların murabba yahut müstatil şeklinde kesilip üzerine demir çemberler geçirilmesi ve kurşun ve sönmemiş kireçle kaynatılması suretiyle yapıldı. Levazımın hafif olması sünger taşından yahut Rodos adası tuğlasından mamul bulunan kubbenin ağırlığını azalttı. Binanın kafesi kâmilten tuğla ile yapılmışsa da, üstüne mermerden geçirilen zarf tuğlanın kalınlığını nazarlardan setreyledi. Mâbedin dahili yani kubbe ile iki büyük ve yedi küçük yarım kubbe ve duvarlar ve yüz sütun ve zemin muhtelif renklerin tevafuku ahengini enzârı hayrete arz etmekte olup Nasara mâbedi olmak üzere inşa kılınan işbu Ayasofya tebhane enkazı ile tezyin kılınmıştır. Kıymettar levazımının büyük kısmı Anadolu ve Yunanistanla Yunan adaları ve Mısır ve Afrika ve Galyadan getirildi. Roma imparatorlarından (Oreliyen) in «Şems» mâbedine koydurmuş olduğu kırmızı somakiden sekiz sütunu Roma kadınlarından biri hediye eyledi. Yeşil mermerden sekiz sütunu (Ayasluğ) memurları ihda etti. Ayasofya gayet lâtif mozayikle müzeyyen olduğu gibi, «Hazreti İsa» ve «Hazreti Meryem» in ve Nasara azizlerinin tasvirleriyle dahi dolduruldu. Ancak işbu tasvirler, dini İslâm'da memnun bulunmasına mebnî, mâbedin camîşerife tahvilinde kısmen imha ve kısmen setir ve ihfa edildi. Kubbenin revnakı gözleri kamaştırmakta olup mihrapta dört yüz kantar gümüş olduğu gibi, mukaddes evani ile mihrabın tezyinatı dahi halis altından yapıldı. Mâbedin zeminden iki zırâ kadar irtifa peyda eylediği esnada inşası masarifi kırk beş bin iki yüz İngiliz lirasına

balığ olup en mutedil surette hesap edilecek olsa, umum masarifi bir milyon İngiliz lirasını tecavüz eylediği anlaşılr (1).

Fetihten sonra Sultan Mehmet Hanı Sâni yirmi gün kadar İstanbul'da ikamet etti. Sanat erbabının ehil ve iyaliyle beraber payitahta izamiyle beldenin imarı için etraf ümerasına emirnameler yolladı. Ve burç ve istihkâmların tamiri ile istigal edildiği sırada Rumlara emniyet vermek için hürriyeti mezhebiyelerini ilân ve Rum patriğini ibka ederek ecnebi tarihlerinin (2) rivayetine nazaran, 1453 senesi Haziranının birinci günü müna-diler çıkardı ve firarilerin korkmaksızın ve çekinmeksizin evlerine avdet ve belde sekenesinin evvelki gibi iş ve gücü ile istigale mübaderet etmesini emir ve ilân eyledi ve müteveffa patrik yerine diğer birini intihap ile kadim teşrifata tevfiikan takdis merasiminin icrasını irade etti. Kayserler zamanında yeni patrik imparatorun ahırından gönderilen ve ak haşa ve murassa eğerle müzeyyen olan bir ata binmiş olduğu halde büyük papaslara yemin ettirmek için «Bükulyon» sarayından patrikhaneye giderdi. Ve imparator, sarayında, tahtına oturmuş olduğu ve etrafında (senato) âzası bulunduğu halde, baş açık olarak yeni patriği kabul ederek inci ve elmasla müzeyyen asâyı ona teslim eylerdi. Ve sarayın baş papası, hazır bulunanları takdis eylerken baş mabeyinci, (Gloria) neşidesini okur; baş şamdancı dahi «Sultanüssemavat» (Le Roi des Cieux) nam manzumeyi teganni ederdi. Bundan sonra imparator, sağ tarafında veliaht ve sol tarafında «Ereğli» metropolidi bulunduğu halde hükümdar asâsını elinde tutarak âyağa kalkar, ve yeni patriğin cemiyet huzurunda üç defa alından öptükten sonra imparatorun ayaklarına kapanması resmi icra olunurdu. İmparator

(1) Gibon.

(1) Gibon, Hammer, Juanin.

hükümdar asâsını patriğin başına doğru uzatır ve (Bana imparatorluğu veren ekanımı selâse (1) seni de yeni Roma patriği nasbeyledi) derdi. Patriğin bu suretle nasp ve tâyin olunması ve patrik asâsını alarak imparatora «tenavüli kurban» (Communion) âyinini icra etmesi mutat idi. Sultan Mehmet Hanı Sâni, bittabi (tenavüli kurban) âyini müstesna olmak üzere, kadim teşrifatı tamamen icra ettirdi. Patrikliğe intihap olunan (Jenadiyüs) ü mükellef bir yemeğe davet etti. Bakemali ihtişam huzuruna kabul eyledi. Sonra, avdet esnasında patriğe kıymettar bir asâ ihda ve kâffe hukuk ve imtiyazatını ita eyledi. Padişah, bizzat patriği saray kapısına kadar teşyi etti. Badehu vüzera ile ümera büyük bir alay teşkil eyliyerek patrik padişah ahır atlarından en güzeline binmiş olduğu halde ve Ayasofya camiserife tahvil kılınmış olduğundan patrikhane olmak üzere tâyin edilen (Sent Apötre) kilisesine azimet eyledi. Bir müddet sonra da Sultan Mehmet Hanı Sâni patriğe bir ferman ihsan ederek (patriğin bir kimse tarafından rencide edilmesini ve patrik ile ona tâbi olan büyük papasların bütün tekâlifi emiriyeden ebediyen muâf bulunmasını ve badema Rumların kiliseleri camie tahvil olunmamasını ve nikâh ve defin vesair hususlar Rum kilisesinin resim ve kaidelerine tevfikeyle icra kılınmasını ve paskalye yortuları evvelce olduğu vechile icra ve ilân olunup bu münasebetle «Fener» yani Rum mahallesi kapıları üç gece açık bulundurulmasını) emretti.

Sultan Mehmet Hanı Sâni, Hristiyanların tatmini cihetini iltizam ve mağlûp milleti bu suretle rahim ve keremle tatyip eylediğinden şu lûtf ve semahat eseri ne derece methedilse sezadır. Fakat bazı müellifin tarafından bu muamele siyasî hikmete müstenit bulunduğu ve

(1) Yani: Baba, oğul, ruhülkudüs.

kayserlerin tahtgâhı ve mülûki İseviyenin matmahı enzârı olan Kostantaniyenin teshiri Nasraniyet âlemine pek ziyade tesir etmesine mebni bu suretle bir ehli salıp hücumunun men'i mümkün olduğu yolunda dermeyeran edilen söz bilâ delil bir dâvadır. Zira, yukarıda bilmünasebe işaret olunduğu ve müverrih (Gibon) un eserinde dahi münaderiç bulunduğu üzere, imparator Kostantin, İstanbul, Sultan Mehmet Hanı Sâninin pençesinden kurtarmak için İsevi kavimlerin muavenetine müracaat eylemişse de, imdat edebilecek olan hükûmetlerin kimi pek zayıf ve kimi pek uzak olarak; uzak bulunan devletler tehlikeyi hayali sanıyorlar, zebun olan hükûmetler de Rum imparatorluğunun zevalini zarurî görüyorlardı. Ve garp hükümdarları ise dahili münazaalarla meşgul idiler. Rumların sahtekarlığı yahut ısrarı «Papa» yı gazaba getirmişti Ve (Mora) ile (Cezairi Yunaniye) hâkimleri bitarafılığı tercih etti. Galatada müteşekkil Cenova müstameresi de bir taraftan hafiyen Rumlara muavenette bulundu; diğer cihetten de Sultan Mehmet Hanı Sâni ile hususî surette muahede akdetti. Hulâsa Kostantaniyenin sukutuna kayıtsızlıkla bakıldı. Papa (Beşinci Nikola) Rum imparatorluğunun izmihlâlini evvelce ilân etmişti. Şu kehanetin aslı çıkması şân ve şerefine taallûk etmekle beraber bilâhare Rumları en aşağı musibet derkesinde görünce müteessir oldu ama bu merhameti pek geç kalmasıyla bundan sonra sarf eylediği sâyü gayret semere vermedi. Cenova ve Venedik donanmaları limandan çıktığı vakit Kostantaniye saltanatı Osmaniyeye intikal eylemişti. Böyle bir ehli salıp hücumundan korkmağa esasen mahal de yoktu. Vâki olsaydı bile, devleti Osmaniyenin kahir satveti Allah Taâlânın izniyle onu def'e kâfi bulunduğu emsali sabıkasıyla müsbettir.

Fatih Sultan Mehmet Hanı Sâni, yukarıda zikrolunduğu vechile Rumları temin eyledikten sonra Galatada

bulunan Cenevizlerle meşgul oldu. Mevcut ahalinin esamisi deftere geçirilip Lâtin gemileriyle firar etmiş olanların haneleri açılmakla beraber yağma edilmedi. Yalnız mevcut olan eşyanın defteri bittanzim sahiplerine üç ay mühlet verildi. O müddet zarfında isbatı vücut etmiyenlerin emvali zabıt ve musadere edileceği ilân olundu (1). Galata istihkâmları bilâhare Lâtinlere mekke olmamak için hedmolunarak (2) Silivri ve Boğados gibi nahiyeler «Karacabey» himmetiyle hükûmet altına alındı.

Osmanlı bataryalarının İstanbul sur burçlarına iras eylediği hasarat ve tahribatın tamirine ve şehrin muhafaza ve tanzimine bakmak üzere subaşılığı padişahın bendelerinden «Karıştıran Süleyman Bey» e ve kadılığı «Celâlzade Hızır Bey» e tevdi kılındı.

Sultan Mehmet Hanı Sâni, fetihten yirmi gün sonra Kostantaniyeden hareketle Edirneye azimet etti. Büyük bir alayla istikbal kılındı.

(Fethin üçüncü günü mahbese atılmış olan Veziriâzam Halil Paşa da kırk gün müddet çile çektikten sonra idam edildi.

Halil Paşa, Rumların hediyelerine kapılarak Kostantaniye fethini güçleştirmekle müttehimdi. Hattâ «Boğazkesen» hisarı bina olduğu sırada imparatorun ricasını sureti baktan görünerek yürütmeğe çalıştı ve Baltaoğlunun denizde mağlûbiyeti üzerine teşkil edilen divanı hümayunda bazı gaile ve sebep beyaniyle sulh cihetini iltizam etti. Bunun için Sultan Mehmet Hanı Sâni pek ziyade gazap etmişti. Fakat kinini sakhyarak fetihten sonra cezasını verdiği Osmanlı tarihlerinde yazılıdır.

Halil Paşanın Rumlarla hafi münasebatta bulunarak

(1) Hammer.

(1) Gibon.

rüşvet ve hediye aldığı Bizans müverrihlerinin rivayetine atfen ecnebi tarihlerinde (1) dahi hikâye olunur. Hattâ Lukas Notaras iptida Sultan Mehmet Hanı Sâninin huzuruna çıktığı vakit, beldenin böyle inatla mukavemet etmesi sebebinin soran padişaha, Halil Paşanın imparatorla meclisi âyana müdafaayı terk etmemek için tesviki havi göndermiş olduğu mektupları göstermişti. Paşanın artık hiyaneti tamamen tebeyyün eyliyordu. Hakanı müşarünileyh bir gün zincire vurulmuş bir tilki görmekle, Halil Paşaya işittirecek surette: (Zavallı divane, kurtulmak için niçin Halil Paşaya müracaat etmiyorsun?) demişti. Paşa bu sözü işitince kan başına sığınyarak padişahın gazabı pençesinden yakasını kurtarmak üzere «Mekkei Mukerreme» ye azimet için müsaade talep etmişse de, bilâhare tatmin olduğu rivâyât cümlesindendir.

Ancak veziri müşarünileyh idamından yirmi altı sene mukaddem vezareti uzma mesnedine terfi olunarak bu müddet zarfında başka bir hususta rüşvet aldığına dair Osmanlı tarihlerinde bir sarahat yoktur. Bilâkis her zaman sadakat ve hüsnü hizmeti görülmüştür. Ve âbâ ve ecdadında beri saltanatı seniye'nin nimetlerine nail ve en büyük bir mertebeye vâsıl olmuştur. Pek yakın bir hale gelmiş olan İstanbul fethini rüşvet mukabilinde cektirip herkesin nefretini calıp bir denaeti irtikâp eylemesi uzak görülür. Alelhusus Sultan Mehmet Hanı Sâninin tabı ve mizacına tamamen vukuf kesbetmiş olduğundan göstereceği mevani ve müşkülât metbuu yanında tesirden hâli kalmadıktan başka âtiyen kendisi için ne derecede muhataralı olacağını da, zekâvet ve dirayeti habesiyle, düşünmesi pek tabiidir. Mâhaza Rumlardan hediye kabul ettiği ve Kostantaniyenin fethi müzakerelerinde alelekser muhalif tarafta bulunduğu Osmanlı ve

(1) Hamemr, Gibon, Lavis ve Juanin.

ecnebi müverrihleri tarafından müttetikan beyan olunur. O zaman cari olan âdete göre hediye almış olmasına ve bazı siyasi mülâhazalar ilcasiyle muhalif bulunmasına ihtimal verilmeyip de suiniyet ve hiyanetinden şüphe edilse bile, idamı cülûs bidayetinde mukarrer olduğu halde, mahza dirayet ve revyeti sebebibiyle Kostantaniyenin fethi teşebbüsü ehemminin muvaffakiyetle netice bulmasına talikan tehiri cezası hakkındaki azveyatın esastan âri bulunduğu zannına kuvvet verir. Bir de vâki olan isnadat hakikate muvafık olsa, Rumların casusu ve mânen müttetiki bulunan bir hainin öyle nazik bir zamanda vezareti uzma mesnedinde ipkası siyaseten ne mertebede muzır olacağını takdire Sultan Mehmet Hanı Sâninin irfan ve fetaneti kâfi olduğundan bunu da akıl ve mantık bir vecihle kabul edemez. Binaenaleyh Halil Paşanın idamı hususunda diğer bir sebep aramak iktiza eder.

Yukarıda münasebeti geldikçe hikâye olunduğu üzere Halil Paşa, Sultan Mehmet Hanı Sâninin birinci saltanatından hal'ine sebebi müstakil olup daha o vakit padişahın kin ve garazını davet etmişti. Vâki rivayete göre, Sultan Murat Hanı Sâni ihtizar halinde Sultan Mehmet Hanı Sâniyi vasî muhtar ve Halil Paşayı nezarete ihtiyar eylediğinden ve «Hudavendigâr Murad Hanı Evvel» asrında vezareti uzmaya nâil olan «Çandarlı Hayreddin Paşa»nın irtihalinde oğlu «Ali Paşa» ve onun vefatında oğlu «İbrahim Paşa» ve onun fevtinde dahi yine oğlu müşarünileyh «Halil Paşa» veziriâzam olup şu suretle vezareti uzma mansıbı seksen yedi sene müddet irs tarikiyle «Çandarlı» sülâlesinde payidar olarak bu aile hanedanı saltanata muvazi bir surette rif'at ve ikbal bulmuş olmasıyla şecerei saltanatın bir şubesi hükmünü aldığından bunun devamı Sultan Mehmet Hanı Sânice istiklâli saltanat noktai nazarından tehlikeli görülmüş ola-

bilir ki şu mülâhazatı siyasiye veziri müşarünileyhin idamiyle hanedanının izmihlâline bâdi oldu.

Halil Paşanın vefatından 859 tarihine kadar vezareti uzma mesnedinin münhal bırakılması da umuri devletin idaresi «Çandarlı» ailesinin vücuduna mütevakkıf olduğunu ve veziriâzam olmaksızın da padişahın bizzat saltanat umurunu idareye muktedir bulunduğunu isbat için ihtiyar edilmiş dakik bir fikri siyasiye mübteni bulunduğu aşikârdır.

Veziri müşarünileyh âbâ ve ecdadı gibi kazaskerlikten vezareti uzma mesnedine yükselmiş, fazıl ve kemal erbabından ve hizmet ve revyeti meşhut zevattan olup yirmi altı sene bir müddet fetanet ve dirayetle devletin umuri mühimmesini tedvir eyledi. Devleti Osmanîyenin tees-süsünden beri katledilen veziriâzamların birincisidir.

FATİH SULTAN MEHMET HANI SÂNİ

VEFATI VE EVSAFI

Hicaz tarafına gitmiş olan bir zat kaç günlük yollar-
da sudan pam ve nişan olmadığı için hacılar pek ziyade
elem çektiğini ve hayrat sahiplerinin vaktiyle şurada bu-
rada yaptırdığı havuzlar dahi haraba yüz tuttuğunu Fa-
tîh Sultan Mehmet Hanı Sâniye arzeder. Mısır sultanı
Kaytbaya bir namei padişahı irsali ile hacıları ıstırap-
tan kurtarmak için havuzların tamirini murat ettiği ve
bunun için icap eden parayı ayırıp memurlar tâyin kılın-
dığı beyanla müsaade edilmesi iltimas kılındığı halde Kay-
tbay bundan münfail olarak kendisi tamire muktedir
bulunduğunu ve yabancı ayağı memleketine yarasmıya-
cağını cevaben bildirir.

Sultan Mehmet Hanı Sâni, Kaytbay'ın «Zülkadir»
oğulları meselesinde ahde vefa etmemesi ve su yollarının
tamirine müsaade göstermemesine müteessir olur. Vakıâ
sefere çıkacağı vakit gideceği yeri daima ketmetmek itiya-
dında ise de, zannı galibe ve oğlu «Sultan Cem» in bir fır-
kai askeriye ile Suriyeye doğru ilerlemesine nazaran (1)
«Çerakese mülûkü» üzerine gitmek için sefer tedarikini
emretti. 886 senei hicriyesi Safesinin yirmi altısında İs-
tanbuldan hareketle Üsküdar'a geçer.

Sultan Mehmet Hanı Sâni bir müddetten beri mizacı
bozulmuş olduğu halde ulûvvü himmeti hasebiyle celâ-

(1) Sultan Cem Tarihi.

det göstermişse de «Geğboza» yakınında kâin (Tekfur-
gayırı» nam mahalle vürudunda hastalığın şiddeti artma-
sına mebni mecburen orada kaldı ve işbu 886 senei Re-
biülevvelinin dördüncü Perşembe günü âlemi fâniden sa-
rayı cavidaniye rihlet etti. (883 tarihinde tevellüt etmiş
olduğundan müddeti ömrü elli üç ve pederinin irtihaliy-
le ikinci defa cülûsundan itibaren zamanı saltanatı otuz
bir sene olur.)

Fitne vukuunu def' için vüzerayi saltanat ve erkânı
devlet kararı ile keyfiyeti vefat bermutat ketm olundu.
Güya padişahın mizacında biraz inhıraf olmasıyla hama-
ma girmek ihtiyacında bulunduğu ve iadei âfiyet için bir-
kaç gün İstanbula azimetle tekrar avdet edilmesi tabip-
ler tarafından tavsiye kılındığı ilân edildi. Nâsı bir araba
içinde alelâcele Kostantaniyeye götürüldü. Ve arabanın
perdeleri indirilerek padişah güya hayatta gibi saraya
idhal edildi.

Mahmudu Sultan Bayezit Hanı Sâni Amasyadan ge-
lip 886 Rebiülevvelinin yirmi birinci günü tahtı Osmani-
ye cülûs etti. Ertesi günü Fatih Sultan Mehmet Hanı Sâ-
ninin cenaze namazı şeyh «Ebülvefa» imametiyle kılma-
rak na'sı mağfiretnakşı Fatih camişerifi kurbunda mih-
rabı önüne defnedildi.

* * *

Fatih Sultan Mehmet Hanı Sâni âli Osman salâtininin
bihakkın büyüklerinden maduttur. Himmeti âliye, celâdeti
fitriye, şiddeti sebat ve azim, kemali ihtiyat ve hazim,
reyi metîn, tedbirî rezin, hiddeti zekâ, harbi cihat ve ga-
za, himaye ilim ve marifet, meyli maâli ve fazilet, mey-
danı harbde ve âlemi siyasette fevkalgaye maharet gibi
herbiri bir hükümdara sermayei iftihar meziyet ve has-
letlerle muttasıf bir padişahdır.

Sureten dahi orta boylu, kırmızı ile memzuç ak yüz-
lû, mûleham bedenli açık alınlı, siyah ve sık saçlı ve sa-
kalı, büyük doğan burunlu idi (1).

Yirmi iki yaşında nevcivan olarak ecdadının tahtına
cülûs ettiği halde, otuz bir sene mümted olan zamanı sal-
tanatında kılıcını kınına koymaksızın atını Avrupa ve As-
yada devamlı surette cevelân ettirdi. Osmanlı devleti bi-
dayeti teessüsünden beri hayli vüs'at bularak memleket-
leri Anadolu ve Rumelide bulunduğu cihetle, bu iki kıat-
nın kilidi mesabesinde olan Kostantaniyenin teshiri ka-
dimden beri âli Osmanın arzusu idi. Ve dört kere muha-
sara edildi. Her defasında harîpte ve dahilde zuhur eden
gaileler muvaffakiyet husulüne mâni olmuştu. Nihayet
şehrin zaptı ile saltanatı Osmaniyeye merkez ittihazı ikin-
ci senei saltanatta Sultan Mehmet Hanı Sâniye müyes-
ser oldu ve bu münasebetledir ki (Fatih) unvanına maz-

(1) Künhül'ahbar, Sahaifül'ahbar, Solakzade.

har oldu. Vakiâ Bizans imparatorluğunun düşmüş olduğu
izmihlâl derecesine nazaran; İstanbulun fethi büyük ve
güç bir iş olmadığı ve hattâ eski muhasaralarda fethin
kuvvei karibeye geldiği malûm olmakla beraber Sultan
Mehmet Hanı Sâninin bu baptaki âli himmetleri ve müte-
vali ikdam ve gayretleri her halde tarih sahifelerine ziy-
net veren measırı azimeden maduttur.

Hakamı müşarünileyhin asıl yüksek himmeti ve da-
kik siyaseti diğer fütuhâtında görülür. Şöyle ki, ceddi
«Çelebi Sultan Mehmet Hanı Evvel» in saltanat binasını
tecdit hususundaki gayret ve faaliyetine Sultan Murat

*Heykeltıraş Bertoldu Diciyivanni tarafından Sultan
Mehmed Hanı Sâni'nin nâm ve şerefine
nakşedilmiş tunç madalyadır*

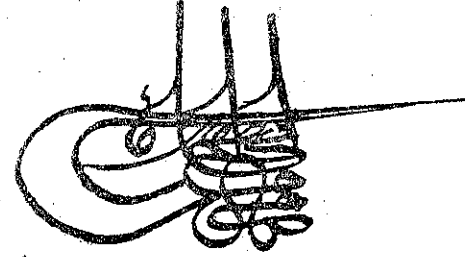
Hanı Sâni tevfikı hareket etti. «Timur» sadmesiyle elden
çıkışmış olan memleketler Osmanlıların kılıcına baş eğdi.
Zayıyatı vâkıa ikmal edildi. Ve «Varna» ve ikinci «Koso-
va» muharebelerinde ehli salibin hücumlarına set çekil-
miş olduğundan Sultan Mehmet Hanı Sâni; (fıtratında
meknuz olan bahadırılık mülâbesesiyle) meydanı tama-
men serbest bir halde bulmuş iken hikmeti hükûmette
ve siyasette kemal sahibi olduğu için cihat ve istilâ hu-
susunda devletin tabîî hududunu daima nazarı dikkatte

tuttu. Anadolu'da «Fırat» ve Rumelide «Tuna» nehirlerini geçti. Rumelide «Mora» ve «Bosna» ve «Hersek» i ve «Sırbistan» ı ve kâmilen «Arnavutluk» u zaptetti. Ve «Ceza-iri Bahri Sefit in ekserini itaat ve tâbiyeti altına aldı. Anadolu'da dahi «tavaifi mülûk» yedinde bulunan memleketleri istirdat etti. «Karaman» ocağını külliye lâğvetti. Devleti Osmaniyenin iptidayı zuhurundan itibaren âli Osmana rekabet ve envai mazarrat iras eden bu fesat ocağını söndürdü. Şark imparatorluğ şuabatından «Trabzon» imparatorluğunu memaliki Osmaniyeye ilhak eyledi. Şan ve ikbal dairesini tevsi ile cihangirlik daiyesinde bulunan ve kendisini âdeta şarkın yegâne sahibi ve (Timur'un halefi ad ile onu takliden «Karaman» oğullarını saltanatı seniyeeye karşı himayeye kıyam eden «Uzun Hasan» gibi bir kahramanı zamanı «Otlukbeli» muharebesinde perişan etti. Devleti ikinci bir Timur'dan kurtardı.

Rumeli fetholunduktan sonra mürur ve ubur için «Gelibolu» da bir miktar gemi ve kayık tedarik olunarak bazı deniz muharebeleri vuku bulmuş, Sultan Murat Hanı Sâni asrında harb donanması heyetine girmişse de, kuvve-i bahriyenin tanzim ve teksirine Fatih Sultan Mehmet Hanı Sâni sarfı himmet ederek Kostantaniyede mükemmel tersaneler inşa ettirdi.

Uzağı gördüğü ve âkıbeti düşündüğü için, fethettiği memalikte hükûmeti tesis ve takrir ve sadakat ve tâbiyet esbabını temin etmek üzere Müslim muhacirleri nakıl ile unsuru İslâmî çoğalttı. İslâm memleketlerinden bir yer zaptolunduğu takdirde dahi ahalisini başka tarafa sevk ettirerek kadim sahibinin orada fitne ve fesat çıkarması ihtimalini ta esasından izale eyledi.

Asrın meşhur ve âlimlerinden mükemmel bir tahsil ve terbiye görmüş ve Türkî ve Arabî ve Fârisî lisanların-

افعال الله لنا جن مرسه فخرنا بكم
من فخرنا بكم ولبنا بكم
لعمركم في روضه كرم
بندي جوبه لربنا لعلنا كرم
كرم كرم كرم كرم كرم
بوبه ساير مزارع كرم كرم
انكولف ايام رعايت اونا كرم
مره لعلنا لعلنا وانا لعلنا
نفت وريعت كرم كرم
كرم كرم كرم كرم كرم

Fatihin bir fermanı

dan maada bazı müverrihinin (1) kavlince Rumca ve Lâ-tince ile İbraniye (2) dahi aşına bulunmuş olduğundan kütüphane ve medreseler tesis ile maarifin terakkisine cidden esas koydu. Henüz veliaht bulunduğu esnada as-rın en münevver fikirli mülûkî ile ez-cümle Timurun ah-fadından ulûm ve fûnunda ve hususiyle ilmi hey'etteki vâsi malûmatı ile meşhur ve İslâm hakîmlerinin büyük-lerinden sayılan «Uluğ Bey» ve biraderi üdeba ve suarâ-dan «Baysungur Mirza» ve Karakoyunlulardan «Cihan-sah» ve Şirvan hâkimi «Şirvanşah» ile daima münase-batta bulundu (1).

Kemal erbabına çok muhabbet ve hürmeti vardı. Ge-rek memaliki Osmaniyede, gerek haricte şöretini işittiği âlimleri davet ederdi. Sarayı ârif ve zeki adamların içti-ma mahalli oldu. Şiir ve edeb zamanında pek terakki etti. Tabiatı şî'riyesi dahi olup eş'arında (Avnî) mahlasını al-dı. Fûnuni nefiseye merakı olduğu cihetle bilhassa İtal-yadan heykeltıraş ve ressamlar celp ile bir hayli eserler yaptırdı.

Fatih Sultan Mehmet Hanı Sâni, kayserlerin tahtgâ-hı ve Hristiyan hükümdarların matmahı nazarı olan Kos-tantaniyeyi fetih ile saltanatı İslâmiyeye payitaht yapın-ca bu hal bittabi Nasranilerin taassubuna ve dinî gayre-tine tesir eyledi. Zamanı idrak ile vukuatı yazmış olan müverrihlerin ekseri de Rum kavminden olduklarından padişahın kan dökmeğe meyli pek ziyade mübalâğa edi-

(1) Franzes, Jiyovyo, Barlino, Gibon.

(2) Hakani müşarünileyhin Rumeli ile o vakit pek ziyade ihtilât edilmekte olmasına ve İstanbulun fethi zaten kandi-since musammem bulunmasına nazaran Rumca'yı bilmesi ve Lâtin lisanı o zaman Nasara beyrinde dinî ve resmî lisan ol-duğu cihetle onu da tahsil etmiş bulunması muhtemel ise de, İbraniyeyi öğrenmek için ne lüzum olduğu anlaşılamadı.

(3) Hammer.

lerek zulüm ve taaddisi hakkında bedhâhane birçok riva-yetler neşredildiği ecnebi tarihlerde görülür. Ez-cümle (Ridolfi), Onyedinci milâdî asırda kaleme aldığı bir eserde Kostantaniyede bulunan ressam (Jantil Bellini) bir gün Hazreti Yahya aleyhisselâmın başı kesil-diğini tasvir eden bir levhayı huzuri padişahiye arz edin-ce hünkârın, ressamın maharetini takdir ile beraber, boy-nunun sinir ve etleri çekilip büzüşmek lâzım geldiği hal-de buna dikkat edilmediğini ihtar ettiğini ve bunun gûya «Bellini» yi hayret içinde bıraktığını yazar. Padişah müd-deasını fiilen isbat için gûya bir esiri celb ile orada res-samın yanında başını kestirdiğini söyler. Ressam da baş vücuttan ayrıldıktan sonra boyun çekilip büzüştüğünü gördüğünü hikâyeden sonra «Bellini» bu hareketten deh-şet içinde kalarak memleketine avdet ettiğini beyan eder. Halbuki, «Jantil Bellini»nin dergâhı pa-dişahiye vürudu ile müddeti ikameti ve avdeti hakkında ahiren Fransızca neşrolunan kitapta dahi tafsil edildiği vechile bu hikâye hakikatten külliye âri bir isnattır. Sultan Mehmet Hanı Sâninin en sonra sefere çıkmasın-dan mukaddem ressamı atıye ve hediyeler ihsaniyle ter-his eylediği de muhakkaktır.

Kezalik bir kavunu kim yediğini bilmek için kölele-rin karnını yarırdığı ve mahdumu şehzade «Sultan Mus-tafa» yı zehirlettiği hakkındaki rivayetlerin yine bu ka-bilden bulunduğu bitaraf müverrihlerce müttefikan ka-bul edilir. «Lukas Notaras» ile oğullarının idamı ha-kanı müşarünileyh aleyhinde serdedilen en ağır ithamlar-dan bulunduğu halde bunun Kostantaniye fethi hikâye-sinde etyan kılındığı vechile, hazırlanmakta olan bir mü-him fesadın vukuunu men'e müstenit bulunduğu yine ec-nebi müverrihlerden «Gibon» un şehadetiyle sabittir.

Mamafih Sultan Mehmet Hanı Sâni pek çok âli fazi-letleri nefsinde cem'etmiş olmakla beraber nakiseleri de

bulunduğu inkâr olunamaz. Ezcümle bidayeti cülûsunda henüz süt emmekte olan biraderi «Ahmet Çelebi» yi boğdurması; devlet ve memlekete sadıkane ve cansiparane hizmetleri görülen «Halil Paşa» ve «Mahmut Paşa» gibi iki namdar veziri bigayri hakkın idam ettirmesi ve «Tarsus» hisarı muhafızlarının el ve ayaklarını tokmakla hurdahâş ettirmesi ve Trabzon imparatorluğu ve Midilli hâkimliği hanedanı hükûmetini edna vesilelerle imha eylemesi ve Bosna kiralını veziriâzam tarafından eman verilmişken bilâhare öldürtmesi ve Otlukbeli muzafferiyeti üzerine üç bin esiri dörder dörder yüz merhalelerde katlettirmesi sahifei ikbalini lekedar eder.

Padîşahı müşarünileyh gibi fitratın hususî harikalarından madut nadir zatlar bir takım halkın mübalâğa ile methü senasından ve diğer sınıf nâsın da ifrat ile zemminden kurtulamadığı için Nasara müverrihleri bir takım isnat ve iftiralarla Sultan Mehmet Hanı Sâninin şanına lekelemek istediği gibi, Osmanlı müverrihleri dahi hatalarını aynı savâp göstermek derecesinde taraftarlık cihetini iltizam ederse de bu yolun ikisi de müverrihe lâ-yık olmadığına mebni leh ve aleyhte olan ahvali beyan ile hakikat maddeyi meydana koymak hususunu kalemi hakir kendisine vazife addeyledi. Mâhaza böyle meşhur zevatın ahvalini muhakemede ef'alinin umumiyetine bakmak ve hasenat ile seyyiatı tartarak yazmak şartı âzamdır. Fatih ultan Mehmet Hanı Sâninin ahval ve ef'ali nazarı itibara alınır, kendisinin mülûki İslâmiye ve selâtinini Osmanîyenin büyüklerinden bulunduğu ve hasenatı her halde seyyiatına galip olduğu tebeyyün eder.

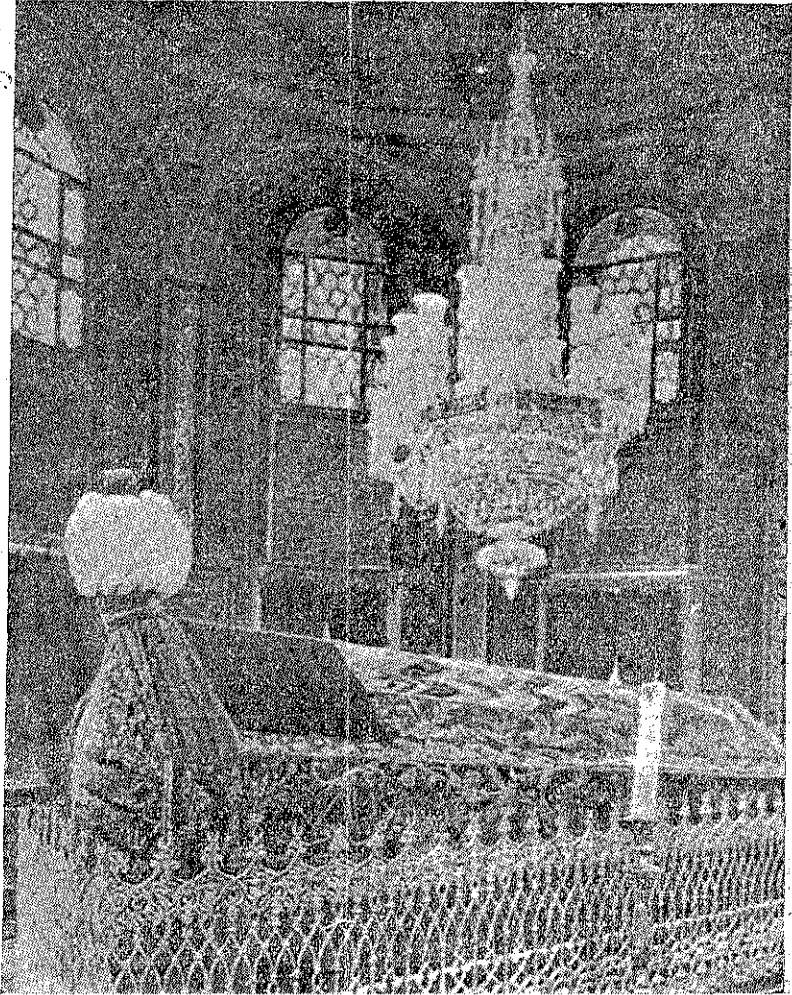
Ömrü biraz daha vefa etmiş olsa İtalyadan hücumu sadmesiyle Avrupaya dehşet vereceği malûm olup hattâ irtihal ettiği Avrupada şayi olduğu vakit umum Nasara kiliselerinde şükran âyini ifa kılınmış olması külcünün iras ettiği büyük korkuyu iraeve kâfidir.

Fatih ultan Mehmet Hanı Sâni asrına kadar padişahlar divanı hümayuna bizzat riyaset ettikleri halde «Gedik Ahmet Paşa» veziriâzam bulunduğu esnada erbabı mesalihten bir ayağı çarıklı Türk arkasında eski kürk ile gelip (Delvetlû hünker kangunuzdur, sikeyetim var) diye kabaca ivanı hümayuna girdiğinden padişahın gazap ve infial gösterdiğini Gedik Ahmet Paşa görünce: (Bundan sonra padişahımızın kafes arkasından halkın mesalihini dinlemesi münasiptir) demesi üzerine o tarihten beri vüzeranın oturduğu yere nazır bir yer tertip ile önüne kafes konuldu (1).

Hayratı hayli çoktur. Kostantaniye fethini müteakıp birçok kiliseler camie tahvil olunduktan başka medrese ve sekiz tetümmme ve imaret ve sebilhane vesair levazımı ile beraber elyevm namına izafetle «Fatih camii» denilen camiserifi bina ve ilk defa olmak üzere bir de kütüphanesi tesis ve inşa eyledi.

Üç şehzadesi olup en büyüğü Sultan Mustafa Karaman valisi iken irtihal etti. İkinci Sultan Bayezit kendisinden sonra tahtı saltanata calis oldu. Üçüncüsü bulunan Sultan Cem saltanat dâvası ile biraderi Sultan Bayezit sâni ile muharebe ederek elim bir sergüzeştten sonra Avrupada vefat etti.

(1) Solakzade, Netayicülvukuat.

Fatih'in türbesi

FATİH SULTAN MEHMET HANI SÂNININ EŞ'ARINDAN BAZI NÜMUNE

Kesmezem ağyar cevri ile canandan ümid
Kim kesilmez havf-ı şeytan ile imandan ümid
Ağlamakla derd-i vasla talib oldum tan değil
Eylese gavvas olanlar bahr-i ummandan ümid
Her ne denlû cevrine hadd ü nihayet yoğ ise
(Avniya) kat'eyleme sen avn-i Rahmandan ümid

Sâkiyâ mey sun ki bir gün lâlezâr elden gider
İrişür fast-ı hazan bağ ü behar elden gider
Gurre olma dilbera hüsn ü cemale kıl vefa
Gurre olma dilbera hüsn ü nigâr elden gider
Yâr için ağyar ile merdane ceng etsem gerek
İt gibi murdar rakib olmazsa yâr elden gider

Görsek ol gonca lebi çâk-i giriban ederiz
Gül yüzün yââdına bûlbûl gibi efgan ederiz
(Avniya) gerçi ölüm dünyede müşkşül iştir
Gamze-i dilber ile biz anı âsân ederiz

Ciğerin yareledi hancer-i cevri ü sitemin
Sabrımın comesini doğradı mikras-ı gamin

*Secdegâh eyler idi kââbe-i mihrab gibi
Kûyin içinde melek görse nişan-ı kademin*

*Bezm ü vasla eretim gül gibi hurrem olalım
Bezm-i gamda nice bir nâleye hemdem olalım
Halvetine bizi nâmahrem eder zâhidi gör
Duhter-i rezle varup biz dahi mahrem olalım
Uyma iğvasına ol div-î rakibin (Avnî)
Ol peri yüzlüye meyleyleyip âdem olalım*

**

*Tan mudır etse gönül nâle vü efgan bu gice
Gelmedi meclise ol dilber-î fettan bu gice
Ta seher kalsa gönül zulmet içinde ne aceb
Yanmadı karguma ol şem'-i şebistan bu gice
Gelüp ol serv-i revan olmadı yanımca revan
Gözlerim etti revan yaşlar ile kan bu gice
Vuslatı şem'ini çün yakmadı ol yâr gelüp
Firkatî nârına (Avnî) yine sen yan bu gice*

*Zülfünün zencirine bend eyledi şahım beni
Kulluğundan etmesün âzâd Allahım beni
Yakmağa hem yıkmağa çok söyleşüp sır ettiler
Suz-i sine eşk-i dide ateş-i ââhum beni
Cevr-i dilber ta'n-ı düşmüşen suz-i firkat za'f-ı dil
Dürlü dürlü derd için halk etmiş Allahım beni
Bizimle saltanat lâfın edermiş ol Karamanî
Hudâ fırsat verirse ger kara yire koram anı*

İSTANBUL FETHİNE TARİH

*Feth-i İstanbula fırsat bulmadılar evvelün
Fethedüp Sultan Mehemed dedi tarih âhıran*

857

S O N